

ETİYOPYA VERNAKÜLER MİMARİSİNİN KONUT BAĞLAMINDA ANALİZİ

Anteneh Bogale BELACHEW

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU**

**ETİYOPYA VERNAKÜLER MİMARİSİNİN KONUT BAĞLAMINDA
ANALİZİ**

Anteneh Bogale BELACHEW

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU**

**KARABÜK
Aralık 2023**

Anteneh Bogale BELACHEW tarafından hazırlanan “ETİYOPYA VERNAKÜLER MİMARİSİNİN KONUT BAĞLAMINDA ANALİZİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU

.....

Tez Danışmanı, Mimarlık Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 06/12/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ahmet Emre DİNÇER (AYBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Bahar Sultan QURRAIE (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

“Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.”

Anteneh Bogale BELACHEW

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ETİYOPYA VERNAKÜLER MİMARİSİNİN KONUT BAĞLAMINDA ANALİZİ

Anteneh Bogale BELACHEW

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU

Aralık 2023, 104 sayfa

Etiyopya, Doğu Afrika'nın Güney Kızıldeniz bölgesinde bulunan, kendine has dili, alfabesi, takvimi ve sayısal işaretleri olan kadim bir millettir. Etiyopya yerel mimarisi, ülkenin kültürel, tarihi ve çevresini yansıtan zengin ve çeşitli bir mimari gelenektir. Bu mimari tarz, manzaraya ve iklime çok uygun binalar inşa etmek için taş, ahşap ve bambu gibi yerel olarak mevcut malzemelerin kullanılmasıyla karakterize edilir.

Etiyopya'nın farklı bölgelerinde malzemeler ve yapım teknikleri farklılık gösterir. Yaylalarda dayanıklı evler inşa etmek için taş yaygın olarak kullanılmaktadır. Buna karşılık ovalık bölgelerde bu malzemelerin mevcudiyeti nedeniyle bambu inşaatı daha yaygındır. Hayvancılıkla uğraşan göçebe Afar halkı gibi, sıcak ve kurak ortamda bulunan evler, ahşaptan yapılmış ve üzeri kolaylıkla taşınabilen hasırlarla kaplı esnek barınaklardan oluşmaktadır.

Etiyopya yerel mimarisi, flora motifli boyalı ahşap kapılar da dahil olmak üzere karmaşık dekoratif unsurlarıyla da tanınır. Bu tasarımlar genellikle semboliktir ve onları inşa eden toplulukların dini ve sosyal değerlerini temsil eden kültürel öneme sahiptir.

Etiyopya yerel mimarisinin bir diğer dikkat çekici yönü de manzarayla bütünleşmesidir. Birçok yapı, yalıtım ve stabilite sağlamak için araziye kullanarak doğal topoğrafyaya inşa edilmiştir. Ek olarak, mimari genellikle sıcaklığın düzenlenmesine yardımcı olmak ve ağırlıklı olarak sıcak ve kurak bir iklimde konfor sağlamak için küçük pencereler ve gölgeli dış mekânlar gibi özelliklerle yerel iklimi dikkate alır.

Genel olarak, Etiyopya'nın yerel mimarisi, Etiyopya'daki çeşitli etnik grupların ve toplulukların yaratıcılığının, uyarlanabilirliğinin ve becerikliliğinin bir kanıtıdır. Geleneksel konutlar, sadece işlevsel bir barınak görevi görmekle kalmayıp, aynı zamanda ülkenin kültürel çeşitliliğini ve tarihi bağlamını da yansıtmaktadır. Bu da onu Etiyopya'nın kültürel mirasının önemli bir parçası haline getirmektedir.

Anahtar Sözcükler : Etiyopya, Vernaküler mimari, Geleneksel konut

Bilim Kodu : 80115

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

ANALYSIS OF ETHIOPIA VERNACULAR ARCHITECTURE, IN A RESIDENTIAL CONTEXT

Anteneh Bogale BELACHEW

**Karabük University
Institute of Graduate Programs
Department of Architecture**

Thesis Advisor:

Assist. Prof. Dr. Mehmet MUTLU

Aralık 2023, 104 pages

Ethiopia found in the southern Red Sea region of Eastern Africa, Ethiopia is an ancient nation who has a unique and its own language, alphabet, calendar, and numerical signs. Ethiopian vernacular architecture is a rich and diverse architectural tradition that reflects the country's cultural, historical, and environment. This architectural style is characterized by its use of locally available materials, such as stone, wood, and bamboo to construct buildings that are well-suited to the landscape and climate.

In different regions of Ethiopia, the materials and construction techniques can vary. In the highlands, stone is commonly used to build durable houses. In contrast, in the lowland regions, bamboo construction is more prevalent due to the availability of these materials. Whereas in the hot arid environment like pastoralist nomadic Afar

people the houses consist of flexible shelters made out of wood and covered with mats which can easily be transported.

Ethiopian vernacular architecture is also known for its intricate decorative elements, including flora motif painted wooden doors. These designs are often symbolic and hold cultural significance, representing the religious and social values of the communities that build them.

Another notable aspect of Ethiopian vernacular architecture is its integration with the landscape. Many structures are built into the natural topography, using the terrain to provide insulation and stability. Additionally, the architecture usually considers the local climate, with features like small windows and shaded outdoor spaces to help regulate temperature and provide comfort in a predominantly hot and arid climate.

Overall, Ethiopian vernacular architecture is a testament to the creativity, adaptability, and resourcefulness of the various ethnic groups and communities across Ethiopia. It not only serves as functional shelter but also reflects the cultural diversity and historical context of the country, making it an important part of Ethiopia's cultural heritage.

Key Word : Ethiopia, Vernacular architecture, Traditional houses

Science Code : 80115

TEŞEKKÜR

Her şeyden önce İsa'ya ve Meryem Ana'ya teşekkür ederim. Bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU'ya, jüri üyeleri olarak tez çalışmama sağladıkları katkılardan dolayı Doç. Dr. Ahmet Emre DİNÇER ve Dr. Öğr. Üyesi Bahar Sultan QURRAIE hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Finansman desteği için Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'na teşekkür ederim. Bugünlere gelmemi sağlayan, her an desteklerini hissettiğim, attığım her adımda yanımda olan başta kız kardeşim Senait BELACHEW olmak üzere tüm aileme, dostlarıma, hocalarıma ve her an yanımda olan, hakkını ödeyemeyeceğim, yüksek lisans yapmamı çok isteyen, yüksek lisansa başladığımda ise sevincime ortak olan yakın çevreme şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xvi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. TEZİN AMACI	3
1.2. TEZİN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	4
1.3. TEZİN YÖNTEMİ.....	5
1.4. KAYNAK ARAŞTIRMASI.....	5
BÖLÜM 2	7
2.1. KONUMU	7
2.2. ETİYOPYA'NIN TOPOĞRAFİK VE COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	8
2.2.1. Topografik Özellikler	8
2.2.2. İklim.....	10
2.2.3. Bitki Örtüsü	11
2.3. Etiyopya'nın Demografik, Kültürel Özellikleri ve Tarihi.....	12
2.3.1. Nüfus.....	12
2.3.2. Etiyopya'nın Siyasi Tarihi	13
2.3.2.1. Etiyopya'nın Erken Dönem Siyasi Tarihi	13
2.3.2.2. Etiyopya'nın Orta Çağ Siyasi Tarihi	14
2.3.2.3. Etiyopya'nın Modern Çağ Siyasi Tarihi.....	15

Sayfa

2.4. ETİYOPYA MİMARİSİ	17
2.4.1 Damot Dönemi Mimarisi	17
2.4.2. Aksumite Dönemi Mimarisi	18
2.4.3. Zagwe Dönemi Mimarisi	21
2.4.4. İslami Dönem Mimarisi	22
2.4.5. Gondarine Mimarisi	24
 BÖLÜM 3	27
ETİYOPYA'DA YEREL MİMARLIK	27
3.1. YÖRESEL MİMARLIK: TEORİ, ANLAM VE KAVRAM	27
3.1.1. Yöresel Mimarinin Özellikleri	29
3.1.2. Etiyopya Yöresel Konut Mimarisi	30
3.2. ETİYOPYA YÖRESEL MİMARİSİNİN GRUPLANDIRILMASI	31
3.2.1. Tigray Bölgesi Yöresel Konutları	32
3.2.1.1. Konutun Genel Özellikleri	34
3.2.1.2. Konutun Mekânsal Bileşenleri	37
3.2.1.3. Konutun Yapı Öğeleri	41
3.2.1.4. Yapım Tekniği	46
3.2.1.5. Yapı Malzemesi	48
3.2.2. Afar Bölgesi Yöresel Konutları	49
3.5.2.1. Yerleşim Alanı Seçimi İçin Faktörler	51
3.5.2.2. Konutun Genel Özellikleri	54
3.5.2.3. Konutun Mekânsal Bileşenleri	57
3.5.2.4. Yapım Tekniği	61
3.5.2.5. Yapı Malzemesi	62
3.2.3. Harar Bölgesi Yöresel Konutları	63
3.5.3.1. Konutun Genel Özellikleri	64
3.5.3.2. Konutun Mekânsal Bileşenleri	66
3.5.3.3. Yapım Tekniği	73
3.2.3.4. Yapı Malzemesi	75
3.2.4. Gamo Yöresel Konutları	75
3.5.4.1. Konutun Genel Özellikleri	76

	<u>Sayfa</u>
3.5.4.2. Ev Tasarım Konsepti ve Fikri	77
3.2.4.3. Konutun Mekânsal Bileşenleri.....	78
3.5.4.4. Yapım Teknikleri	80
3.5.4.5. Yapı Malzemesi	85
 BÖLÜM 4	 88
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	88
ETİYOPYA YEREL MİMARİSİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ	95
KAYNAKLAR	97
 ÖZGEÇMİŞ	 104

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1. Etiyopya'nın coğrafi konumu.....	2
Şekil 2.1. Etiyopya konum haritası.	7
Şekil 2.2. Etiyopya topografik haritası.....	9
Şekil 2.3. Etiyopya iklim haritası.	11
Şekil 2.4. Etiyopya'nın bitki örtüsü.	12
Şekil 2.5. Aksum şehri ve Shiba kraliçesi Kral Süleyman ile tanışma sahnesi.	14
Şekil 2.6. Kral Lalibela.	14
Şekil 2.7. Gonder şehri ve Fasilides Sarayı.....	15
Şekil 2.8. Yeha tapınağı görünüşü ve kat planı.....	18
Şekil 2.9. Aksum dönemi haritası ve mirası.	19
Şekil 2.10. Aksum stelleri, ve Kral Kaleb mezarının sahte kapısı.	19
Şekil 2.11. Aksum stelinde maymun kafası yapım tekniği ve detayı.	20
Şekil 2.12. Debre Damo dağı ve yapının girişi.	20
Şekil 2.13. Debre Damo Manastırı.....	21
Şekil 2.14. Lalibela kiliselerin yerleşkede yerlerini gösteren harita.	22
Şekil 2.15. Harar Jegol kapısı ve şehri çevreleyen sur duvarı.	23
Şekil 2.16. Harar'da pazar yeri.	23
Şekil 2.17. Uma Coda Camii, Harari Bölgesi, Etiyopya.....	24
Şekil 2.18. Fasiledes Kalesi ve kalenin planı.	25
Şekil 2.19. Fasiledes Hamamı.	26
Şekil 3.1. Etiyopya'da bölgelere göre konutlar.....	32
Şekil 3.2. Tigray bölgesi.	33
Şekil 3.3. Hidmo evi.	34
Şekil 3.4. Parsel örneği.....	35
Şekil 3.5. Tigray bölgesi konutunda yemek hazırlama odaları.	36
Şekil 3.6. Tigray bölgesi konutunda avluda bulunan bazı yapılar.	36
Şekil 3.7. Saman balyalarının yerleştirildiği Hidmo evi çatısı.....	38
Şekil 3.8. Hidmo evi zemin kat planı.	38
Şekil 3.9. Hidmo evi 1. kat planı.....	38

Sayfa

Şekil 3.10. Hidmo evi A-A Kesiti.....	39
Şekil 3.11. Zemin kat ve mobilyaları.....	39
Şekil 3.12. Yatak (uyuma) odasında oda elemanları.....	40
Şekil 3.13. Yiyecekler için depolama bölümleri.....	40
Şekil 3.14. Tahıl deposu (gotera).....	40
Şekil 3.15. Büyük pencere ve niş (ch'igwat).....	41
Şekil 3.16. Hidmo evinde zemin elemanları.....	41
Şekil 3.17. Hidmo evinde duvar elemanları.....	42
Şekil 3.18. Hidmo evinde ahşap sütunlar (<i>amdi</i>).....	43
Şekil 3.19. Hidmo evinden bazı elemanlar	43
Şekil 3.20. Hidmo evinde ahşap sütunlar ve ahşap giriş bağlantısı.....	44
Şekil 3.21. Hidamo evinin çatısı (b-4).....	45
Şekil 3.22. Hidmo evi tavan biçimleri.....	46
Şekil 3.23. Hidmo evi sistem detayı.....	47
Şekil 3.24. Afar bölgesinin konumu.....	50
Şekil 3.25. Afar'da bir göçebe konaklama alanının giriş yolu.....	51
Şekil 3.26. Bir Afar geçici konaklama bölgesinde bitki örtüsü.....	52
Şekil 3.27. Yerleşim için tercih edilen araziden örnekler.....	52
Şekil 3.28. Afar yerleşiminden görünüm.....	53
Şekil 3.29. Afar yerleşiminde, yerleşim alanı yakında su kaynağı.....	53
Şekil 3.30. Afar yerleşiminde açık ahır.....	53
Şekil 3.31. Afar yerleşim planı şeması.....	54
Şekil 3.32. Afar yerleşiminde ana ev.....	55
Şekil 3.33. Afar yerleşiminde küçük hayvan ahır (Gudataa) biçimsel örneği.....	55
Şekil 3.34. Afar yerleşiminde pişirme alanı biçimsel örneği.....	56
Şekil 3.35. Afar yerleşiminde hayvan çitleri (ahır) biçimsel örneği.....	56
Şekil 3.36. Afar yerel konutu.....	58
Şekil 3.37. Afar konutunda yükseklikler ve rüzgâr hareketi.....	58
Şekil 3.38. Afarlara ait konutun içinden görünüm.....	59
Şekil 3.39. Afar evinde uyuma ve oturma alanı.....	59
Şekil 3.40. Afar evinin depo yeri.....	60
Şekil 3.41. Afar evi girişinde kısmen sarılmış paspaslar (hasır).....	60
Şekil 3.42. Afar evinin havalandırma Açıklıkları.....	61

Sayfa

Şekil 3.43. Afar konut inşasında kullanılan kurutulmuş ve eğilmiş ağaç dalları.	63
Şekil 3.44. Palmiye ağaçlarının yapraklarının toplanması ve hasır dokunması.	63
Şekil 3.45. Harar bölgesinin konumu.	64
Şekil 3.46. Bir Harar konutunun kat planı.	65
Şekil 3.47. Harar konutun kesiti.	66
Şekil 3.48. Harar konutunda avludan görünüm.	66
Şekil 3.49. Harar evinin kat planları ve elemanlar.	67
Şekil 3.50. Harar evinin kesiti ve elemanları.	67
Şekil 3.51. Harar ana evinde salon (ge gar).	67
Şekil 3.52. Harar evinde ana kapı ve süslemeleri.	68
Şekil 3.53. Harar evinde nadabalar.	69
Şekil 3.54. Harar evinde nadabalar.	70
Şekil 3.55. Harar evinde nişler (Tele taqet ve eqed taqet).	71
Şekil 3.56. Harar evinde marabraba örnekleri.	71
Şekil 3.57. Harar evinde salon ve depo (kirtata) arasındaki ahşap bölme.	72
Şekil 3.58. Harar konutunda deraya giriş koridoru.	72
Şekil 3.59. Harar geleneksel konutunda quti qala ve ge gar.	73
Şekil 3.60. Gamo bölgesi konumu.	76
Şekil 3.61. Gamo konut kompleksi örnek yerleşimi ve bölümleri.	77
Şekil 3.62. Gamo evinin ön cephesinde filden esinlenen form gelişimi.	77
Şekil 3.63. Gamo evinin yan cephesinde filden esinlenen form gelişimi.	78
Şekil 3.64. Gamo köyünden ev örnekleri.	78
Şekil 3.65. Gamo evinin içi.	79
Şekil 3.66. Gamo evi kat planı.	80
Şekil 3.67. Gamo evinin kesit görünümü.	80
Şekil 3.68. Gamo evinden plan, kesit ve cepheler.	80
Şekil 3.69. Gamo evinin parsel içerisindeki bileşenleri.	80
Şekil 3.70. Gamo ev inşaatı için saha hazırlığı ve temizliği.	82
Şekil 3.71. Gamo evinde Add'e direğinin çevrelenmesi ve yatay elemanların.	82
Şekil 3.72. Gamo evinde Add'lerin yanlarına eklenen Qisse'ler.	83
Şekil 3.73. Gamo evinde duvarın örülmesi ve iskele yapısının eklenmesi.	83
Şekil 3.74. Gamo evinde konut çatısının tepesinin qoyixxe ile tamamlanması.	83
Şekil 3.75. Gamo evinde zono kısmının örülmesi.	84

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.76. Gamo evinde çatı bölümünü kaplayan bambu.....	84
Şekil 3.77. Gamo evinin taşınması.....	85
Şekil 3.78. Gamo evinde çatı kaplama malzemesinin değişimi.....	85
Şekil 3.79. Gamo evi inşaatı için malzeme hazırlığı.....	86

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 2.1. Erken dönemden günümüze Etiyopya dönemleri.	16
Çizelge 3.2. Afar evinin inşaat aşamaları.....	61
Çizelge 3.3. Gamo evi yapı malzemelerinin türü, kullanım sıklığı ve ulaşılabilirliği.	86
Çizelge 3.4. Gamo topluluklarında (Dorzeler) yerel olarak bulunan bambu türleri.	87

KISALTMALAR DİZİNİ

°C	: Santigrat derece
cm.	: Santimetre
GSYİH	: Gayri safi yurtiçi hasıla
Km ²	: Kilometrekare
m.	: Metre
mm	: Milimetre
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
SAGP	: Satın alma gücü paritesi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
yy.	: Yüzyıl

BÖLÜM 1

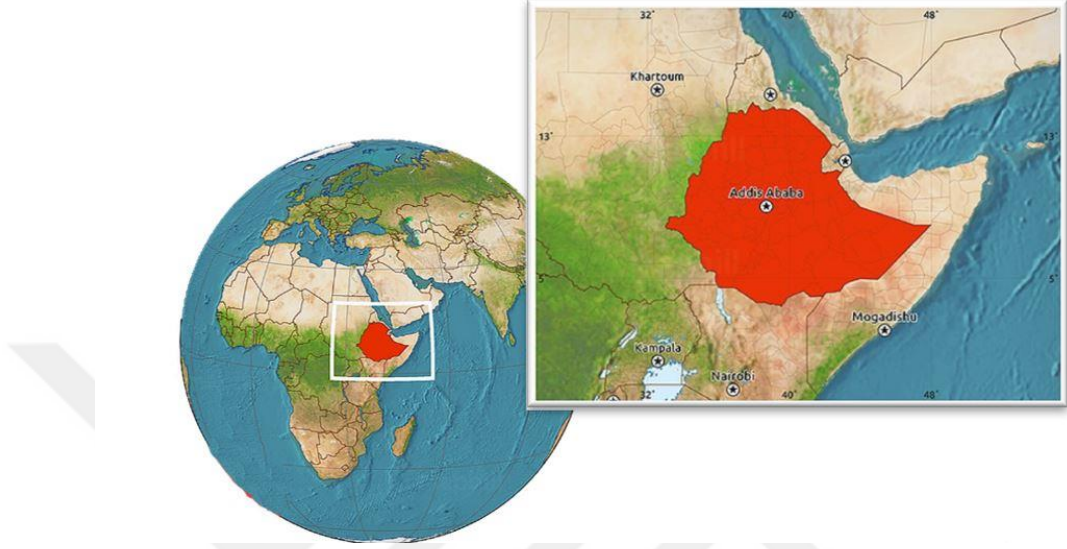
GİRİŞ

Yeryüzünde insanın hayatta kalması için temel gereksinimlerden biri her zaman barınak olmuştur. Günümüzde insanoğlunun geliştirdiği sofistike yapı teknolojilerinin temeli, ağaçların gölgesinde ve mağaralarda başlayan konut mekânlarıdır. İnsan, temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, güvenlik dışındaki ihtiyaçlarını karşılayabilecek başka mekânlar yaratmak için doğayı kendi isteklerine göre şekillendirmeye başlamıştır. Yöresel ve geleneksel evler, bu süreç sonucunda oluşmuş ve artık bir toplumun kültürünün, geleneğinin ve yaşam biçiminin bir simgesi olarak insanoğlunun yaşamında yerini almıştır. Ancak küreselleşme ve sanayileşme sonucunda bir medeniyetin tarihi ve kültürü başka bir toplumun gelenek ve kültürüyle harmanlanmış ve bunun sonucunda toplumlar özgün kültürel özelliklerini kaybetme ya da kültürel yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bir toplumun özgün kimliği, geleneklerine mümkün olduğunca bağlı kalmak suretiyle korunabilecektir. Başlangıç için Etiyopya hakkında genel bilgileri bilmek gerekiyor.

Resmi adı Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti olan Etiyopya, Afrika Boynuzu'nda yer alan, etrafı tamamen karayla çevrili bir ülkedir. Kuzeyde Eritre, kuzeydoğuda Cibuti, doğuda ve kuzeydoğuda Somali, güneyde Kenya, batıda Güney Sudan ve kuzeybatıda Sudan ile sınır komşusudur (Şekil 1.1). Etiyopya'nın toplam alanı 1.100.000 km²'dir. (420.000 mil kare). 2022 yılı itibariyle, yaklaşık 113,5 milyon nüfusa ev sahipliği yapmakta olup, bu da onu dünyanın en kalabalık 13. ülkesi yapmaktadır. Etiyopya aynı zamanda Nijerya'dan sonra Afrika'nın en kalabalık 2. ülkesi olup, dünyanın da en kalabalık karayla çevrili ülkesidir.

Etiyopya, 3000 yılı aşkın tarihi ile dünyanın en eski ülkelerinden biri olup. Aynı zamanda yaşayan 80'den fazla etnik grup ve konuşulan 200 dil ile bu alanda kültürel

açından Afrika'daki en zengin çeşitliliğe sahip ülkelerden biridir (Washington, 2023). Etiyopya'nın resmi dili Amharca'dır, ancak İngilizce iş dünyasında ve devlet işlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Şekil 1.1. Etiyopya'nın coğrafi konumu

Etiyopya, kişi başına düşen GSYİH'sı 1.200 ABD Doları (SAGP) olan gelişmekte olan bir ülkedir. Ekonomi, GSYİH'nın %40'ından fazlasını oluşturan ve iş gücünün %80'inden fazlasını istihdam eden tarıma dayalıdır. Başlıca tarım ürünleri kahve, tahıllar, bakliyat, yağlı tohumlar ve canlı hayvandır. Etiyopya ayrıca başta altın olmak üzere farklı mücevher taşları üreticisidir. Etiyopya, Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı üyesidir (Michael & Chorching , 2012).

Etiyopya, zengin bir tarihe ve kültüre sahip bir ülkedir. MS 1. yüzyıldan MS 7. yüzyıla kadar Aksum Krallığı'na başkentlik yapmış olan Aksum Antik Kenti de dahil olmak üzere birçok tarihi alan bulunmaktadır. Etiyopya aynı zamanda Büyük Rift Vadisi, Bale Dağları ve Danakil Çöküntüsü gibi birçok doğa harikasına da ev sahipliği yapmaktadır (Community, 2022).

1.1. TEZİN AMACI

Geleneksel mimari, geleneksel malzemelerin, kaynakların ve yapım tekniklerinin kullanıldığı bir mimarlık türüdür. Bu mimari, bağlamıyla yakından ilgilidir ve çevresinin belirli coğrafi özelliklerinin ve kültürel yönlerinin farkındadır ve onlardan güçlü bir şekilde etkilenir. Bu nedenle, dünyanın farklı yerlerine ve hatta ülkelerin farklı bölgelerine özgü nitelikler taşırlar. Dünyanın güncel çevresel sorunlarına çözüm olarak geleneksel tasarım yöntemleri alternatifler sunmaktadır. Bu sebeple geleneksel ve yöresel bina yapım yöntemlerinin bilinmesi ve her yönüyle analiz edilmesi bu bağlamda da önem arz etmektedir.

Geleneksel mimari, tarihin belirli bir döneminde popüler olan ve nesilden nesille aktarılan mimari stilleri ifade eder. Bir ülkenin veya bölgenin kültürel kimliğini ve mirasını temsil eder ve halkının inançlarını, gelenek ve göreneklerini yansıtır. Geleneksel mimari, iklim, mevcut malzemeler ve yerel inşaat uygulamaları gibi faktörlere bağlı olarak bölgeden bölgeye değişir. Genellikle binalara benzersiz ve zamansız bir çekicilik veren süslü tasarımlar, girift oymalar ve el yapımı detaylar içerir. Geleneksel mimari, geleneksel ilkelerden geliştirilmiştir ve 'küresel ekolojik yeniden yapılanmaya' katkıda bulunur. Her zaman, insan ve doğa, ev ve evren, beden ve zihin arasındaki uyumlu bir dengede kök salmıştır (Lucien, 2001).

Etiyopya, konut tipolojisi, geleneksel ve yöresel konut özellikleri bakımından birçok farklı yerel mimari üsluba sahip ülkelerden biridir. Bu birikimler, toplumun yerel mimari birikimleri hakkında bizlere deneyimlerinin aktarılmasını sağlar. Etiyopya'daki mimari yapı geleneklerinin zengin mirası şimdiye kadar sadece kısmi olarak belgelenmiştir ve konu hakkında kapsamlı bir derleme ve araştırma ortaya konmamıştır. Bu geleneklerin birçoğu hızlı sosyo-ekonomik gelişmelerle beraber yok olmanın eşiğine gelmiştir. Bu nedenle verilerin araştırılması, belgelenmesi ve korunması günden güne daha önemli hale gelmektedir. Bu çalışmada Etiyopya yerel mimarisinin bir türü olarak konutların, plan tipolojisi, yapı malzemeleri, yapım teknikleri, mimari detayları ve süsleme özellikleri belirlenecek ve değerlendirilecektir.

1.2. TEZİN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Çalışma alanı olarak ülkenin stratejik, tarihi ve kültürel önemi olan ve daha önce bilimsel araştırmalarda yeterince çalışılmamış Tigray, Afar, Harar ve Gamo bölgeleri seçilmiştir. Etiyopya yerel mimarisinin önemini ve sürdürülebilir karakterini konu eden başka bazı çalışmalar bulunmakla beraber, bu bölgeler araştırmaların odak noktası olmadığı için, geleneksel konutların belgelenmesi ve ayrıntılı yapı süreci ile ilgili kapsamı yeterli değildir. Ayrıca bu araştırmaların çoğu yerel konut mimarisini değil, daha geniş bir anlamda kullanılan yerel mimariyi konu etmektedir.

Bu çalışmanın amaç ve hedefleri ile ilgili mevcut yerel konutların ve erişilebilir literatürün kapsamlı bir şekilde araştırılması için her türlü çaba gösterilmesine rağmen, bazı ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Dört bölge hakkında bilgi toplama sürecinde asıl zorluk, ülkede iç çatışma (savaş) yaşanmasıdır. Özellikle Tigray ve Amhara bölgeleri gibi Etiyopya'nın kuzey kesimlerinde ciddi anlamda güvenlik sorunu söz konusudur. Çalışmamızda yer almasını önemseydiğimiz bu bölgenin, farklı araştırmalar ve yayınlara ulaşmak suretiyle literatür üzerinden tamamlanması uygun görülmüştür.

Etiyopya'da 85'ten fazla dil konuşulmaktadır. Beş farklı bölgenin tamamında farklı diller vardır. Bu bölgede yaşamını sürdüren yerel halklar kendi yerel dillerini konuşmaktadırlar. Hatta çalışma alanlarının bazılarında yaşayan yerel halk, ülkenin ulusal dili olan Amharca veya İngilizce'yi konuşmamaktadırlar.

Çalışmamız esnasında ulaştığımız bölgelerde yaşamını sürdürmekte olan yerel halk, bilgi vermek ve yardımcı olmak için olumlu bir tutum sergilemesine rağmen, yukarıda bilgisini verdiğimiz dil özellikleri sebebiyle bazı bölgelerde yerel halkla iletişim kurmakta ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Bu yüzden, görüşme ve bilgi toplama için çalışma süresince bir tercüman desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca bazı bölgelerde araçlar için uygun yol gibi altyapı yetersizliği nedeniyle, buralara ulaşımında at kullanılmak zorunda kalınmıştır.

1.3. TEZİN YÖNTEMİ

Çalışmaya, öncelikle Etiyopya'nın geleneksel konut yapı tipleri, yapım özellikleri ve yapı malzemesi kapsamında gerekli literatür taramasını yaparak başlanmıştır. Bu amaçla öncelikle Etiyopya Turizm Bakanlığı ve Bölge Müdürlüğü arşivleri taranmıştır. Bununla beraber ülkede bulunan Addis Ababa'daki Üniversite ve Abrehot kütüphaneleri başta olmak üzere buralarda bulunan yazılı kaynaklara ulaşmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Türkiye'de, Etiyopya hakkında yapılan çalışmalara ulaşmak amacıyla Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tez kataloğu taranmış ve konu ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan bilimsel çalışmalara erişilmiştir. Böylece Etiyopya'nın coğrafi özellikleri bağlamında konut mimarisinin dağılımının kabaca tespit edilmesi amacıyla bilgiler tamamlanmıştır. Öte yandan, Etiyopya'daki geleneksel konutların coğrafya üzerindeki konum ve özellikleri ana hatlarıyla belirlenerek, bir arazi çalışma planı ortaya çıkartılmıştır. Daha sonra saha çalışmalarına geçilerek, bölgelere göre alan taramaları gerçekleştirilmiş, yerel halk ile görüşmeler yapılmış, araziden elde edilen veriler fotoğraf çekimleri ile desteklenmiş, gerekli kroki ile belgeleme çalışmaları tamamlanmıştır. Arazi çalışmalarının tamamlanabilmesi için tez hazırlık sürecinin büyük bir kısmı Etiyopya'da, sahada geçirilmiştir.

Çalışma süresince elde edilen veriler ve yerinde inceleme ve doküman kaynakları doğrultusunda konutların genel özellikleri, mekânsal bileşenleri, yapı öğeleri, yapım teknikleri ve yapı malzemeleri gibi hususlar ayrı ayrı incelenmiş ve gerekli doneler toplanarak çalışmanın yazımı aşamasına geçilmiştir. Elde edilen bulgular fotoğraf, çizim ve tablolarla desteklenerek metin haline getirilmiş ve çalışma sonuç bölümüyle sonlandırılmıştır.

1.4. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Kaynak araştırmasında öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Etiyopya'daki geleneksel evlerle ilgili kitaplar, makaleler ve tezler incelenmiştir. Kütüphaneler ve belediye arşivleri, Etiyopya yöresel ev koruma ofisi çalışmaları ve saha çalışmaları tez konusunun gelişimine katkı sağlayan kaynaklar olmuştur.

Bu bağlamda Etiyopya Turizm Komisyonu tarafından yayınlanan ve Etiyopyalılar ve yaşadıkları konutu konu alan “Ethiopians and the Houses They Live in” (Addis Ababa, 1998) isimli kitap çalışması; Gebremedh'in Etiyopya'daki bazı geleneksel konut türlerini incelediği “Some Traditional Types of Housing in Ethiopia” (1977) adlı kitap çalışması; Hatica Ahmed tarafından Türkiye’de hazırlanan “Geleneksel Mimarının Sürdürülebilir Tasarım Yaklaşımları Bağlamında İncelemesi: Etiyopya Örneği” (2018) başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması; Amrela Sany Surur tarafından yine Türkiye’de hazırlanan “Etiyopya Geleneksel Harar Evlerinin Analizi ve Harar Evlerinin Değişim ve Dönüşümü Üzerine Modernleşmenin Etkisinin İrdelenmesi” adlı Yüksek Lisans tez çalışması (2015) ve Mengistu, H. tarafından hazırlanmış olan Journals from American Journal of Scientific Research for Engineering, Technology and Sciences dergisinde yayınlanan, Gamo halkını incelediği “Gamo Society” (Addis Ababa 2013) adlı makale çalışması, çalışmamızın oluşumuna katkı sağlayan kaynaklardan bazılarıdır.

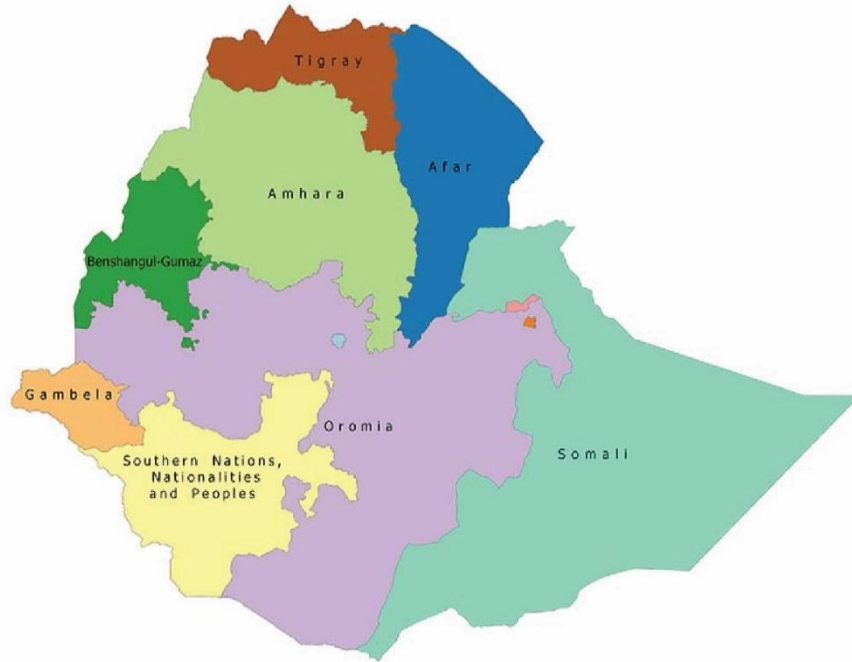
Etiyopya yöresel evlerinin plan tiplerinin, mimari detaylarının, yapı malzemelerinin ve süslemelerinin daha önce yapılan çalışmalarda genel olarak görülmektedir. Ancak, yukarıda sayılanlardan da anlaşıldığı üzere, Etiyopya'nın geleneksel konutları üzerine nicelik olarak kayda değer sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen, bunların çoğunluğu olup, neredeyse hiçbiri geleneksel yerel mimariyi metodolojik bir şekilde irdeleyen ve analiz eden nitelikli bir içeriğe sahip değildir.

BÖLÜM 2

ETİYOPYA VE ETİYOPYA MİMARLIĞI

2.1. KONUMU

Resmi olarak Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti olarak bilinen Etiyopya, 3-5° kuzey enlemleri ve 33-48° doğu boylamları arasında Afrika'nın Boynuzu'nda yer alan bir ülkedir. Ülkenin toplam alanı yaklaşık 1.130.000 km²'dir. Komşuları, kuzeyde Eritre, doğuda Cibuti ve Somali, batıda Sudan ve Güney Sudan, güneyde Kenya'dır (Şekil 2.1). Etiyopya Afrika'nın en eski bağımsız ülkesidir ve Ermenistan'dan sonra dünyanın ikinci en eski resmi Hristiyan ulusudur. Etiyopya, Etiyopyalı Hristiyan Kralı tarafından, İslâm peygamberi Hz. Muhammed tarafından Mekke'den gönderilen Müslüman mültecilerin kabul edildiği ilk yerdir (MS.615) (URL1, 2023).

Şekil 2.1. Etiyopya konum haritası.

Ülkede 80'den fazla etnik grup ve 85 adet aktif kullanılan dil bulunmaktadır. Bu özelliği ile de Afrika ülkeleri arasında ayrı bir konumdadır. 1993 yılından bu yana Etiyopya Eyaleti, Afar, Amhara, Benshangul-Gumaz, Gambella, Harari, Oromya, Somali, Güney Ülkeleri Milletleri ve Halkları, Tigray olmak üzere dokuz bölge devletine ve Addis Ababa ve Dire Dawa'dan oluşan iki şehir idaresine bölünmüştür. Ülke, günümüzde federal bir hükümet tarafından yönetilmektedir. Ülkenin başkenti Addis Ababa, 1886 yılında, yaklaşık 540 km²'lik bir alan üzerinde kurulmuş olup, o gün itibarıyla 50.000 kişilik bir nüfusa sahipti (Jacob & Sylvia, 2011).

Etiyopya, nüfus büyüklüğü ve geniş etnik oluşumları ile toplam alan açısından Afrika'nın ikinci büyük ülkesidir (Hirbaye, 2014). Etiyopya, çok uluslu bir ülke olduğundan, her bir etnik grubun kendi değer yargıları ve kimliklerini yapılandıran kültür, gelenek, sanat ve felsefeleri vardır (Oliver, Encyclopedia of Vernacular Architecture, 2006). Her grup, en yakın komşularından bile az da olsa kültürel farklılıklar yaşama eğilimindedir. Ölüm töreni, evlenme merasimleri, çeşitli şenlikler, geleneksel yerleşimler vb. gibi kültürel kimlikleri, tarih öncesine kadar uzanır.

2.2. ETİYOPYA'NIN TOPOĞRAFİK VE COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Etiyopya, Afrika Boynuzu'nun çoğunu kaplar. Ülke yaklaşık 1.130.000 km²'lik bir alan üzerinde, Sudan, Kenya, Somali ve Cibuti ile sınır komşusudur. Başlıca fizyografik özellikler, Büyük Rift Vadisi tarafından bölünmüş ve çevre boyunca ovalarla çevrili, dağlardan ve platolardan oluşan devasa bir yayla kompleksidir.

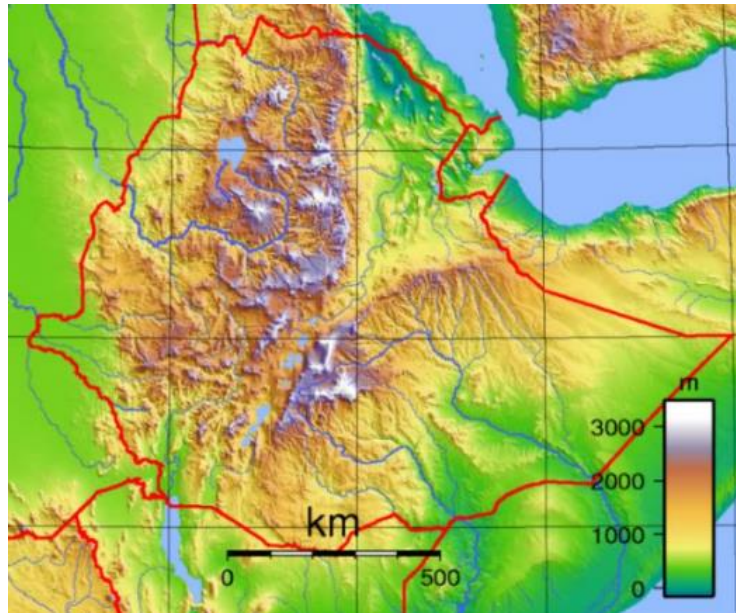
2.2.1. Topografik Özellikler

Ülkenin beş ana topografik özelliği, Rift Vadisi, Batı ve Doğu yaylaları ve Batı ve Doğu ovalarıdır. Arazinin çeşitliliği iklim, doğal bitki örtüsü, toprak bileşimi ve yerleşim modellerindeki bölgesel farklılıklar için temeldir (Şekil 2.2).

Yaylalar, bir dizi tuz gölü içeren Ana Etiyopya yarığı tarafından kuzeybatı ve güneydoğu bölümlerine ayrılmıştır. "Habeş Masifi" olarak bilinen kuzeybatı kısım,

Tigray ve Amhara bölgelerini kapsar ve bir kısmı Semien (Kuzey) Dağları Milli Parkı olarak belirlenmiş olan Semien dağlarını içerir. Bu dağların zirve noktası, 4.550 m. yüksekliği ile Etiyopya'nın en yüksek zirvesidir. Ülkenin en büyük gölü olan Mavi Nil'in kaynağı olan Tana Gölü de burada, yaklaşık 1.800 m. yükseklikte yer almaktadır (Gebremedhin, 1971). Güneydoğu kısmı "Harar Masifi" olarak bilinir. En yüksek dorukları Etiyopya'nın Oromia bölgesindeki Balya olarak isimlendirilen alanda bulunur. Milli park olarak da belirlenen Bale Dağları, neredeyse Semien'dekiler kadar yüksektir. 4.000 m'nin üzerindeki zirveleri içerir. Bunlar arasında Etiyopya'nın ikinci en yüksek dağı olan Tullu Demtu Dağı (4.337 m.) ve Batu Dağı (4.307 m.) bulunmaktadır (Jacob & Sylvia, 2011).

Sudan sınırı boyunca, kuzeyden güneye uzanan ve yaklaşık 1.000 m. yüksekliğe sahip olan Batı ovaları, Tekeze, Mavi Nil ve Baro gibi nehirlerin alçak vadilerini barındırır. Kuzeydoğuda Afar Çöküntüsü veya Denakil Ovası, -125 m. rakımı ile ülkenin en alçak noktası olan Kobar Çukuru'na sahiptir. Bu alan, güneybatıda daha dar bir çöküntüye uzanan Rift Vadisi'nin bir parçasıdır. Şekil 2.2'de görüldüğü gibi, bu bir iç drenaj havzası oluşturan Abaya, Rudolf, Chew vb. gibi çok sayıda gölün bulunduğu ülkenin göller bölgesini içerir (Jacob & Sylvia, 2011). Doğu ovaları içerisinde Ogaden ve Hawd çöllerini bulundurulur.

Şekil 2.2. Etiyopya topografik haritası (URL2, 2023).

2.2.2. İklim

Çeşitli yağış ve sıcaklık rejimleri, büyük ölçüde ülkenin değişken topografyasının sonucudur (Şekil 2.3). Etiyopya'nın hava durumu, yükseklik farklılıklarından dolayı bir yerden bir yere hızla değişir. Ortalama sıcaklık her 100 m. yükseklik artışında 0,6°C düşer. Örneğin ülkenin kuzey kesimi en yüksek rakıma sahiptir ve genellikle soğuk ve yağışlıdır. Birkaç kilometre güneybatısında, deniz seviyesinin 125 metre altındaki Afar bölgesi ise dünyanın en sıcak yerlerinden birisidir (Jacob & Sylvia, 2011).

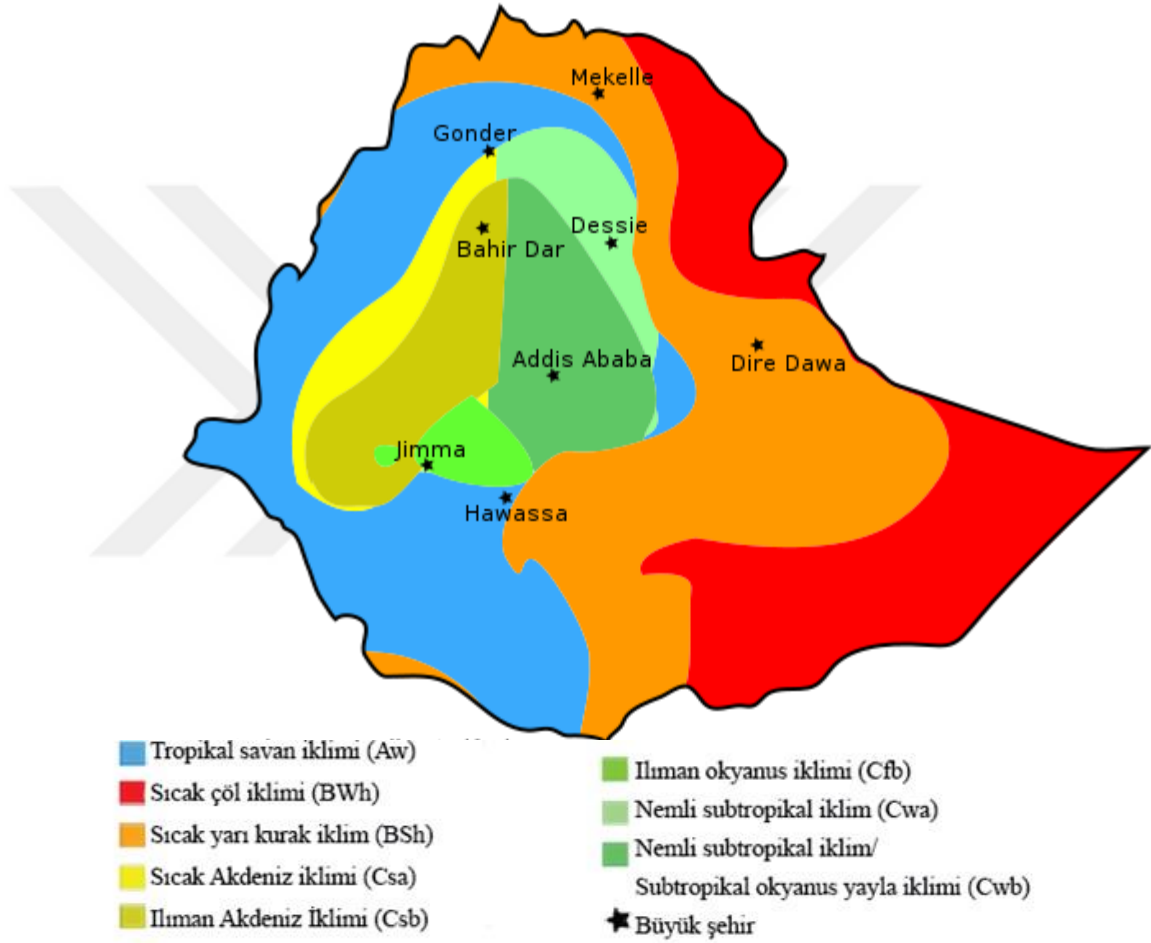
Büyük Rift vadisi, ülkenin kuzeydoğusundan güneybatısına kadar uzanır ve farklı ve benzersiz bir iklim bölgesi oluşturur. Büyük Rift vadisi, alçak rakımlar nedeniyle sıcaktır. Bu vadinin geçtiği şehirler genellikle ılık ve nemlidir (Congress, 2005).

Etiyopya, rakım ve sıcaklıkla tanımlanan beş iklim bölgesine sahiptir:

1. **Sıcak, kurak bölge (Bereha):** yıllık ortalama yağış miktarının 400 mm.'den az olduğu ve ortalama yıllık sıcaklığın 28°C ile 34°C veya daha yüksek olduğu, rakımı 500 m.'nin altındaki çöl ovalarını kapsar.
2. **Sıcaktan ısıcağa, yarı kurak bölge (Koloa):** 500-1.500 m. yükseklikte, genellikle 600 mm. civarında yıllık ortalama yağış alan (ancak Gambella'nın batı ovalarında 1.600 mm.'ye kadar çıkan) bölgeleri içerir. Yıllık ortalama sıcaklık 20-28°C aralığındadır.
3. **Sıcaktan soğuğa, yarı nemli bölge (Weyenadega):** 1.500 ila 2.500 m. rakım arasındaki ılıman yaylaları kapsar. Yıllık ortalama sıcaklıklar 16°C ile 20°C arasında değişir ve yıllık yağış miktarı genellikle 1.200 mm. civarındadır. Yağış güneybatıda 2.400 mm.'ye ulaşır.
4. **Soğuktan soğuğa nemli bölge (Dega),** ortalama sıcaklığın 10°C ile 16°C arasında değiştiği, yıllık 1.000 mm. ve daha yüksek alanlarda 2.000 mm.'ye kadar yağış alan, 2.500 ila 3.200 m. arasındaki rakımda bulunan ılıman yaylaları içerir.

5. **Soğuk, nemli ılıman bölge (Wurch)**, 3.200 ila 3.500 m. arasındaki en yüksek platolardaki Afro-alp bölgelerini kapsar. Ortalama sıcaklıklar 10°C'nin altındadır ve yıllık yağış ortalamaları 800 mm.'den azdır.

Etiyopya'daki iklim bölgeleri, bölgelerin farklı geleneksel evlerinin oluşmasında bir faktördür. Bunun için Etiyopya'nın farklı iklim bölgelerinin hem iklime ve hem de kültürlere cevap veren geleneksel evleri bulunmaktadır.

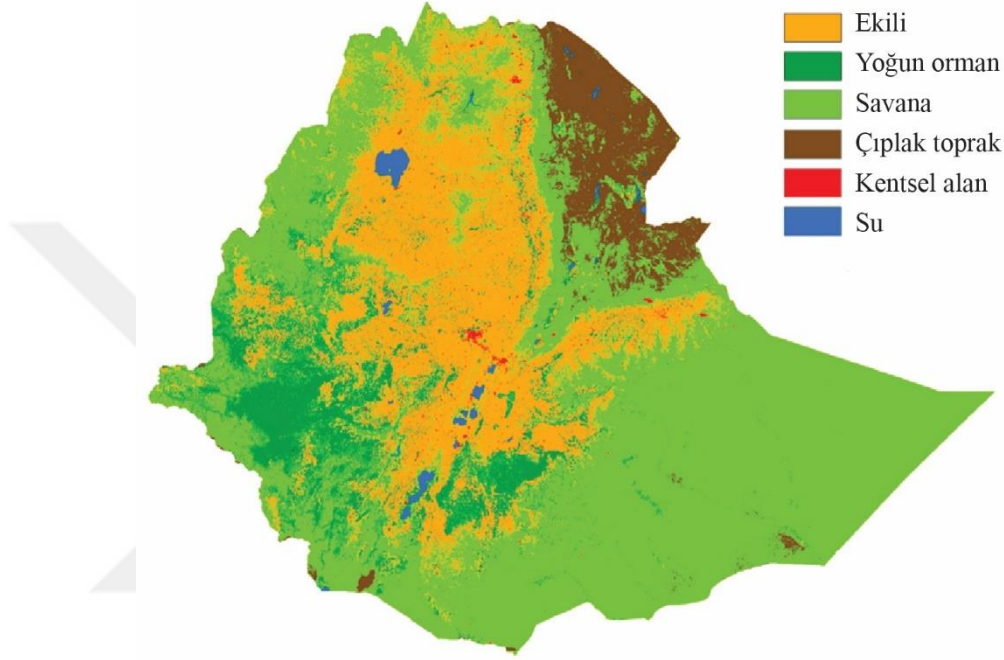

Şekil 2.3. Etiyopya iklim haritası.

2.2.3. Bitki Örtüsü

Etiyopya'nın doğal bitki örtüsü dört farklı bölgesel iklim ve bitki örtüsünden meydana gelir (Şekil 2.4). Birincisi, Batı dağlık bölgelerinin daha nemli kısımlarında, yoğun, bereketli ormanlar ve zengin çalılıklar ile dağlık tropikal bitki örtüsünden oluşan savandır. Batı ve doğu yaylalarının alçak kotlarında bulunan

savanın daha kuru bölümleri, otlakla karışık tropikal kuru ormanlar içerir. İkinci bitki örtü türü dağlık ve ılıman otlaklardan oluşan dağ bitki örtüsüdür. Bu örtü, batı ve doğu yaylalarının daha yüksek rakımlarını kapsar. Üçüncü bitki türü, Rift vadisi ve doğu ovalarında bulunan tropik çalılıklar ve ormanlık bozkırlardır. Dördüncü tür ise, Denakil ovasının bazı kısımlarını kaplayan çöl bozkır bitki örtüsüdür (URL3, 2020). Etiyopya yerel mimarisinin gelişimde bu bitki örtüsünün etkileri oldukça fazladır.

Şekil 2.4. Etiyopya'nın bitki örtüsü (URL3, 2020).

2.3. Etiyopya'nın Demografik, Kültürel Özellikleri ve Tarihi

2.3.1. Nüfus

Yıllık yaklaşık % 2,6'lık bir büyüme oranı ile ülkenin toplam nüfusu 2020 yılında yaklaşık 117 milyon, 2022 yılında ise yaklaşık 123 milyon olarak hesaplanmıştır. 2023 yılı için Etiyopya'nın yaklaşık 126 milyon kişiye ev sahipliği yapıyor olacağı tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletlerin nüfus tahminlerine göre, bu sayı 2050 yılına kadar 190 milyona ulaşacaktır. Toplam nüfusun % 83,6'sı kırsal alanlarda yaşamakta ve % 1,6'lık kentleşme oranı, ülkeyi dünyanın en az şehirleşmiş ülkelerinden biri haline getirmektedir (Samia, 2007).

2.3.2. Etiyopya'nın Siyasi Tarihi

Etiyopya federal bir parlamenter cumhuriyettir. Devletin başı cumhurbaşkanı, hükümetin başı da başbakandır. Yürütme yetkisi hükümete, yasama yetkisi parlamentoya aittir. Etiyopya parlamentosu, Federasyon Meclisi (üst meclis) ve Halk Temsilciler Meclisi'nden (alt meclis) oluşur. Etiyopya'nın siyasi tarihi, dönemlere göre Etiyopya'nın Erken Siyasi Tarihi, Orta Çağ Etiyopya Siyasi Tarihi ve Modern Çağ Etiyopya Siyasi Tarihi şeklinde sınıflandırılabilir (Çizelge 2.1).

2.3.2.1. Etiyopya'nın Erken Dönem Siyasi Tarihi

Etiyopya, Afrika'nın en eski ülkelerinden biri olup, Etiyopya uygarlığının ortaya çıkışı binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Göç ve emperyal genişleme nedeniyle, diğerleri arasında Amhara, Oromos, Somalis, Tigray, Afar, Sidama, Gurage, Agaw ve Harari dahil olmak üzere, başta Afro-Asya dili konuşan diğer birçok topluluğu kapsayacak şekilde büyümüştür.

Bölgede iktidara gelen ilk krallıklardan biri, M.Ö. 10. yüzyılda başkentini Yeha'da kuran Damot krallığıydı. M.S. 1. yüzyılda Aksum Krallığı, başkenti Aksum olan Tigray bölgesinde iktidara geldi ve Yemen ve Meroe'yi boyunduruk altına alarak Kızıldeniz'de büyük bir güç oldu (Şekil 2.5.). 4. yy. başlarında, Ezana'nın saltanatı sırasında, Hristiyanlık devlet dini ilan edildi. Ezana'nın hükümdarlığı aynı zamanda Aksumluların kendilerini ilk kez “Etiyopyalılar” olarak tanımladıkları zamandır ve Philostorgius, Aksumlulara Etiyopyalılar diyen ilk yabancı yazar olmuştur (Hay, 1988). Aksum İmparatorluğu, ticareti Hristiyan Aksum'dan yavaş yavaş uzaklaştıran Arap yarımadasında İslam'ın yükselişiyle geriledi. Sonunda izole oldu, ekonomisi çöktü ve Aksum'un bölgedeki ticari hakimiyeti sona erdi. Aksumitler, yerini önce Lalibela'da yeni bir başkent kuran Zagwe hanedanına sonrasında ise 13. yüzyılda Süleyman hanedanına bıraktı (Sherr, 1990).

Şekil 2.5. Aksum şehri ve Shiba kraliçesi Kral Süleyman ile tanışma sahnesi.

2.3.2.2. Etiyopya'nın Orta Çağ Siyasi Tarihi

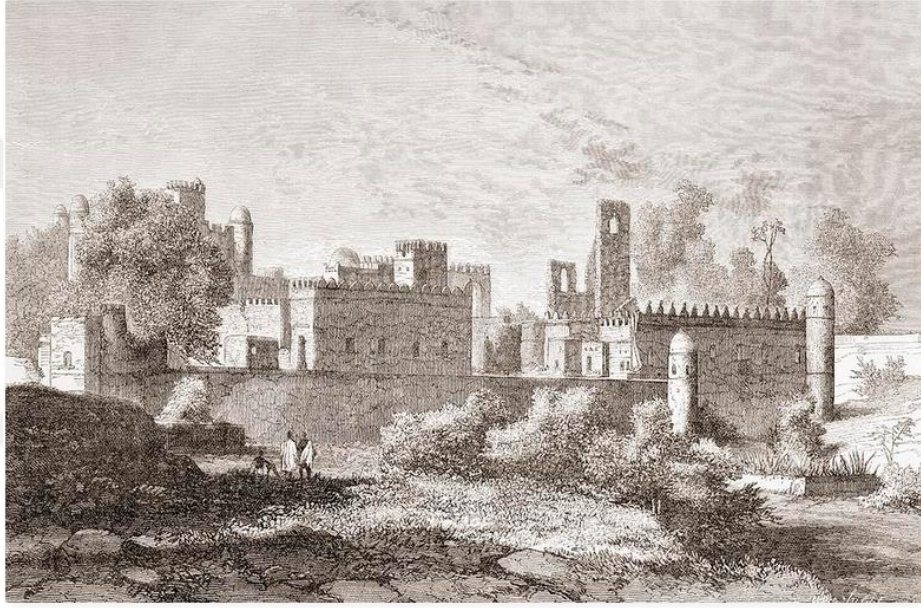
Etiyopya'nın orta çağ siyasi tarihini, Zagwe hanedanı dönemi ve Gondarine dönemi olmak üzere iki ayrı dönem olarak incelemek mümkündür. 1137 yılında Etiyopya'nın dağlık bölgelerinde Zagwe olarak bilinen ve merkezi Lasta'nın Agew bölgesi olan bir hanedan iktidar olmuştur. Bu yeni hanedan, kuzeydeki dağlık bölgelerdeki Cushitic ve Semitic konuşan halklar arasındaki uzun süreli kültürel ve politik temastan gelişmiştir. Zagweler kendilerini yeni kilise ve manastırların inşasına adanmışlardır. En tanınmış kralları, Lalibela'nın kayalara oyulmuş kiliseleriyle tanınan kral Lalibela'ydı (Şekil 2.6). Zagwe uygarlığının 1270 civarında sona ermesinden sonra Gonderian dönemi başlar (Roland, 1982).

Şekil 2.6. Kral Lalibela (URL4, 2023).

Gondarine dönemi, Etiyopya tarihinde, İmparator Fasilides'in 1632'deki yükselişinden 1769'a kadar olan dönemdir. Gondar, 1636'da İmparator Fasilides tarafından kalıcı bir başkent olarak kuruldu ve oldukça istikrarlı, müreffeh bir ticaret merkezi haline geldi (Şekil 2.7). Bu dönem, Etiyopya sanatında ve mimarisinde büyük başarılarla ve kraliyet kompleksi Fasil Ghebbi'nin inşası ve Tana Gölü çevresinde kurulan 44 kilise gibi yeniliklere tanık oldu.

Gondarine dönemi, Tigray valisi Ras Mikael Sehul'un 1769'da Iyoas I'e suikast düzenlemesiyle sona erdi (Congress, 2005).

Şekil 2.7. Gonder şehri ve Fasilides Sarayı (URL5, 2023).

2.3.2.3. Etiyopya'nın Modern Çağ Siyasi Tarihi

Etiyopya, 1855 yılında Kral II. Tewodros tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu dönem, modern Etiyopya tarihinin başlangıcıdır. Kral II. Tewodros'un saltanatını 1868 yılında iktidara gelen IV. Yohannes takip etmiştir. Yohannes'in, 1889'da Sudan'la yapılan savaşta öldürülmesi ile kral Menelik II yönetime geçmiştir. Onun rejimi altında Etiyopya, teknolojik dönüşüme ve ülkenin şu anda sahip olduğu sınırları iyi organize etmek için dönüşüme başlamıştır. Etiyopya, 1876'da Mısır işgalini ve 1896'da 17.000 Etiyopyalı'nın ölümüyle sonuçlanan İtalyan işgalini kırmış

ve bununla beraber Avrupalı güçler tarafından meşru bir devlet olarak tanınmaya başlanmıştır. menelik ıı yönetime geçmiştir (URL6, 2020).

Haile Selassie, Etiyopya'daki son krallık lideri idi. Bu dönemde İtalya, 1935'te ikinci bir işgal başlattı. 1935'ten 1941'e kadar Etiyopya, İtalyan Doğu Afrika'sının bir parçası olarak İtalyan işgali altında bulundu. Müttefikler ve Etiyopyalı vatanseverler, 1941'de İtalyanları ülkeden kovmayı başardılar ve kral Haile Selassie, Britanya'da sürgünde geçirdiği 5 yıldan sonra yeniden tahta çıktı. Etiyopya ve Eritre bir federasyonda birleşti, ancak Haile Selassie 1961'de federasyonu sonlandırıp Eritre'yi Etiyopya'nın bir eyaleti yapınca, Eritre ile arasında bağımsızlık savaşı başladı. 1974'te Haile Selassie devrildi ve Derg rejimi iktidara geldi. Etiyopya, 1991'de Derg'in düşmesiyle sonuçlanan bir iç savaş yaşadı. Bu, Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlandı. Eritre de 1993'te yapılan referandumla bağımsızlığına kavuştu.

Çizelge 2.1. Erken dönemden günümüze Etiyopya dönemleri.

Damot Krallığı M.Ö. 10. yüzyılda topraklarında iktidara gelen ilk krallıklardandır. Başkenti Yeha'da.	 Damot Krallığı Haritası
Aksum Krallığı Başkenti Aksum olan Tigray Bölgesi'nde iktidara gelmiştir. Zaman içinde Kızıldeniz'de Yemen ve Meroe'ya egemen olan büyük bir güç haline gelmiştir.	 Aksum Krallığı Haritası
Zagwe (Habeşistan) Krallığı 13. yy civarında Zagwe Hanedanlığı ortaya çıkmıştır. Etiyopya ve Eritre'nin kuzey kısımlarını yönetmişlerdir. Lalibela'nın kaya mezarları bu dönemde inşa edilmiştir.	 Etiyopya (Habeşistan) Krallığı Haritası

Çizelge 2.1. (Devam ediyor).

Modern Etiyopya 1880 yıl da Etiyopya, güney ve doğudaki mevcut modern sınırını aldı. Etiyopya'da bu dönemden itibaren, modernleşmeyi sağlayabilme hedefiyle dönüşüm başlamıştır.	 Modern Etiyopya Haritası
Etiyopya Federal Cumhuriyeti Etiyopya bugünkü halini Eritre'nin 1993'teki referandumdan sonra bağımsızlığını kazanmasından sonra aldı. Etiyopya, bu tarihle beraber teknolojik ilerlemesini iyi organize etmek için dönüşüme başlamıştır.	 Etiyopya Federal Cumhuriyeti Haritası

2.4. ETİYOPYA MİMARİSİ

Etiyopya'nın mimarisi, dönemselsel olarak büyük farklılıklar gösterir. Ülke, yıllar geçtikçe, çeşitli mimari stilleri ve teknikleri bünyesine katmıştır. Bu üsluplardan bazıları Damot Dönemi Mimari Üslubu, Axum Dönemi Mimari Üslubu, Zagwie Dönemi Mimari Üslubu, İslami Dönem Mimari Üslubu ve Gonderian Dönemi Mimari Üslubudur (Gruber & Kingshuk , 2021).

2.4.1 Damot Dönemi Mimarisi

Bölgede dönemin en bilinen yapısı, Damot'un başkenti olduğuna inanılan, Etiyopya'nın Yeha kentinde bulunan, M.Ö. 8. yüzyıldan kalma harabe durumdaki çok katlı kuledir. Yeha kenti, Aksumite öncesi uygarlığın kalan son kanıtıdır (Fattovich, 2010).

Yeha kenti'da, Yeha Tapınağı aynı zamanda “ay tapınağı” olarak da bilinir (Şekil 2.8.). İyi korunmuş en eski yapı Tigray bölgesinde yer almaktadır. Yapıda, taş işçiliğinin bir türü olan, aynı boyut, şekil ve dokudaki ince işlenmiş taşların çimento veya kireç harcı kullanılarak bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir yapım tekniği

kullanılmıştır. Bu duvar tekniğini kullanan diğer yapılardan bazıları şunlardır: Machu Picchu, Peru; Menkaure Piramidi, Kahire; Kraliyet Mezarları, Miken, Yunanistan (Rahman, 2009). Bu dönemde, anıtsal yapılarda bu tekniğin son derece yaygın olduğu Güney Arabistan etkisi nedeniyle bu tip duvar işçiliği özellikle baskındı.

Şekil 2.8. Yeha tapınağı görünüşü ve kat planı (URL7, 2023).

Dikdörtgen biçimli tapınak Ay tanrısı için inşa edilmiştir. Tapınak kaidesi 18,5 x 15 m. taban ölçülerinde ve 12 m. yüksekliğinde olup, tek bir uzun odadan oluşmaktadır ve harçsız kumtaşı bloklardan inşa edilmiştir. Duvar birimleri (taşlar), yağmuru derzlerden uzaklaştıracak şekilde bir araya getirilmiştir. Bir zamanlar çatıyı destekleyen 12 sütun, iç türbe görevi görmüş olması muhtemel doğu duvarı boyunca yükseltilmiş platform, taşıyıcı duvarlar veya sütunlar ikişer metre aralıklarla yerleştirilmiştir (Alisa, 2023).

2.4.2. Aksumite Dönemi Mimarisi

Aksum, Etiyopya'nın kuzey dağlık bölgelerinde özellikle M.S. ilk altı yüzyılda gelişen hem imparatorluğun hem de başkentinin adıdır (Şekil 2.9 a). İmparatorluk güney Kızıldeniz'in her iki yakasını da kapsıyordu ve böylece Bizans ile Hindistan/Hint Okyanusu arasındaki tüm deniz ticaretini kontrol ediyordu. Aksum, Afrika'da altın, gümüş, bronz ve benzersiz bir şekilde, seçici olarak yaldızlı gümüş ve bronz bi-metalik olarak kendi madeni parasını basan ilk Sahraaltı kültürüydü (Şekil 2.9 b).

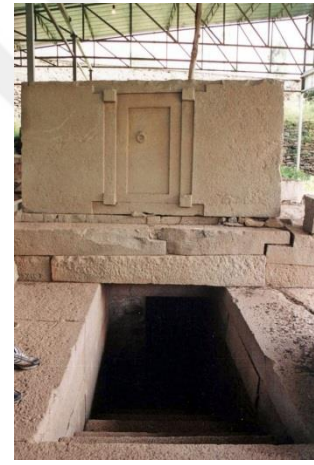
a) Aksum haritası.

b) Ezana altın para.

Şekil 2.9. Aksum dönemi haritası ve mirası (URL8, 2018).

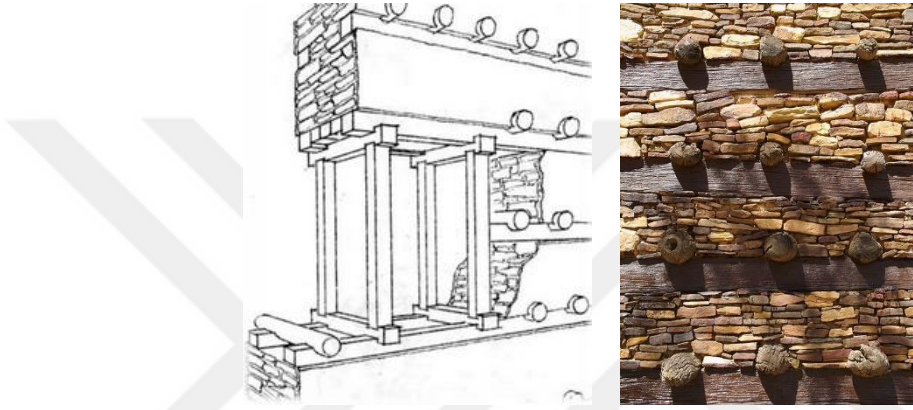
Aksum'un en ünlü anıtları, muhtemelen Hristiyanlığa geçişten önce ayrıntılı kraliyet mezar işaretleri olarak dikilmiş olan büyük stellerdir (Şekil 2.10). Başlangıçta kabaca tek tek taşlar kesilmiş, sonra steller iyi işçilikli bir forma dönüşmüş ve çeşitli tasarımlarda anıtları bile dekore etmiştir. Yaklaşık 800 stel bilinmektedir. 4. yüzyılın başlarında dikilirken düşüp paramparça olan son ve en büyüğü, yaklaşık 520 ton ağırlığında ve 33 m. yüksekliğinde olduğu tahmin edilen Kral Ezana dikili taşıdır. Bu, insanların yapmaya çalıştığı en büyük tek taş bloktur.

Şekil 2.10. Aksum stelleri, ve Kral Kaleb mezarının sahte kapısı (URL9, 2023).

Kireçtaşı bloklar kullanılarak inşa edilen sağlam, gelişigüzel moloz taş binaya, yüzyıllar öncesine ait Aksumluların ileri inşaat tekniğini ve bilgisini tasvir etmek için ünlü 'maymun başı' stili uygulanmıştır (Şekil 2.11). Öngörülen ahşap elemanların kütükleri, renk ve doku bakımından kontrast oluşturarak eserin estetiğini artırmaktadır.

Güçlendirme amacıyla ahşap elemanların kullanıldığı 'maymun başlı' inşaat tekniği, genellikle kapı ve pencerelerde kullanılıyordu (Şekil 2.11). Odanın açıklığı boyunca bağlar oluşturmak ve desteklemek için duvarlara yatay olarak kare kirişler yerleştirildi. Etiyopya tekniğinin dikkate değer özelliği, bu elemanların dışarı fırlayan kafaları andıran projeksiyonudur (Maxpusch, 2017). Bu kapı ve pencereler daha sonraki yapılarda motif ve dekoratif unsur olarak tekrarlanmış ve halk tarafından 'Aksumit frizi' olarak ifadelendirilmiştir.

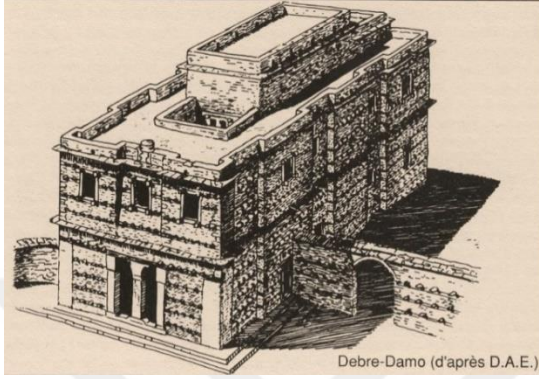
Şekil 2.11. Aksum stelinde maymun kafası yapım tekniği ve detayı (URL10, 2023).

Etiyopya'nın en ünlü manastırlarından biri olan Debre Damo, Aksumite mimarisinin tipik bir örneğidir. 6. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen yamuk şeklinde ve 15 m. yüksekliğindeki bir platonun üzerine inşa edilmiş, günümüzde deri halatla çıkılmaktadır (Şekil 2.12 ve 2.13). Günümüzde Etiyopya'nın eski tezhipli el yazmalarının bulunduğu bu yapının mimarisi bir şaheser olarak kabul edilir (URL11, 2023).

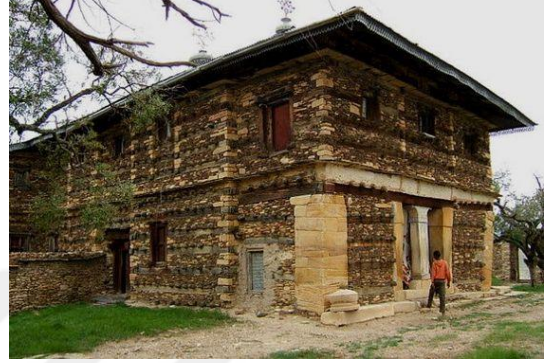

Şekil 2.12. Debre Damo dağı ve yapının girişi (URL12, 2023).

Aksumite başkenti, banliyöler ve küçük mezarlıklarla çevrili bir tören ve yerleşim merkeziydi. Kuzey Etiyopya'nın inşa ettiği yapıların tipik bir örneği olarak, yontulmuş kirişlerle serpiştirilmiş çamur veya kireç sıvalı taş duvarlardan oluşuyordu (Windmuller-Luna & Kristen, 2000).

a) Debre Damo Kilisesi rekonstrüksiyonu.

b) Debre Damo Kilisesi bugünkü durumu.

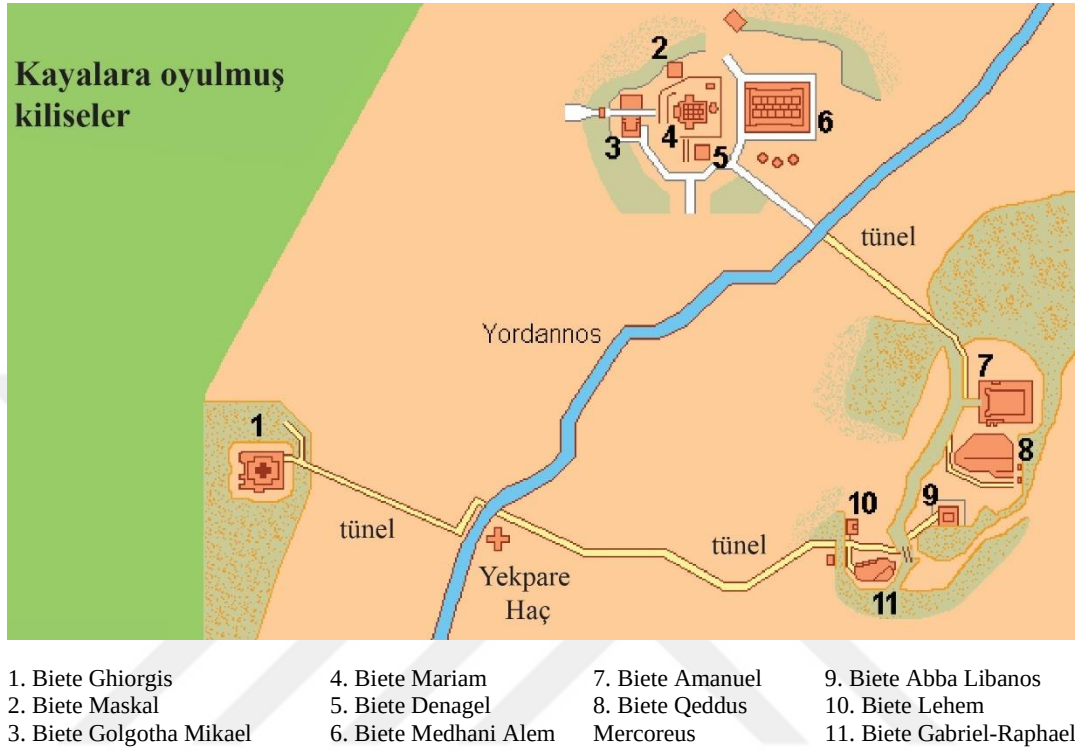
Şekil 2.13. Debre Damo Manastırı (URL13, 1947).

Artan siyasi ve ekonomik sorunlar, Aksum imparatorluğunun 1.000 ila 1.300 yıl önce gerilemesine neden oldu. İmparatorluğun nihai düşüşüne rağmen Aksum kent, 19. yüzyılın ortalarına kadar Etiyopya krallarının taç giyme yeri olarak kaldı ve mimarisi daha sonraki inşaatları etkiledi.

2.4.3. Zagwe Dönemi Mimarisi

Lalibela, Etiyopya platosunun merkezinde yer alan bir kasabadır (Şekil 2.15). Çoğu kilise olmak üzere çok sayıda yapının varlığıyla bilinir. Yapılar, tuğla, beton gibi herhangi bir dış yapı malzemesi kullanılmadan, tek bir büyük kaya bloğunun oyulmasıyla inşa edilmiştir Etiyopya'nın kuzeyindeki Lalibela kasabası, ülkedeki en yüksek kaya oyma kilise yoğunluğuna sahiptir. Lalibela kiliseleri şeklini, yerleşimini ve yönünü hem jeolojik özelliklerden hem de kompleks içindeki yapılardan alır. tüm kompleksin inşaatı Kral Gebre Mesqel Lalibela'nın (yaklaşık 1181–1221 yılları) hükümdarlığına kadar. Kralın hagiografisine (bir azizin veya bir dini liderin biyografisi) göre Lalibela, meleklerin yardımıyla yirmi dört yıllık bir süre içinde kiliseleri oymuştur. 11 devasa kaya kilisesini inşa etmenin amacı, Zagwe krallığındaki kutsal Kudüs şehrini yeniden yaratmaktır (Şekil 2.14). Site, bugüne

kadar Etiyopya Ortodoks Hristiyan Kilisesi tarafından kullanılmıştır. Lalibela kiliseleri kare veya dikdörtgen planlı, bazilika veya haç planlıdır (Luna & Kristen, 2014).

Şekil 2.14. Lalibela kiliselerin yerleşkede yerlerini gösteren harita.

2.4.4. İslami Dönem Mimarisi

Harar, özellikle M.S. 16. yüzyılda Etiyopya'da önemli bir İslam merkezidir. Harar şehri Etiyopya'nın doğusunda yer alır. Günümüzde şehir, Harari ulusal devletinin başkentidir (Insoll & Zekaria, 2019). İslamiyet Harar'a Hazreti Muhammed'in yaşadığı dönemde ulaşmıştır. Osman bin Affan ve eşi Ruqiya bint Muhammed, 615'te Harar'ı ziyaret edip İslam mesajını iletmiş ve burada 4 ay kalmıştır (Hecht, History of Harar and the Hararis, 2015).

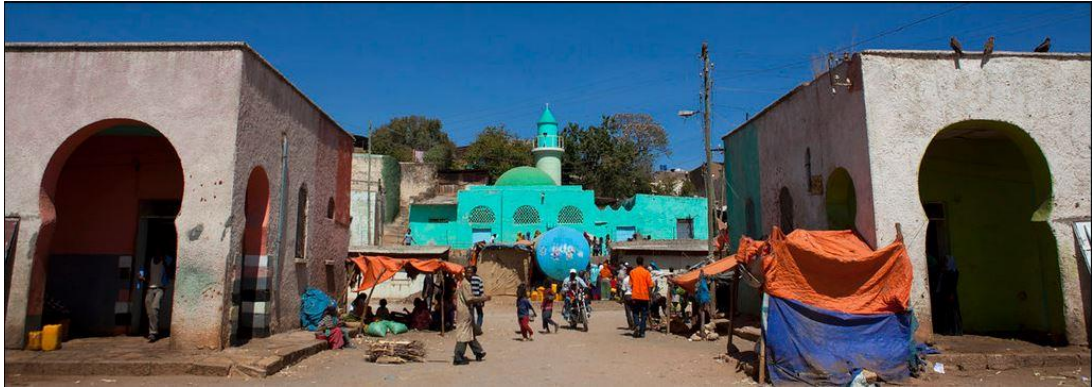
16. yüzyılın başlarında Harar Müslümanlaşmış, 1520'de Afrika Boynuzu'nda bulunan bir ortaçağ dönemi Sünni Müslüman imparatorluğu olan Adal'ın başkenti olmuştur (Santelli, 2008). Emir Nur b. el-Mücahid'in surlarını inşa ettiği Harar (Caulk, 1977). 48 hektarlık bir alana yayılmıştır. Surların çevresi 3348 metre olup, beş ana giriş kapısı vardır (Şekil 2.15.).

Harar bölgesindeki İslam mimarisi geleneklerinden biri de cami yapım tarzı ve tekniğidir. Kamusal alan ve pazar alanları da karakteristik İslam kültürünü göstermektedir (Şekil 2.16.).

Şekil 2.15. Harar Jegol kapısı ve şehri çevreleyen sur duvarı (URL24, 2023).

Harar'da toplam 88 cami günümüze ulaşmıştır. Harar'da camilerin hem dini hem de sosyal bir işlevi vardı. Harari geleneğinde cami, tüm mahalle erkeklerin günde en az bir kez namaz kılmak için toplandığı bir ibadet yapısıydı. Harar camileri, günümüze kadar ulaşan çeşitli geleneksel mimari özellikler taşıyan yapılardır.

Şekil 2.16. Harar'da pazar yeri (Lafforgue, 2012).

Camilerin duvarları, yerel kırmızı (Qeh Afer) ve siyah (Guguba) topraktan karıştırılmış çamur harcı kullanılarak kireçtaşı ve granitten yapılmıştır. Geleneksel olarak harç hazırlanır ve kullanılmadan önce üç ila dört ay boyunca güçlenmeye bırakılırdı. Taş, bölgede Aw Hâkim tepelerinden çıkarılırdı. Yerel kaynaklı ardıç ağacı, her yerde bulunması ve termitlere karşı direnci nedeniyle ana yapı kerestesiydi. İnşaat teknikleri temelde camiler ve diğer yapılar için aynıydı. 50–80 cm. derinliğinde ve 50–60 cm. genişliğindeki açmalarda tabakalanmış iki sıra granit

temel üzerine kireçtaşı duvarlar örülmüştür. Granit, yük taşıma özelliği nedeniyle zemin seviyesine kadar olan kısımda, kireçtaşı ise üst yapıda kullanılmıştır. Duvarlar ortalama 4 m. yüksekliğe kadar inşa edilmiş ve belli aralıklarla yatay ahşap hatıllar konmuştur. Duvarlarda kalan küçük boşluklar daha sonra taş ve harçla doldurulmuştur. İç duvarlar daha sonra guguba (kara toprak harcı) harcı ile sıvanmış ve kireç badana ile boyanmıştır (Zekaria, 1979). Etiyopya’da islam dönemi mimarisini temsi eden en eski camilerden birisi, yanında türbesi de bulunan “Uma Coda” camisidir (Şekil 2.17).

Camilerin mimari özellikleri, çoğunlukla değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Camiler dikdörtgen biçiminde planlanmış olup, boyutları genellikle küçüktür. Büyüklükleri 24 m² ile 35 m² arasında değişir. Harar'ın bir özelliği olan daha fazla sayıda küçük camilerin bir mahallede güçlü bir yakınlık geliştirerek toplumun sosyal dokusunu güçlendireceğine inanıldı (Zekaria, 1979). Camiye girişi sağlayan öndeki sahin veya avlu genellikle duvarlarla çevrilidir ve tek giriş kapısı vardır.

Şekil 2.17. Uma Coda Camii, Harari Bölgesi, Etiyopya (Lafforgue, 2012).

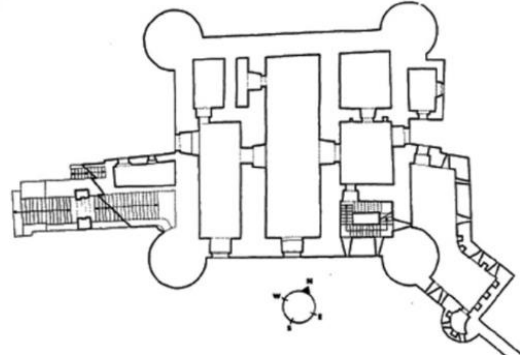
2.4.5. Gondarine Mimarisi

Gondarin döneminde, 16. ve 17. yüzyıllarda Portekiz Cizvit misyonerlerinin gelişyle Barok, Arap, Türk ve Hint tarzı gibi yeni farklı etkiler etkileri gözlemlenmiştir. Mohamed Gragn (Ahmad ibn Ibrahim al-Ghazi) ile Etiyopyalı dağlılar arasındaki 1527-1543 yılları arasındaki savaş, Etiyopya'daki Hristiyan orta çağ mimari mirasının çoğunun yok olmasına neden oldu. Savaşta Osmanlılar Müslümanlara yardım ederken, Portekizliler de Hristiyan Habeşistan'a yardım ediyorlardı. Cizvit lider rahip Pedro Paez, katedrali inşa etmek için zanaatkar olarak birkaç Hintli

getirdi. Hintliler Etiyopyalıları kireç yakma, iyi harç hazırlama ve gerçek taş kemerler inşa etme sanatlarını öğretiyorlardı.

Gonder stilinin özelliklerinden birisi olarak, boyama amaçlı kireç kullanılmış olmasıdır. Kireç, aynı zamanda harç malzemesinin hazırlanmasında da kullanılmıştır. Gondar Mimarisinde kemerler yarım daire şeklinde veya bazen basık kemer şeklindedir alçaktır (Isaac, 2023).

Gonder mimarisinin önemli örneklerinden biri Fasiledes Sarayı'dır. Kale şeklinde inşa edilen yapı, Portekiz, Aksumite ve hatta Hint mimari stillerinin eşsiz bir kombinasyonunu gösterir. Yumurta biçimli kubbeli dört kule, kralların gözetleme kulesi olarak ve ayrıca gece nöbetçilerini korumak için kullanılmıştır. Kalenin zemin katı yemekhane ve resmi kabul alanı olarak kullanılmıştır. Oturma odası ve yatak odası birinci katta yer almakta olup, iç mekânda kullanılan at nalı kemere benzer karakterlere sahip kemerler, strüktürel işlevlerinin yanı sıra, estetik bir işlev de üstlenmiştir. (Şekil 2.18).

Şekil 2.18. Fasiledes Kalesi ve kalenin planı (Isaac, 2023).

İmparator, “Fasiledes” adlı Hamamı adında büyük bir hamam da yaptırmıştır. Bina, dikdörtgen bir su havuzunun içinde inşa edilmiştir. Havuzun suyu, yakındaki nehirden bir kanalla sağlanmaktadır. Taş bir köprüyle ulaşılan yapı, birkaç oda içermektedir (Şekil 2.19) (Isaac, 2023).

Şekil 2.19. Fasilede Hamamı (Framalicious, 2019).

BÖLÜM 3

ETİYOPYA'DA YEREL MİMARLIK

3.1. YÖRESEL MİMARLIK: TEORİ, ANLAM VE KAVRAM

“Yöresel” terimi, “yerli köle” veya “evde doğmuş köle” anlamına gelen Verna kelimesinden geliştirilen yerel, doğal veya orijinal anlamında kullanılan Latince “vernaculus” kelimesinden gelir. Yöresel mimari, yerel ustaların iklim sorunlarıyla başa çıkmada gösterdikleri bir başarı ve maksimum konfor için minimum kaynakları kullanma becerileridir (Rapoport, 1969).

Yöresel bina, ekolojik, ekonomik, maddi ve sosyal faktörler arasındaki ilişkinin sonucu olan insan kavramıdır. Yöresel mimarinin deneme yanılma yöntemleriyle gelişmesi nedeniyle, yöresel binalar önemli deneyime, çevre koşullarına ve kerpiç, taş ve ahşap gibi yerel malzemelere bağlıdır. Dolayısıyla yöresel yerleşimler, genellikle sürdürülebilir yapıları çevrelerin öncülleri olarak kabul edilir.

Yöresel mimari, geleneksel teknolojiler kullanılarak, yöresel mimarinin tüm biçimleri, değerleri, ekonomileri ve yaşam biçimlerini barındıran özel ihtiyaçları karşılamak için inşa edilir (URL21, 2023). Frank Lloyd Wright, yerel mimariyi gerçek ihtiyaçların sonucu olarak ortaya çıkan, çevreye yerel duyguyu uydurmaktan daha iyisini bilmeyen insanlar tarafından geliştirilen yapı olarak tanımlar (Maulana, 2017).

Amos Rapoport, özel olarak geliştirilmiş yöntemlerle geleneksel ev biçimlerini incelemenin yeni bir yolunu geliştiren ilk kişilerden biriydi. Geleneksel evi, hangi kültürde olursa olsun, her zaman çeşitli ve farklı gelişim çizgilerinin bir birikimidir şeklinde yorumlar (Rapoport, 1969).

Yöresel evlerin çoğu, yapı malzemesi, mekân ve biçim nedeniyle yöresel olarak nitelendirilmektedir. Malzemeler, yapım teknikleri ve biçim belirleyicilerinden ziyade, değiştirici faktörler olarak ele alınır, çünkü ne inşa edileceğine ne de biçimine onlar karar verir, buna başka gerekçelerle karar verilir (Rapoport, 1969).

Yöresel mimari bazen “mimarsız mimari” olarak da adlandırılır. Yerel iklim koşulları, yerel olarak mevcut malzemeler, basit inşaat teknikleri, yaşam tarzı, gelenekler ve bölgenin sosyo-ekonomik koşullarının birleşimini ortaya koyar (Lawrence, 2006). Yöresel bina, ekolojik, ekonomik, maddi ve sosyal faktörler arasındaki ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkmış olan insan yapılarıdır. Yöresel mimarlık deneme yanılma yöntemleriyle geliştiği için, yöresel yapılar deneyimlere, çevre ve iklim koşullarına ve yerel malzemelere bağlıdır. Yöresel mimari, özellikle sürekliliği açısından dikkat çekmektedir. Bu nedenle, sahip olduğu özelliklerle sürdürülebilirliğin özü olarak görülebilir. Ayrıca yerel yerleşimler genellikle sürdürülebilir yapıları çevrelerin öncülleri olarak kabul edilir.

Yerel mimari, yerel iklim koşullarının etkisinde ve bölgesel kültür ve gelenekleri yansıtan, mevcut yerel malzemelerden yapılmış evleri karakterize eder. Toplumun aynası görevini görür. Yöresel binalar yerel ve dikkate değer teknik yenilikleri temsil eder ve üzerinde akılcı geliştirilmiş çözümleri barındırır. Yerel mimariye ait yapım teknikleri ve yapı formları, o bölgede yaşayan insanların günlük ihtiyaçlarını karşılamak için nesiller boyunca ve belki de binlerce yılda gelişmiş bir mimarlık alanıdır (Schröder, 2018).

Geleneksel mimari, iklimsel kısıtlamaları ele almaya yönelik oldukça duyarlı teknikler ortaya koyar ve çevreye yüksek miktarda uyum ve esneklik gösterir (Shanthi, Radhakrishnan, Sundarraja, & Radhakrishna, 2011). Yöresel gelenekler, sürdürülebilir yapıları çevreye giden yolu açar. Yerel halktan alınan değerli dersler, sürdürülebilir tasarımlar üretmek için modern olanla bütünleştirilebilir. Yöresel gelenekler, konut programları için bir tasarım aracı olarak da kullanılabilir, ancak bu yerleşimlerin tasarımı, kullanıcıların yaşam biçimini, sosyal ve kültürel değerlerini anlamayı gerektirir (Shikha & Brishbhanlali, 2014).

Amos Rapoport'un 1995 yılında yaptığı tahmine göre yöresel mimari, her yıl mimarlar tarafından tasarlanan ve mühendisler tarafından inşa edilen yeni binaların yüzdesiyle ölçüldüğünde, dünyadaki inşa edilmiş çevrenin yaklaşık %95'ini oluşturmaktadır (Oliver, 2006).

Yöresel mimari, insanlar tarafından kendileri için inşa edildiğinden, diğer mimari biçimlere göre daha basit olma eğilimindedir. Diğer mimarlık türleri, belirli bir dizi kural çerçevesinde ve o amaç için özellikle seçilmiş malzemeler kullanır. Geleneksel mimaride ise, bilimsel yapım kurallarına ve estetiğe daha az vurgu yapılır ve yapı malzemeleri için uzaklara gitmeye gerek kalmadan kolay ve etkili bir yapı ortaya koymaya daha çok önem verilir.

Yöresel mimari, nesilden nesille aktarılan kültürel bina geleneklerini kapsar. Zaman içerisinde belki stiller ve teknikler gelişirken, her yerel yapı mütevazı, uygun maliyetli ve sürdürülebilir özellikler ortaya koyar. Bu evler, insanlar ilkel yapılar inşa etmeye başladığından beri dünyanın her yerinde var olmuş evlerdir.

3.1.1. Yöresel Mimarinin Özellikleri

Bazı tarihçiler, 17. yüzyılın ortasından önce inşa edilen binaların çoğunluğunu, bina yapımında esas işi mimarlık olan kişiler yapıların inşasında görev almadığı için geleneksel binalar olarak kabul edilmesi gerektiğini iddia ederler. Vernaküler mimari, belirli bir yerin ve insanların benzersiz ürünü olan geleneksel binaların incelenmesi olarak kategorize edilmiştir. Bu binalar zaman içinde biçimlenmiş ve bir kuşaktan diğerine geçen paylaşılan bilgi aracılığıyla uzman olmayan kişiler (sıradan insanlar) tarafından üretilmiştir (Rudofsky, 1964).

Frey, Ivan Illich'ten alıntı yaparak, yerel sözcüğün, satış için değil evde kullanım için hazırlanmış, dokunmuş veya evde sağlanan her şey anlamına geldiğini belirtir (Frey, 2010). Yerel mimarinin ekonomik anlamda tanımlanmış bir değeri yoktur. Bu tanım, yerel mimarinin orada yaşayan bir insan grubunun veya etnik bir grubun mimarisi olduğunu gösterir.

Yerel mimari resmi olarak eğitim almış mimarları kullanmak yerine, yerel yapı ustalarını temel alıyordu. Ancak 19. yüzyılın sonlarından itibaren birçok profesyonel mimar, yerel mimari tarzında çalışmaya başlamıştır. Yerel mimari anlayışı zamanla gelişmiş ve inşa ettiği mekânın çevresel, kültürel, teknolojik, ekonomik ve tarihi bağlamını yansıtır özellikler kazanmıştır.

Yöresel mimariyi diğer tarzlardan ayırabilecek bazı özellikler şunlardır:

- A. Yapı ustaları düşük maliyetli malzemeler kullanırlar. Malzemeler genellikle uygun fiyatlı ve yerel kaynaklı olur. Tasarımın, güzellikten (estetikten) çok işleve odaklanması amaçlanır.
- B. Yerel ustalar yapı inşa tekniğini kendilerinden öncekilerden usta-çırak ilişkisiyle ve zamanla geliştirdikleri kendi deneyimlerden öğrenirler.
- C. Geleneksel mimaride konutlar, yerel teknolojiyi, sahibinin sosyal durumlarını ve toplumun kültürünü temsil eder. Örneğin, yoksul sakinlerin yaşadığı evler sosyo-ekonomik durumlarından kaynaklı olarak daha küçük ve daha az dekore edilmiş olur. Dini yapıların cephesinde de dini semboller bulunabilir.
- D. Ev, bölgenin iklimi dikkate alınarak inşa edilmiştir. Örneğin, ustalar pencereleri yerleştirirken evin hangi yöne baktığını dikkate alır. Yapıda kullanılan yerel olarak o bölgede mevcut malzemeler, yerel hava koşullarına uygundur.
- E. Yerel mimaride kullanıcılar binayı bir yandan kullanmaya devam ederken, aynı anda ihtiyaca göre inşa işlemi dinamik bir şekilde devam eder. İnsanların ilgi ve ihtiyaçları zamanla artar veya kaybolur. Bu değişim olgusu içinde evin tasarımı da sürekli olarak gelişmeye ve değişmeye açıktır.
- F. Yerel mimari basit, anlaşılması kolay ve doğayla kolaylıkla bütünleşebilen bir mimaridir. Yapının şekli ve formu, yerel olarak mevcut malzemeler, sahibinin sosyal ve ekonomik durumu, dini inanç, doğal çevre ve toplumun tarihi gibi farklı parametrelere göre belirlenebilir.

3.1.2. Etiyopya Yöresel Konut Mimarisi

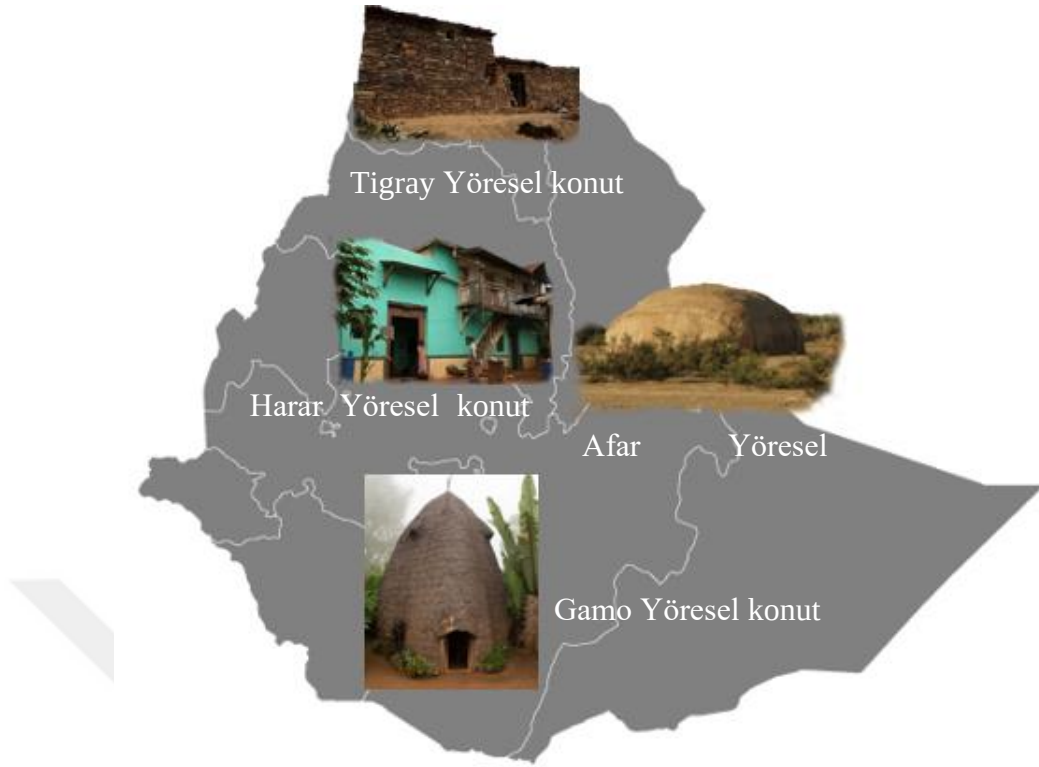
Etiyopya'nın yerel mimarisi, iklim bölgelerinin, topografyaların ve değişik kültürünün ilke çeşitliliği nedeniyle çok çeşitlidir. Jeoloji, bitki örtüsü, yağış,

malzeme mevcudiyeti ve yapı malzemelerinin performansındaki bu büyük çeşitlilik, oldukça farklı bir bina tipine yol açmaktadır. Etiyopya, binlerce yıl boyunca gelişen farklı yapı gelenekleri nedeniyle çeşitli etno-kültürel kimliklerin evidir. Bu ülkede ortaya çıkan mimari gelenekler olağanüstü kalite ve uyarlanabilirlik göstermektedir. Bu tez, hafif göçebe tek odalı konutlardan masif taş yapılara kadar bu zengin mirasın seçilmiş örneklerini kapsayacak, yapısal yönler, malzemeler ve kültürel yorumlar açısından sunulacak ve analiz edilecektir.

3.2. ETİYOPYA YÖRESEL MİMARİSİNİN GRUPLANDIRILMASI

Ülkenin geniş yüzey alanı nedeniyle Etiyopya'nın yerel mimarisini belirli bir tipoloji gruplandırması yaparak incelemek zordur. Ülkede bulunan çok sayıdaki etnik gruptan kaynaklanan ve zaman zaman ileri boyutlara ulaşabilen güvenlik sorunu bir yana, bazı bölgedeki evlerin tanımlanmış yapı malzemeleri ve belirli bir inşa tekniği yoktur. Etiyopya'nın yerel mimarisini konu alan bu çalışma, yöresel konutun özelliklerini etkileyen iklim koşulları, malzeme ve kültür gibi unsurlarla birlikte bu konutların inşa tekniğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır (Şekil 3.1.). Bu bağlamda Etiyopya vernaküler mimarlığını dört ana başlık altında incelemek mümkündür:

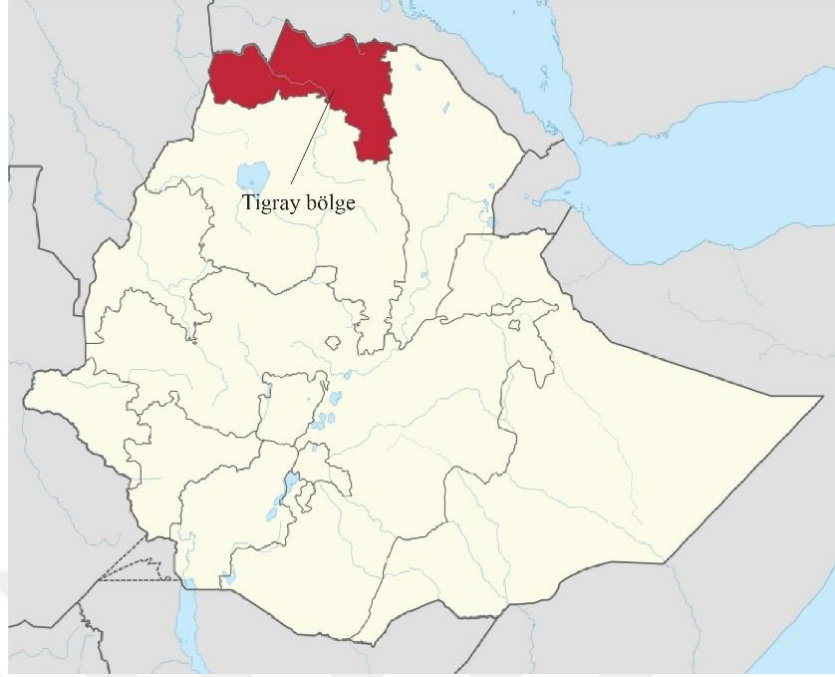
1. Tigray bölgesi yöresel konutları
2. Afar bölgesi yöresel konutları
3. Harar bölgesi yöresel konutları
4. Gamo yöresel konutları

Şekil 3.1. Etiyopya’da bölgelere göre konutlar.

3.2.1. Tigray Bölgesi Yöresel Konutları

Etiyopya'daki Tigray bölgesi, ülkenin kuzey kesiminde yer alan 12 ulusal bölgesel eyaletten biridir (Şekil. 3.2.). Bölge, tarih, arkeoloji ve ilgi çekici yerel mimarisi, özellikle de taş konut mimarisi açısından zengindir. Tigray bölgesi 3000 yılı aşkın geçmişiyle kökleri çok eskilere uzanan birçok medeniyete ev sahipliği yapmaktadır (URL22, 2023). Bölge $14^{\circ} 08' 11.67''$ kuzey enleminde ve $38^{\circ} 18' 33.57''$ doğu boylamında yer alır. Yaklaşık olarak 80.000 km^2 'lik bir alana yayılmış bulunan bölge, 600 ile 2700 m arasında değişen rakıma sahiptir. Tigray bölgesinde sıcaklıklar 12°C ila 34°C arasında değişir ve ortalama sıcaklık 21°C civarındadır. Yağışlar çoğunlukla haziran-eylül ayları arasında görülür. Yıllık yağış miktarı ortalama 450-980 mm'ye kadar çıkar ve eylül ayı ortasından sonra azalarak ekim ayında durur. Tigray, kışları yarı kurak ve kurak, yazları ise yağışlı bir iklime sahiptir (Birhanu, 2023).

Şekil 3.2. Tigray bölgesi.

Tigray bölgesinde taş malzeme çokça bulunduğu için, yerel mimarisi de çoğunlukla taş malzeme ile inşa edilmiştir. Tigray bölgesi insanları geçimlerini çoğunlukla çiftçilikten sağlarlar. Dolayısıyla, bölgede en yaygın konut tipi, Hidmo Ev Tipi olarak isimlendirilen çiftçi evleridir (Şekil 3.3.). Tigray geleneksel konutlarının plan şekilleri ve yapım sistemleri bin yıldan daha eskiye dayanmakta olup, zaman içinde çok fazla değişiklik geçirmemiştir. Bölgenin kırsal kesimlerinde halen aynı gelenek ve teknikte konut yapımı devam etmektedir.

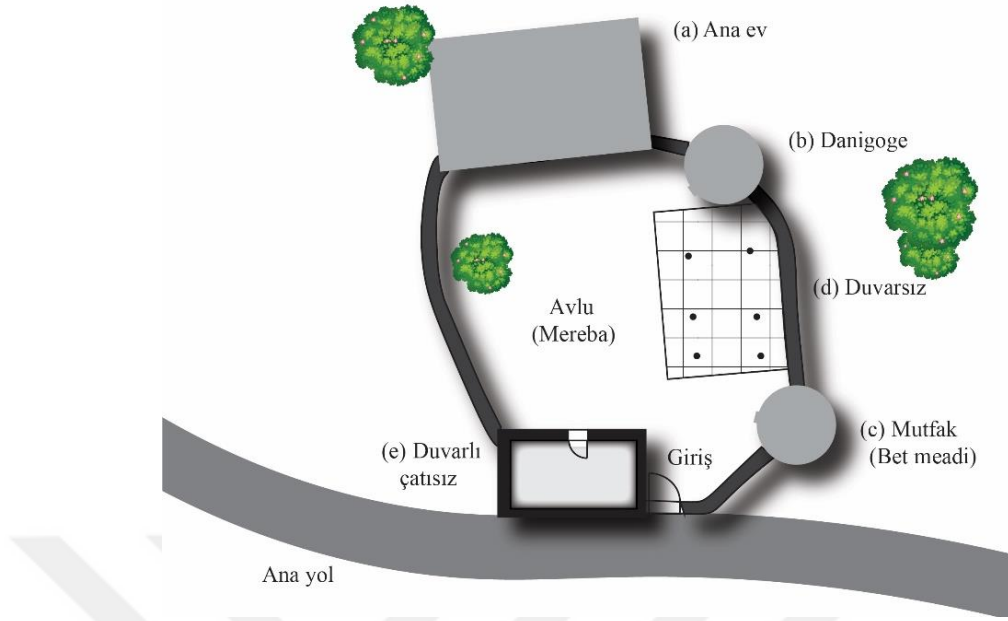

Şekil 3.3. Hidmo evi (Nobuhiro & Alula, 2014).

Hidmo evi dikdörtgen planlı, basit yapılı ve düz çatılı bir evdir. Hidmo evi taş, çamur, ağaç dalları, kereste ve topraktan oluşan bir mimari tarzıdır. Hidmo, yalnızca kuzey Etiyopya dağlık bölgelerinde bulunur. Bu konut biçimi tüm çiftçiler için hemen hemen aynı olup, aynı zamanda “Tigray Çiftçi Evi” olarak da adlandırılır (Enrique Sevillano Gutierrez, Victoria Murtagh, & Eug, 2018).

3.2.1.1. Konutun Genel Özellikleri

Her arazi parseli genellikle eğrisel veya doğrusal bir taş duvarla çevrelenir (Şekil 3.4). Duvarın eğrisel şeklinin nedeni, eğimli arazi şartlarına uygunluk sağlanması içindir (Shimizu, Ephrem, Okazaki, & Miyake, 2018). Ancak günümüzde düz arazi yerleşimlerinde bile eğrisel bir parsel oluşturma tekniği uygulandığı için, eğrisel parsel çevirme olayının bir kültür haline geldiğini.

Şekil 3.4. Parsel örneği.

Parselin avlusunda farklı amaçlarla inşa edilen yapı ve mekânlar dağılmıştır. Merkezde açık bir avlunun bulunması, Tigray yerel evinin önemli bir özelliğidir. Kişiler parsel girişinden avluya girebilmektedir. Bu girişe yerel olarak “af-gebela” adı verilir¹. Girişte genellikle ahşap bir kapı bulunur (Telele, 2019). Tigray kırsal bölgesinde halkın çoğunluğu çiftçidir. Konut parselleri tarım arazisine bitişiktir.

Parselde bulunan mekân ve alanların işlevleri şöyledir:

Ana ev; günlük iç mekân aktivitelerinin büyük çoğunluğu bu evde yapılmaktadır (Şekil 3.4). Bazı örneklerde sadece bir konut mevcut olsa da bazen sahibinin çocukları veya akrabaları için birden fazla ana evin bulunduğu örnekler de vardır.

Damigogo; Etiyopya'nın geleneksel yemeği olan Injera'nın hazırlandığı özel bir alandır (Şekil 3.4 b ve Şekil 3.5 a). Genellikle konik şekilli bir duvarı ve çatısı vardır,

¹ “Af”, Tigray dilinde “ağız”, “gebela” ise “arazi parseli” anlamına gelir, “af gebela” yerel dilde “parselin ağzı” anlamını vermektedir.

Çünkü bu Şekil daha iyi bir havalandırma sağlar ve odayı yemek piŐirmeye daha uygun hale getirir.

Mutfak veya Bet-meadi; diğer yiyeceklerin hazırlandığı alandır. Genellikle damigogo ile birleŐtirilir. Burada da genellikle konik çatılı bir yapı uygulanmaktadır (Şekil 3.4 c ve Şekil 3.5 b).

a) Damigogo (URL14, 2023).

b) Mutfak.

Şekil 3.5. Tigray bölgesi konutunda yemek hazırlama odaları.

Duvarsız çatılı alan; burası sığırlar ve keçi, inek veya öküz gibi diğer büyük evcil hayvanlar için bir alandır (Şekil 3.4 d ve 3.6 b). Sığır, gıda ve sütün yanı sıra çiftçilik faaliyeti için de kullanılır. Bu nedenle değeri yüksektir ve sahibinin zenginliğiyle bağlantılıdır. Hayvanlar avluda özgürdür. Her parselin duvarlarla çevrilmesinin temel nedenlerinden biri de budur.

Çatısız alan (Avlu); eskiden tavuk gibi daha küçük evcil hayvanlar için kullanılan, duvarları olan çatısız bir alandır. Ancak günümüzde bu hayvanlar genellikle kapalı kümes içinde tutulduğu için, burası avlu olarak kalmıştır (Şekil 3.4 ve 3.6 c).

a. Ana ev.

b) Duvarsız alan.

c) Çatısız alan.

Şekil 3.6. Tigray bölgesi konutunda avluda bulunan bazı yapılar (Shimizu, 2019).

3.2.1.2. Konutun Mekânsal Bileşenleri

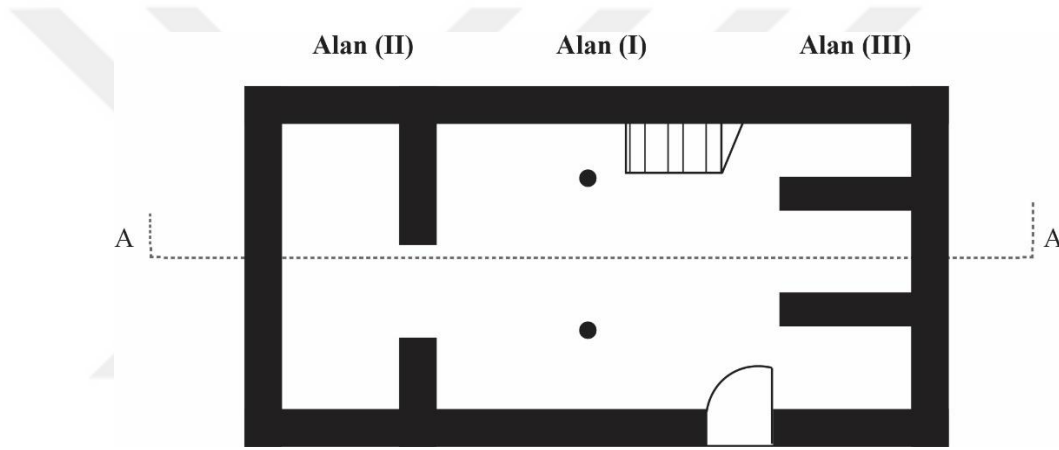
Avludan ana ev tam olarak görülebilir (Şekil 3.4 ve 3.6 a). Evin uzun kenarı üzerinde “degeaf” (dışarıya açılan ağız anlamına gelir) adı verilen bir giriş kapısı bulunmaktadır. Evlerin girişinin kuzey tarafta olması tercih edilir. Bölgeye hâkim rüzgâr doğu yönünden estiği için, kuvvetli rüzgârlardan korunmak için konutun doğu cephesinin açık olması istenmez. Bölgedeki bazı evlerde insanlar doğrudan güneş ışığından ve ısıdan hoşlanmadığı için, güney tarafı açık olmamalı, bazı evlerde ise akşamları güneş ışığı kuvvetli olduğundan batı tarafı açık olmamalıdır. Yani konutun konumlanması iklim özelliklerine ve konutu kullanacak kişilerin tercihlerine göre farklılık gösterebilir.

Evin içi, açıklıkların sınırlı olması nedeniyle karanlık, ancak kalın duvarlar, tavanlar ve çatı kaplaması nedeniyle gündüzleri serin, akşamları ise sıcak olur. Bu özellik, gündüzleri güçlü güneş ışığının etkisinin azaltılmasına ve geceleri de sıcak havanın korunmasına yardımcı olur. Günümüzde geleneksel usullerle inşa edilen konutlarda demir sac çatı kullanılmakta olup, bu yapılarda iç mekân koşulları, ısıнын evin içinde daha kolay birikmesi nedeniyle geleneksel çatısına sahip evlere göre daha elverişsizdir.

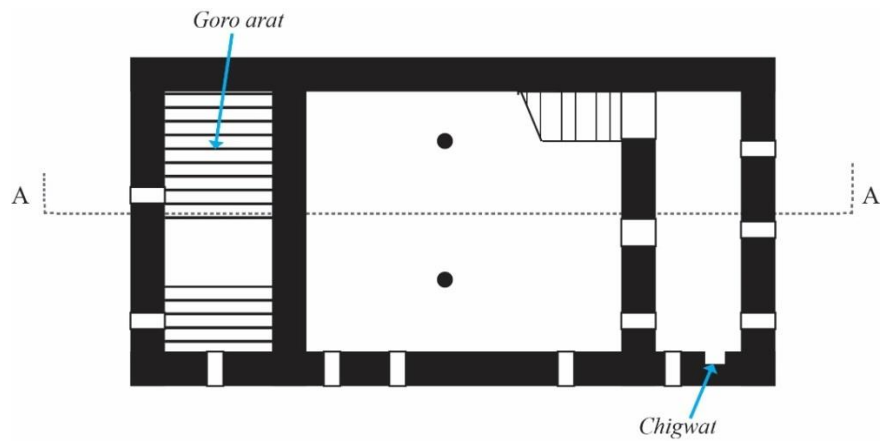
Hasat mevsiminde, hırsızlardan ve kuşlardan korumak için tarım arazileri de dahil olmak üzere parsellerini gözetim altında tutmaları gereken erkekler, geceleri düz çatıda uyurlar. Düz çatı, mahsullerin hasadından sonra samanların depolanması için kullanılır (Şekil 3.7). Samanların konutun damında depolanması, avludaki sığırların kolayca ulaşımını engellemek ve bu şekilde de kontrolsüz tüketmesinin önüne geçme amacı taşır. Bu şekilde bir depolama aynı zamanda yaşanan mekânın üst kısımdan ısıya karşı yalıtılmasına da katkı sağlar.

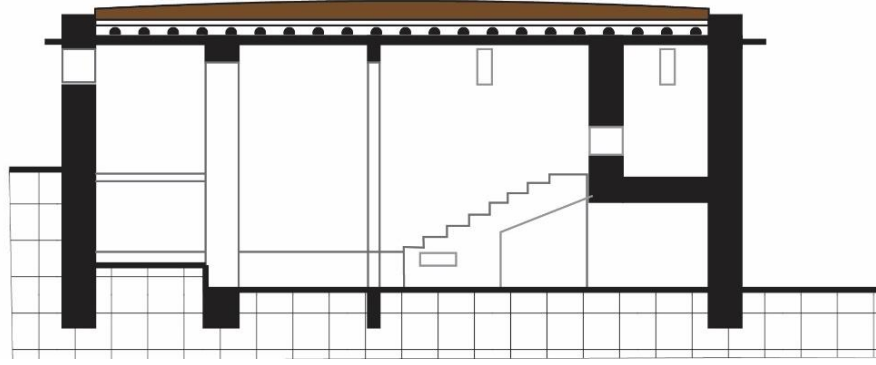
Şekil 3.7. Saman balyalarının yerleştirildiği Hidmo evi çatısı (Shimizu, 2019).

Şekil 3.8. Hidmo evi zemin kat planı.

Şekil 3.9. Hidmo evi 1. kat planı.

Şekil 3.10. Hidmo evi A-A Kesiti.

Evdeki her mekânsal bileşenin, (şekil 3.8 ve şekil 3.9) referans alınarak tanımlanması şu şekildedir:

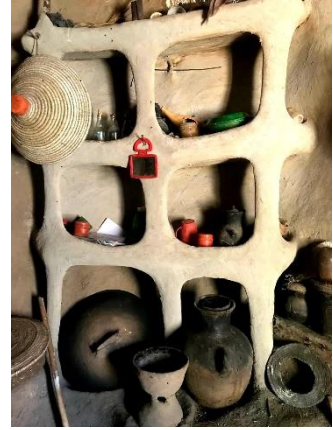
Alan (I): Bu alana “midri-bet” (zemin kat) adı verilir; Burası evin giriş kapısı olan merkezi alanıdır ve yaşama, yemek yeme, uyuma ve karşılama alanı olarak hizmet eder (Şekil 3.8 ve Şekil 3.11 a). Evin ana mobilyası, uyuma veya oturma amaçlı platform olan “medeb”dir. Medeb, duvarlar boyunca yerleştirilmiştir (Şekil 3.11 b). Bu platform çamurla kaplı taş ve çakıllardan yapılmıştır. Evdeki diğer mobilyalar ise genellikle duvara monte edilen, malzemelerin yerleştirildiği raf olan “medeb-lilo”dur (Şekil 3.11 c). Konutların iç mekân düzenlemeleri kadınlar tarafından yapılmıştır.

a) Zemin kat.

b) Oturma yeri.

c) Raf.

Şekil 3.11. Zemin kat ve mobilyaları (Diane, 2007).

Alan (II): Bu mekân Alan I mekânından duvarlarla ayrılmaktadır ve genellikle uyku amacıyla kullanılmaktadır. Bu alanda genellikle raflı yatak uyumak için bir platform

sabitlenir (Şekil 3.8 ve 3.12 a). Alanın üst kısmında tarım ekipmanlarının saklandığı bir “Goro-'arat” bulunmaktadır (Şekil 3.12 b).

a) Yatak odasında raflar.

b) Tarımsal ekipman depolama yeri (Goro-'arat).

Şekil 3.12. Yatak (uyuma) odasında oda elemanları (Shimizu, 2019).

Alan (III): Bu mekân iki kattan oluşmaktadır. Alttaki boşluğa “wushato” (iç boşluk) denir. Alan duvarlarla dikine birkaç nişe bölünmüştür (Şekil 3.8 ve 3.13). Bu alanın bal ve süt gibi yiyeceklerin saklanacağı yer olarak kullanılması daha muhtemeldir. Üst kata, bir merdiven aracılığıyla erişim sağlanmıştır. Üst oda genellikle tahıllar için depolama alanı olarak hizmet vermekte olup, buraya “debri” (üst kat) adı verilir. Bu odada tahılların yerleştirildiği, üstü kapaksız bir kutu olan “gotera” bulunmaktadır (Şekil 3.14). Bu mekânda büyük bir pencere bulunmaktadır. Ayrıca “ch'igwat” (niş) sıklıkla duvarda bir boşluk oluşturularak elde edilmiştir (Şekil 3.15).

Şekil 3.13. Yiyecekler için depolama bölümleri (Guaro-bet).

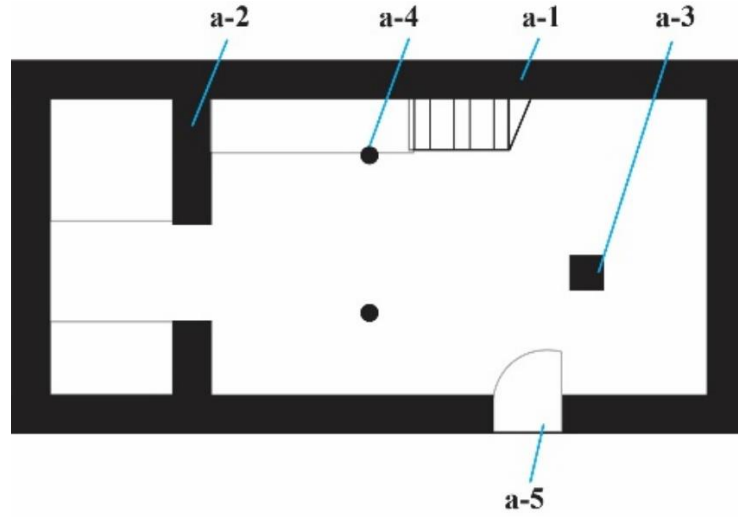
Şekil 3.14. Tahıl deposu (gotera).

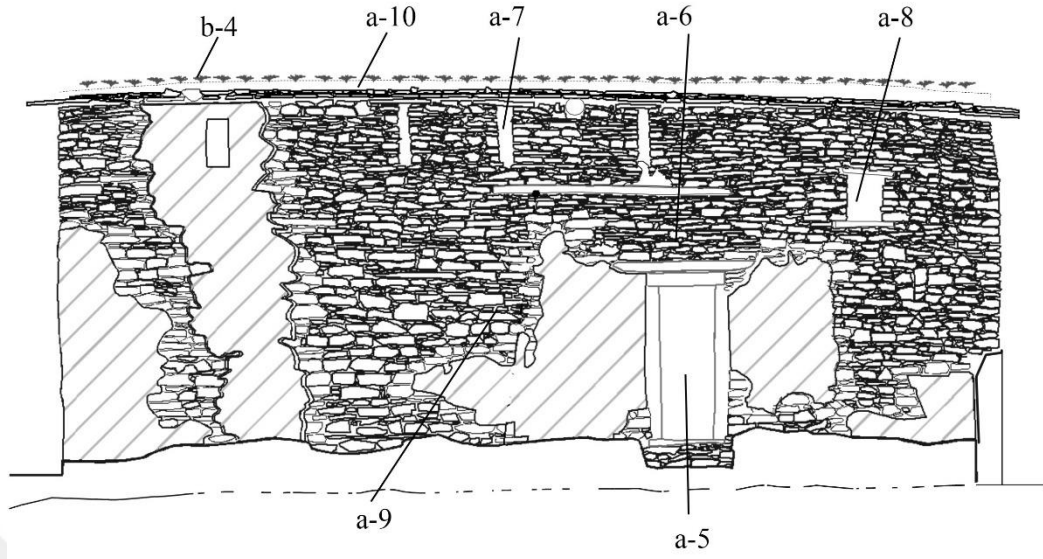
Şekil 3.15. Büyük pencere ve niş (ch'igwat).

3.2.1.3. Konutun Yapı Öğeleri

Hidmo evi, yapı öğelerinin incelenmesi açısından duvarlar ve ahşap tavanlar olarak iki farklı bölümde incelenebilir. Şekil 3.16 ve 3.17’de duvar ve sütun elemanları (a), tavan ve çatı elemanları (b) ve tavandaki ahşap malzemelerin yerleştirilmesine ilişkin desenler (c) olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.16. Hidmo evinde zemin elemanları.

Şekil 3.17. Hidmo evinde duvar elemanları.

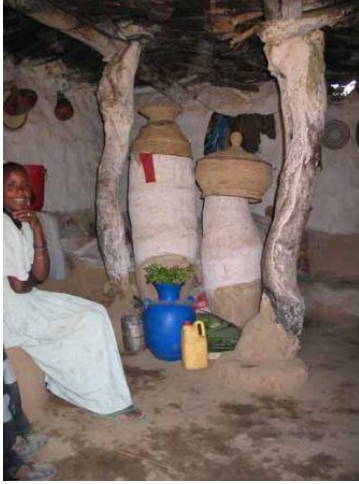
(a) Duvar ve Sütunlardaki Öğeler

a-1) Duvar (*mendeq*): Taşların üst üste yığılması ile yapılmıştır (Şekil 3.16).

a-2) Mekân (I) ve mekân (II)'yi ayıran duvar olup, “filatsa” olarak isimlendirilir.

a-3) Üst katı destekleyen kâgir ayaktır. Taş malzemeden, örülmek suretiyle yapılan bu ayağa anıt anlamına gelen “hawelti” denir.

a-4) Çatıyı desteklemek amacıyla kullanılan ahşap sütunlar olup, “amdi” olarak isimlendirilirler (Şekil 3.16 ve 3.18).

Şekil 3.18. Hidmo evinde ahşap sütunlar (*amdi*) (Diana, 2010).

a-5) Konutun giriş kapısı. Kapının yüksekliği bazen insan boyundan daha düşük olur. Bu, atların veya ata binen bir kişinin doğrudan eve girmesini önlemek içindir. Hidmo evlerinde kapı açıklıkları düz lento ile geçilip, kemerli kapılara rastlanmaz.

a-6) Bazı konutlarda kapının üzerinde taşlardan yapılmış bir saçak bulunur (Şekil.3.19 a). Yerel halk arasında buna bıyık anlamına gelen “chibmi” adı verilir.

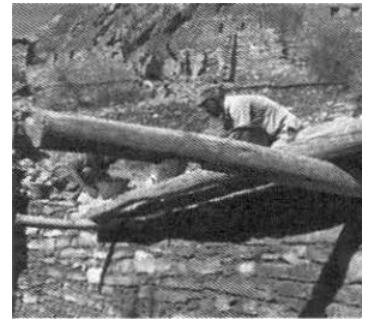
a-7) Binanın üst kısmına yerleştirilmiş mazgal pencereler bulunmaktadır (Şekil. 3.19 b). “Meshkot” adı verilen bu pencerelerde geçilen açıklık küçük olduğu için taş lento kullanılmaktadır. Konutlarda yerine göre çok sayıda bu tür pencere bulunabilmektedir.

a) Saçak (chibmi).

b) İnce pencere (meshkot).

c). Delikler (Bukko).

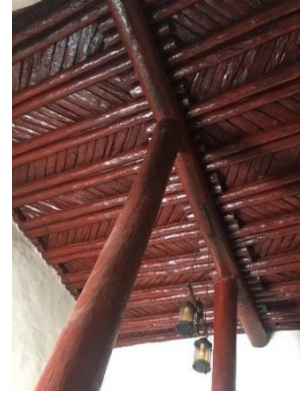
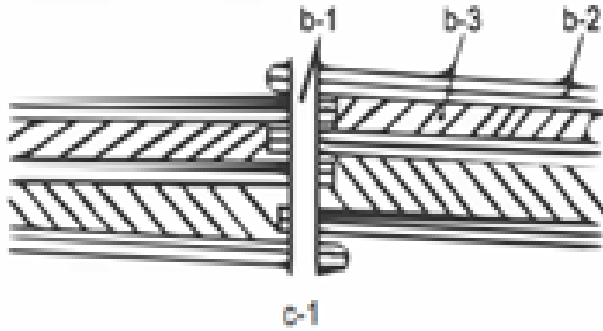
Şekil 3.19. Hidmo evinden bazı elemanlar (Shimizu, 2019).

a-8) Yerel olarak ışık penceresi anlamına gelen “meshkot birhan” adı verilen, üst pervazı ahşap olan büyük bir penceredir. Bu pencereler genellikle üst odalarda bulunur ve zemin katı aydınlatmaz. Zemin katlar genellikle kapıdan gelen ışık dışında pek ışık almaz.

a-9) Hidmo'nun duvarında genellikle aynı yükseklikte dizilmiş birkaç delik bulunur. Yerel olarak bu deliklere “bukko” adı verilir ve inşaat sırasında iskele kurmak için kullanılır (Şekil 3.19 c). İnşaat bittikten sonra bu delikler genellikle taşlarla doldurulurken, bazı durumlarda açık kaldığı da görülmektedir.

a-10) Duvarın üstü, geniş yüzey alanına sahip daha ince taşlarla kaplıdır. Yörede bu taş türüne “qatsela” adı verilmektedir. Birbirleriyle yatay bir bağlantı (yatay bant) oluşturarak suyun duvar içerisine girmesini engeller. Tek katman halinde taşların arasındaki boşluktan su daha kolay nüfuz edeceği için, tedbiren iki veya daha fazla katmanlı olarak yapılır.

(b) Tavan ve Çatıdaki Öğeler

Şekil 3.20. Hidmo evinde ahşap sütunlar ve ahşap kiriş bağlantısı (URL 20, 2023).

b-1) Ahşap sütunlar dikildiğinde binanın kısa kenarına ahşap bir kiriş yerleştirilir. Bu kirişe yatay anlamına gelen “gadim” adı verilir (Şekil 3.20).

b-2) Duvar ile yatay ahşap kiriş arasına bir dizi üst kiriş yerleştirilir. Üstteki kirişlerin her biri yatay kirişten daha küçüktür. Bu üst kirişlere “serayt” adı verilir ve genellikle yatay kiriş dik açıyla yerleştirilirler.

b-3) Üst kirişler arasındaki boşluk genellikle “mibut” adı verilen daha küçük ölçülere sahip ahşapla doldurulur. Bu ahşabın dizilim düzeni, tavana farklı bir tasarım kazandırır.

b-4) Ahşap tavan yapısının üzerine çakıl, toprak gibi çatı kaplama malzemeleri yerleştirilir. Binanın çatısına “ziban hidmo” (hidmo’nun üst kısmı) adı verilir. Çatı kaplamasında kırmızı veya beyaz renkli topraklar kullanılır (Şekil 3.21).

Şekil 3.21. Hidamo evinin çatısı (b-4) (Musa, 2022).

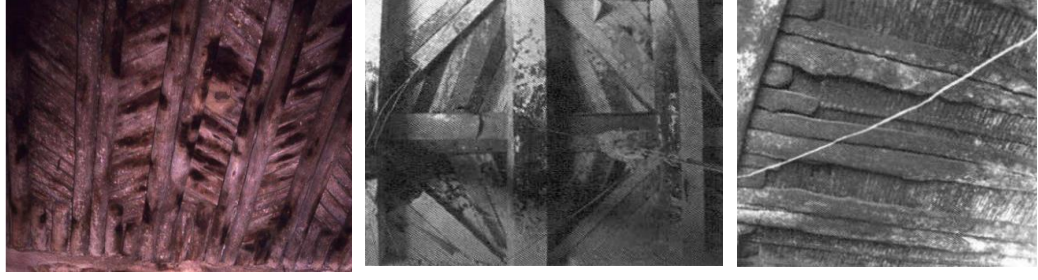
(c) Tavan Desenleri (Mibut)

Ahşap lataların (mibutların) yerleştirilme şeklinin, aşağıda açıklandığı gibi üç çeşidi vardır:

c-1) Çoğu durumda tavanın ahşap malzemeleri V şeklinde bir düzenlemeyle yerleştirilir (Şekil 3.22 a).

c-2) Hristiyan inancının gereği olan kilise gibi yapılarda tavan düzenleme deseni çoğunlukla haç şeklindedir (Şekil 3.22 b). Bu desene “mesqel qirtsi” (çapraz şekil) denir.

c-3) Nadir durumlarda paralel düzenlemeye sahip tavanlar da bulunabilir. Buna “tara-Mibuts” (normal şekil) denir. Bu durumda kullanılan malzeme bambuya benzer, Latince ismi Arundo donax olan “shambaqo”dur (Şekil 3.22 c).

a) V şekilli Tavan.

b) Çapraz şekilli tavan.

c) Paralel düzenleme tavanı.

Şekil 3.22 Hidmo evi tavan biçimleri.

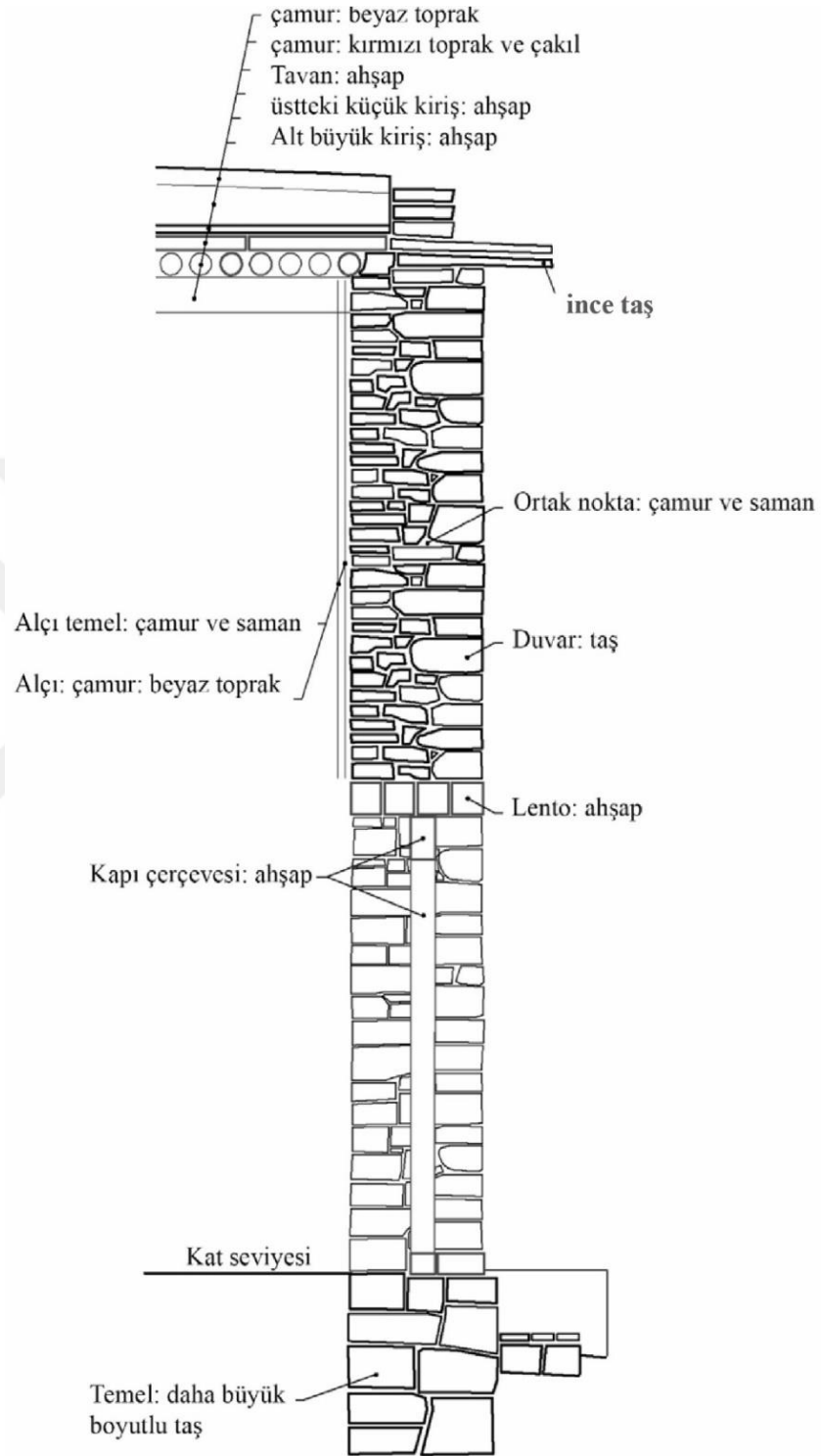
3.2.1.4. Yapım Tekniği

Temel Çalışması; Yapı ustaları ilk önce tam ölçekli planı yerinde çizerler, daha sonra çizilen planın uygulanmasına karar verilirse bir sonraki adım bunu kesinleştirmek olacaktır. Bu aşamada ölçüm malzemesi olarak kullanmak üzere bitkiden yapılmış uygun uzunlukta ince halat hazırlanır. Ölçümlerde, metre değil, geleneksel ölçü birimi olarak dirsek ile parmak ucu arasındaki uzunluk kullanılır ki bu da yaklaşık 50 cm'dir. Buna dayanarak dikdörtgenin dört kenarı çizilir ve köşeler ahşap kazıklarla işaretlenir.

Daha sonra, temeli inşa etmek ve işaretlenmiş ahşap direkleri (dikmeleri) bağlamak için, dikdörtgen biçiminde işaretlenmiş olan zemin, içe doğru 50-60 cm genişliğinde, sağlam zemine ulaşınca kadar kazılır. Çoğunlukla uygun olan temel derinliği 20 cm ile 150 cm arasında değişmektedir. Kazılan temel alanının büyük boyutlu taşlarla doldurulmasıyla temel çalışmaları sona erer.

Yığma Duvar İnşaatı; Temel çalışmalarının tamamlanmasının ardından yığma duvar inşaatına geçilir. Yapı ustaları temelde kullanılanlara nazaran daha küçük boyutlu taşlarla duvar inşasına başlarlar. Daha iyi bir dayanıklılık için taşlar birbirine kenetlenerek örülür. Yine 50-60 cm kalınlığında örülen duvarın alt kısmına daha büyük taşlar yerleştirilir. Duvar yükseldikçe kullanılan taşların büyüklükleri azalır. Daha büyük taşlar 1,5 – 2 m'nin üzerindeki yüksekliklere konulmaz. Evin içi genellikle inşaat sonrasında sıvandığı, ancak dış duvar sıvanmadığı için içteki taşlar dıştaki taşlardan daha küçüktür. Duvarın köşe kısmı daha dikkatli bir yapım gerektirir. Köşelerde daha büyük ve daha düzgün taşlar tercih edilir. Duvarın inşaatı

en üst noktaya ulaştığında üzeri tepe taşı ile kapatılır. Bu taş, geniş yüzey alanına sahip ancak daha ince bir taştır (Şekil 3.23).

Şekil 3.23 Hidmo evi sistem detayı.

Yapıda bağlayıcı malzeme olarak kırmızı toprak, saman ve su karışımı ile elde edilen bir çamur kullanılır. Toprak türü yerel olarak rengiyle ayırt edilir. Toprak, duvar

bağlama için temel bir malzemedir. Duvar bağlayıcı malzemesi olarak en çok tercih edilen toprak türü “qeyih hami” (kırmızı toprak)’tır. Bu toprak türü genellikle toprak tabakasının alt kısmında bulunur ve tarımsal açıdan bu toprak türü en verimli olanıdır. Bu toprağın su tutma kapasitesinin yüksek olması, onu yığma bağlayıcı amaçlı olarak daha çok tercih edilir kılmaktadır.

Ahşap malzemenin kullanımı; Hidmo ev yapımında açıklıkların geçilmesinde, sütun, kiriş ve tavan yapımında ahşap malzemeler kullanılmakta olup, en çok kullanılan ahşap türü okalıptüs (eucalyptus)tür. Bu amaçla, duvarları tamamlanmış yapıda önce tüm sütunlar ve kirişler yerleştirilir. Daha sonra tavan daha küçük ahşaplarla kapatılır. Duvarda bırakılan kapı ve pencere açıklıkları için çerçeve takılır ve ardından takılan bu çerçevelere kapılar ve pencereler yerleştirilir.

Düz çatı konstrüksiyonu; Ahşap tavan yapısı kurulduktan sonra yağmurun sızmasını önlemek ve iç mekânın sıcaklık ve nemini sabit tutmak için çatı kaplama malzemeleri yerleştirilir. Bu amaçla önce tavanın üstüne çakıl serilir. Daha sonra bunun üzerine 15-30 cm kalınlığında toprak tabakası örtülür. Yağışlı mevsimde sertleştiği için, beyaz toprak bu amaçla daha çok tercih edilir.

İç mekân duvar sıvaması; İç mekân duvar sıvama işi kadınlar tarafından yapılmaktadır. Geleneksel olarak erkeklerin teknik uygulamaları evin dışında yoğunlaşırken, kadınların iş faaliyetleri evin içindedir. Bu nedenle iç dekorasyon işleri kadınlar tarafından yapılmaktadır. Duvarları sıvamak için kadınlar beyaz kili ince samanlarla karıştırırlar. Beyaz kil seçilmesinin sebebi ise, beyaz rengin ışığı yansıtması ve böylece evi daha aydınlık göstermesi içindir.

3.2.1.5. Yapı Malzemesi

Evin ana yapı malzemesi taştır. Bu taş malzemeler yakın yerlerden toplanarak yığma duvar yapımında kullanılmıştır. Yığma duvarlar genellikle çeşitli türdeki yerel taşlardan inşa edilir. En yaygın türü kireçtaşı ve şekillendirilmesi kolay olan tortul kayadır. Taşların, siyah, beyaz ve sarımsı beyaz renkleri de bulunabilir (Asfawossen, Metasebia, & Abera, 2008). Bölgede magmatik kayalar da bulunuyor olmasına

rağmen, bu malzemelerin şekillendirilmesi kolay olmadığı için çoğunlukla inşaatlarda kullanılmamaktadır.

Yüzeyde kayanın bulunmasının kolay olduğu, ancak doğal bitki örtüsünün çok az olduğu bölgede ahşap, taş göre daha az bulunan bir malzeme durumundadır. Jeniperus ve zeytin gibi yerli ağaç türler şu anda nadirdir. Bölgede, Desa (bölgenin yaklaşık 40 km kuzeydoğusunda) ve Hugumburda (bölgenin yaklaşık 100 km güneyinde) gibi farklı bölgelerde yer yer orman dokusu bulunmaktadır. 19. yüzyılda ormansızlaşma, bölgede ciddi bir sorun haline gelmiştir. Bu nedenle hükümet 20. yüzyılın başında Avustralya'dan okalıptüs ağacı ithal etmiştir (Kebbede, 2017). Şu anda bölgede mevcut olan baskın ahşap malzeme okalıptüs ağacıdır. Çünkü diğer yerli türlerin kesilmesi yasaktır.

3.2.2. Afar Bölgesi Yöresel Konutları

Afarlar pastoralist göçebe insanlardır. Geleneksel hafif mimari biçimleri, kolaylıkla sökülüp başka bir alana taşınabilen, ahşaptan yapılmış ve paspaslarla kaplı esnek barınaklardan oluşmaktadır (Rieger & Jandl, 2013).

Afar Bölge Devleti, Etiyopya'nın 12 idari bölgesel eyaletinden biridir. Afar, Etiyopya'nın kuzeydoğu kesiminde yer almaktadır. Bölge güneyde Oromia bölgesi, güneydoğuda Somali bölgesi, kuzeybatıda Tigray bölgesi ve güneybatıda Amhara bölgesi ile komşudur. Ayrıca bölge, kuzeydoğuda Eritre ve doğu uçta Cibuti ile uluslararası sınır paylaşmaktadır (Şekil 3.24).

Bölgenin başkenti Samara, Addis Ababa'nın (Etiyopya'nın başkenti) 592 km. kuzeydoğusundadır. Coğrafi koordinatları 8°83' ila 14°46' doğu ve 39°73' ila 42° 41' kuzey arasında olup, yaklaşık coğrafi alanı 94.806 km² ve çevresi 1697 km'dir (URL15, 2023). Bölgenin yükseltisi Danakil çöküntü civarında deniz seviyesinden 136 m. aşağıda olup, bazı bölgelerde ise deniz seviyesinden 2927 m. yüksekliğe kadar değişmektedir. Bölgede ortalama sıcaklık 25°C ile 32°C arasında değişmektedir. Haziran ayı yılın en sıcak ayıdır. Bölgenin ana yağışlı mevsimi temmuz-eylül ayları arasındadır (Abbink & Getachew, 2003).

Şekil 3.24. Afar bölgesinin konumu.

Afarlar siyasi olarak kabileler halinde yapılandırılmıştır. Kararlar kabile yetkililerinden alınır. Kabile liderleri, kabile mensuplarının çıkarlarını temsil eder ve Afar bölgesini yönetir. Onlar kendi halkları ile merkezi hükümet arasındaki bağlantıdır. Pastoral toplumlar kendi organize sosyal sistemlerini oluşturmuşlardır.

Browning (2008), Affar halkını anlatırken, bölgedeki bazı yerlerin insan yaşamını desteklemediği anlaşılmaktadır. Affar bölgesinde yaz sıcaklıkları 45°C ila 50°C'ye ulaşır. Bu, neredeyse insanların nefes almasını bile imkânsız hale getiren bir sıcaklıktır. Öte yandan, bu coğrafyada güneşten sığınacak doğal bir gölgelikte bulunmamaktadır. Bölgedeki genel manzara, kum ve kayalardan oluşmaktadır. Bu bölgedeki iklim koşullarında canlılardan ancak akrepler ya da belki develer burada hayatta kalmayı başarabilir. Normal şartlarda insanların burada yaşamayı başarabileceğini hayal etmek zor iken, Afarlar burada yaşamayı başarabilen insanlardır (Browning, 2008).

Daha az su kaynağı gibi dış etkenlerin ve yüksek sıcaklık gibi daha da kötüleştirdiği bu tür aşırı koşullar nedeniyle, bitki örtüsü ya çok dağınık ya da hiç yoktur. Doğal bitki örtüsü, kuraklığa oldukça dayanıklı, küçük ağaçlar ve çalılardır. Ağır ve toprak koşulları nedeniyle arazi kullanımı oldukça sınırlıdır. Bu durum halkın pastoral göçebe yaşam tarzına sahip olmasını neredeyse zorunlu hale getirmektedir.

3.5.2.1. Yerleşim Alanı Seçimi İçin Faktörler

Zorlu çevre koşulları göz önüne alındığında, Afar göçebe halkları için önemli olan şeylerden biri de iyi bir yerleşim alanı seçmektir. Afar göçebeleri yerleşecekleri yeri seçerken aşağıdaki faktörleri göz önünde bulundururlar. Belirli bir geçici yerleşim alanının seçilmesinde her faktörün kendi değeri vardır.

Erişim; Erişim kolaylığı, kentsel alanlara kolay ulaşım sağlayabilmeleri ve ayrıca göçer insanlar için sütlerini ve keçilerini satabilmeleri anlamına gelir (Şekil 3.25). Bu durum, toplumun, diğer kabile toplumlarıyla bağlantı kurma şansı yaratır. Aynı zamanda vahşi orman hayvanlarının saldırı tehdidi altında bulunan çocukları için bir anlamda güvenlidir.

Şekil 3.25. Afar'da bir göçebe konaklama alanının giriş yolu.

Bitkiler; Bitki örtüsü, konforlu yaşam için gölge sağlamada önemlidir. Afar göçebelerinin çoğu, konaklama alanlarında az da olsa bitki örtüsü bulunmasını isterler. Çünkü bitki örtüsü alanı tanımlar, ortamı serinletir, tozu filtreler, gölge görevi görür ve genel olarak mekâna daha fazla mahremiyet sağlar (Şekil 3.26).

Şekil 3.26. Bir Afar geçici konaklama bölgesinde bitki örtüsü.

Yeryüzü biçimi, Afar göçebeleri evlerini nazım plan ve standart noktalara göre değil, doğal ortamdaki topografik özelliklere göre yönlendirmeler yaparak inşa ederler. Afar göçebeleri düz yerleri tercih ederler çünkü inşaat kazı gerektireceği için, arazi düze yakın değilse kazmak zorlaşır. Öte yandan arazi biçimi mahremiyeti de etkiler. Yemek pişirme ve çamaşır yıkama gibi çoğu faaliyet dış ortamlarda gerçekleştirilir. Arazinin bir miktar engebeli olması, onların ihtiyaç duydukları mahremiyeti sağlamalarına olanak verir (Şekil 3.27).

Şekil 3.27. Yerleşim için tercih edilen araziden örnekler.

Boyut ve alan; Afar halkı antropometrik ölçüm kullanır. Bu uygulamaların mimaride kullanılması, kişilerin binaya uyması değil, tasarımların insan vücuduna uyması anlamına gelmektedir. Kadınlar evin ustalarıdır. Evde ailesiyle birlikte rahatça hareket edebilmesi için ne kadar alana ihtiyacı olduğunu onlar düşünürler.

Afar göçebeleri mahallelerini seçerken çoğu zaman komşularının aile büyüklüğünü ve sığırlarının sayısını göz önünde bulundururlar. Çünkü komşunun çok sayıda sığırı varsa, çevre kalabalıklaşır. Bu nedenle az sayıda büyükbaş hayvanı olan bir aileyle komşu olmayı tercih ederler (Şekil 3.28).

Şekil 3.28. Afar yerleşiminden görünüm.

Su kaynakları; Bir diğer önemli çevresel unsur ise kendileri ve hayvanları için her zaman kaynaklarına yakın olma isteğidir (Şekil 3.29). Su, bir taraftan canlıların yaşamını devam ettirebilmesi için hayati bir gereksinimken, diğer taraftan bölgeye serinlik ve yeşillik getirdiği için oldukça önemlidir.

Şekil 3.29. Afar yerleşiminde, yerleşim alanı yakında su kaynağı.

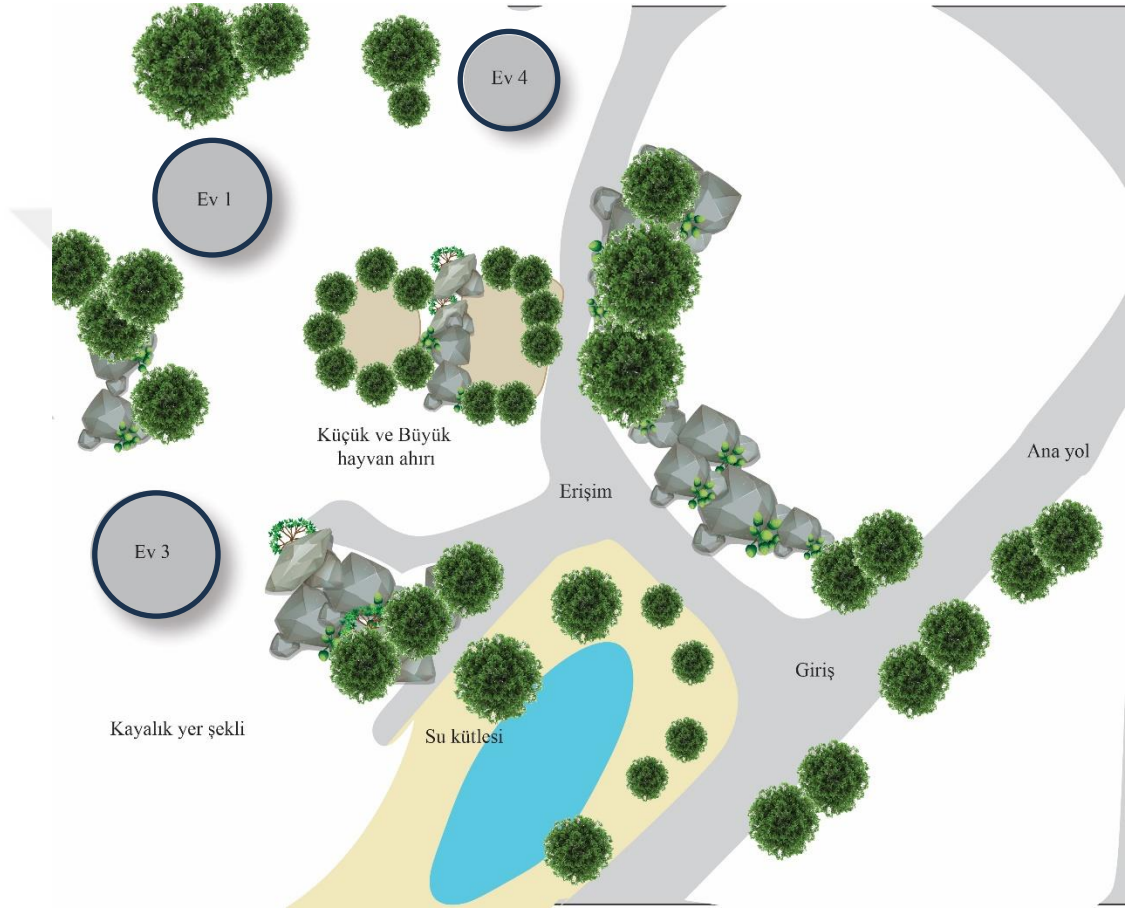
Ahır; Ayrıca sahip oldukları büyükbaş hayvan ve keçi sayısına göre ahır yapımı için yer de düşünmek zorundadırlar. Ahır, hayvanları kaçmaya karşı koruma amacına hizmet etmede en önemli ihtiyaçlardan birisidir (Şekil 3.30).

Şekil 3.30. Afar yerleşiminde açık ahır.

3.5.2.2. Konutun Genel Özellikleri

Yerleşim yeri seçildikten sonra, yerleşim organizasyonu sosyal hiyerarşiye ve kişisel tercihlere bağlıdır. Evler ikiden, çok sayıda konut birimine kadar uzanabilir (Şekil 3.31). Yerleşimin merkezi yerinde, ritüeller (evlilik, cenaze törenleri gibi törenler) yapılmaktadır.

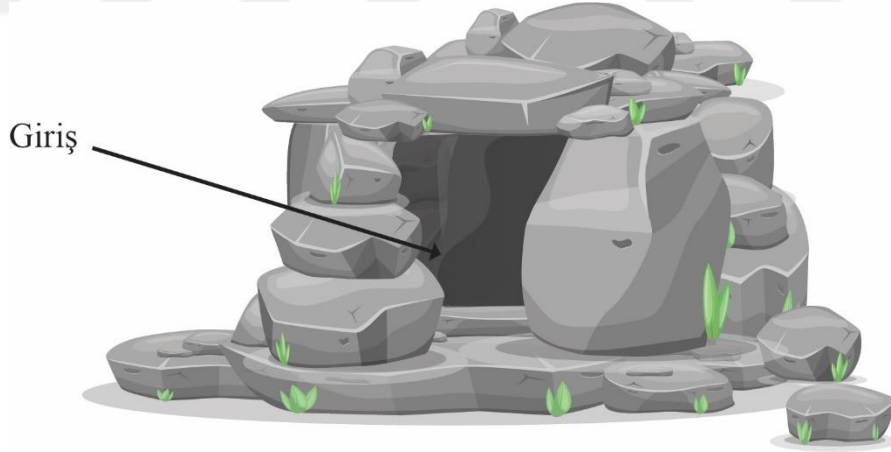
Şekil 3.31. Afar yerleşim planı şeması.

Ana ev; Afarlar pastoralist göçebe insanlardır. Olağan konutları, “Deboita” adı verilen hem uyumak hem de yemek pişirmek için tek bir alana sahip, taşınabilir kubbeli çadırlardır. Bu, kurutulmuş hayvan derisi şeritleriyle bükülmüş ve birbirine bağlanmış ve palmiye yapraklarından dokunmuş paspaslarla kaplanmış çubuklardan oluşan bir çerçeveye sahip, basit kubbeli bir yapılardır (Şekil 3.32).

Şekil 3.32. Afar yerleşiminde ana ev (URL16, 2023).

Küçük hayvan ahır (Gudataa); Buzağların (yeni doğmuş hayvanlar) sert hava koşullarından korunması için belirli bir yerde tutulması, yerleşimde aranan bir unsurdur. Bu kısım, kayalar kullanılarak inşa edilmiştir. Alt yapılarda daha büyük ve ağır taşlar, üstte ise daha küçük taşlar yerleştirilmiştir (Şekil 3.33). Buzağıya bakmak için bu mekanlar, genellikle ana evin yakınında bulunur. Yakınlık buzağların taşınmasına ve bakımına yardımcı olur.

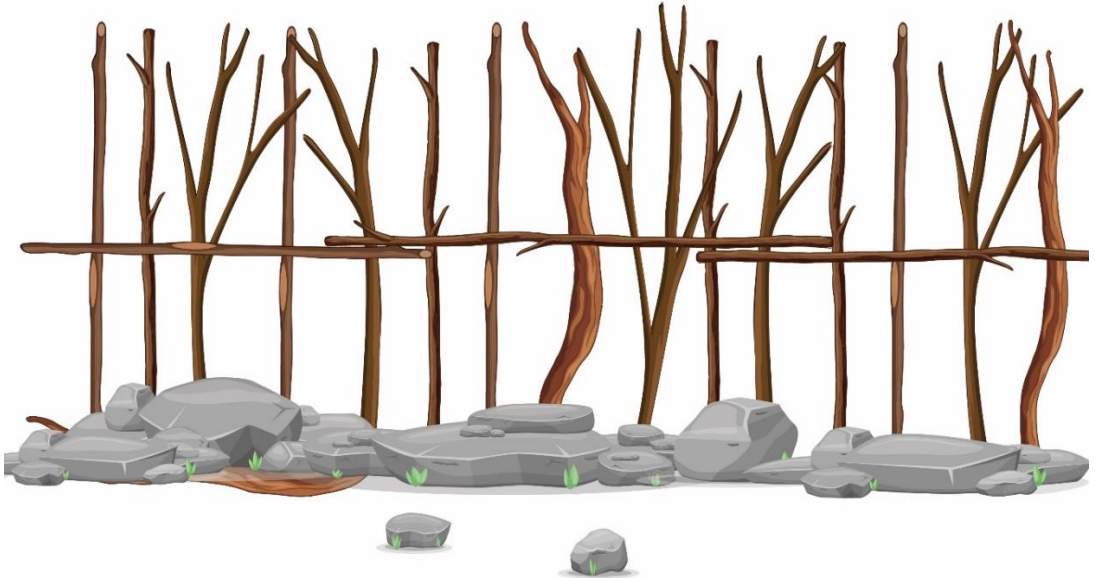
Şekil 3.33. Afar yerleşiminde küçük hayvan ahır (Gudataa) biçimsel örneği.

Pişirme alanı; Afarlılar sabah ve öğleden sonra olmak üzere, havanın serin olduğu saatlerde mutfak işlerini açık havada yürütürler. Açık havada yemek pişirmek, iç ortamı ekstra ısıdan korur. Ayrıca ısıнын çevreye olan etkisini azaltmak amacıyla yer seviyesinin altına inşa edilmiş özel bir ocak sistemleri vardır (Şekil 3.34).

Şekil 3.34. Afar yerleşiminde pişirme alanı biçimsel örneği.

Hayvan çitleri (ahır); Büyükbaş hayvanları korumak amacıyla dikenli özel ağaç türlerinden yapılır. Bu amaçla, dikenli ağaçların dallarından, çalılardan, kuru taş duvarlardan veya ikisinin birleşiminden çitler yapılabilir (Şekil 3.35). Büyüklüğü, hayvan sayısına bağlıdır. Genellikle güvenlik ve emniyet nedeniyle konutun yakınına inşa edilirler. Afar halkının temel gelir kaynağı sığırlar olduğundan, sığırlar her zaman çitlerle korunur.

Şekil 3.35. Afar yerleşiminde hayvan çitleri (ahır) biçimsel örneği.

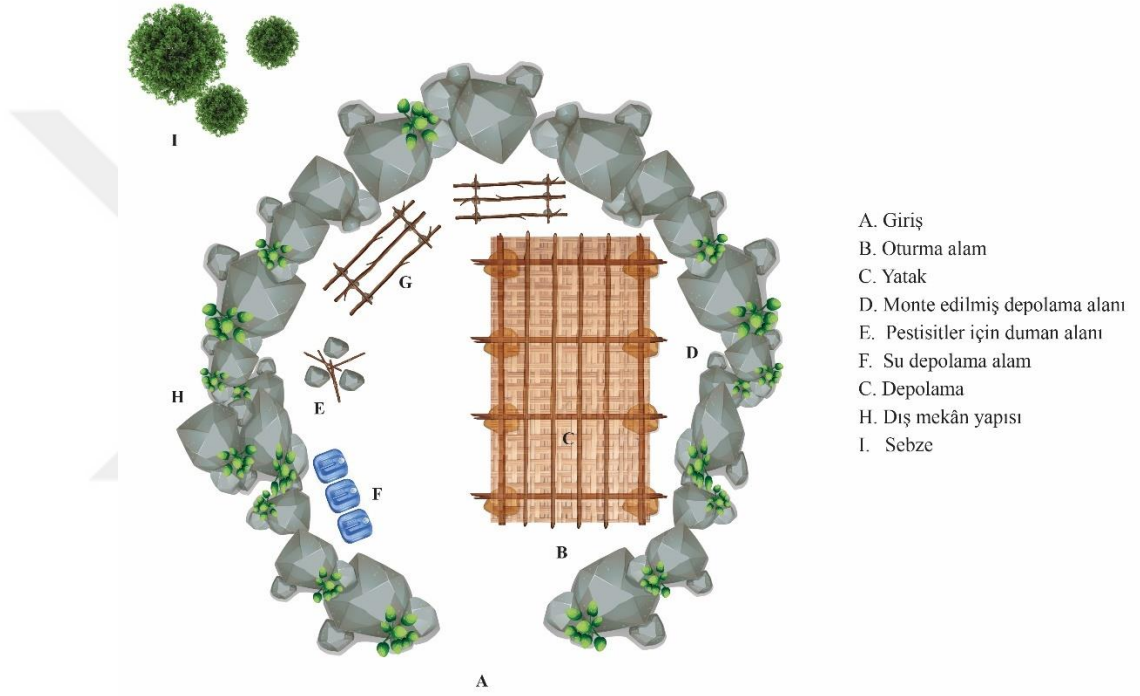
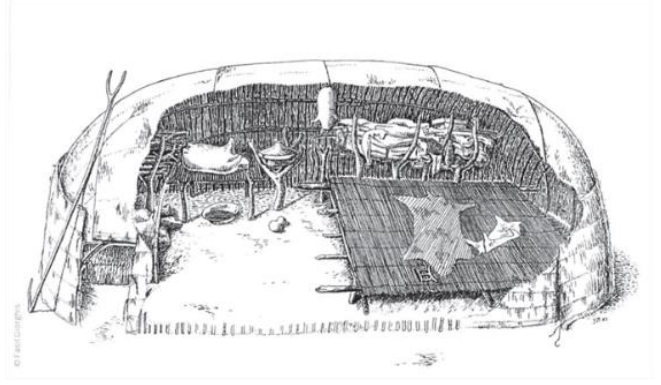
3.5.2.3. Konutun Mekânsal Bileşenleri

Afar yerel evini farklı kılan şey, kadınlar tarafından yapılmış olmasıdır. Konutlar sadece kadınlar tarafından inşa edilmektedir. Evin mimarisinin sorumluluğu sadece kadınlara ait olup, erkekler bu işe hiç karışmazlar. Bu, Afar toplumunun kadınlara verdiği gücü göstermekle beraber, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğini tanımlar. Bir ailede veya nesilde mimarlık uzmanlığının aktarımı, kız çocuklarının doğmasıyla ve bu şekilde nesilden nesile aktarılmasıyla sürdürülmektedir.

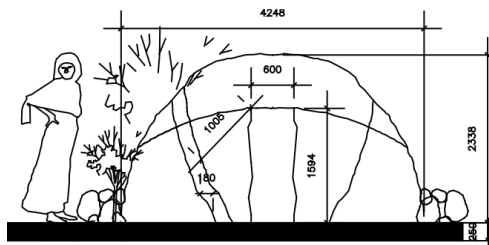
Afarlarda ev dairesel bir şekle sahiptir (Şekil 3.36). Yuvarlaklığın kendi kültürel tanımı vardır. Özel gösterge, Afar insanlarındaki dairesel şeklin misafirin karşılandığını ifade etmesidir. Mimari bağlamda yuvarlak şekli nedeniyle rüzgâr etkisiyle yıkılmaz. Konutun şekli şiddetli fırtınalara ve rüzgâra dayanmada kritik bir rol oynar. Etrafında rüzgâr ve fırtınanın, statik yapısını bozmadan geçiştirebileceği şekilde tasarlanmıştır (Şekil 3.37 b). Afar göçebe binalarının tamamı tek katlıdır ve iç planı daireseldir. Yapı malzemesi “selen” adı verilen kuru otlardan yapılmış doğal hasırlardır.

Afar geleneksel konutlarında kalıcı bir kapı yoktur. Yapı 360° kapı oluşturulmasına olanak sağlar. Kapı bir taraftan geçici olarak bir süreliğine açılır, ardından güneş ve rüzgâr yönüne göre diğer yöne çevrilir. Yapının iç mekân donatıları, birbirini destekleyerek inşa edilir (Şekil 3.37). Yapının hafifliği ve aralıklı olması, bina iç mekânında hava akışı bulunmasını sağlar.

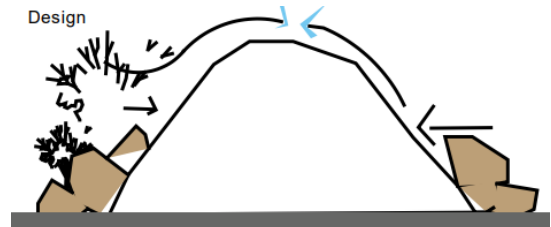
Göçebe yerel mimarinin iç mekânı çok işlevli bir mekândır. Mekân hem bir yatak odası hem oturma odası ve hem de aynı zamanda depodur (Şekil 3.38). Öğle vakti havanın çok sıcak olduğu zaman diliminde vakitlerinin çoğunu içeride geçirirler. Dışarıda yapılan aktiviteler arasında yemek yapmak, çamaşır yıkamak, deve ve keçi sağmak, sosyalleşme sayılabilir. Aynı zamanda çocuklar da dışarıda oynarlar.

Şekil 3.36. Afar yerel konutu.

a) Afar evinde yükseklikler.

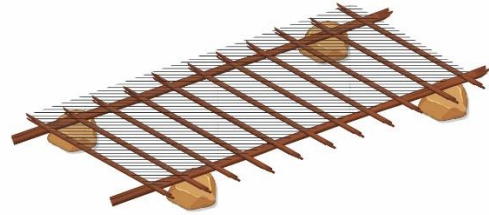
b) Afar evinde rüzgâr-konut ilişkisi

Şekil 3.37. Afar konutunda yükseklikler ve rüzgâr hareketi.

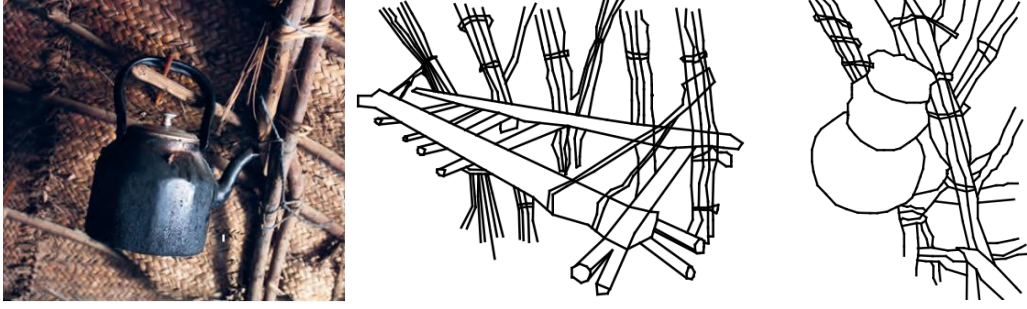
Şekil 3.38. Afarlara ait konutun içinden görünüm.

Mobilya ve Aktiviteler; Mobilyaların çoğu hareketli bileşenlerden oluşur. Mobilyalar sahada bulunan yerel malzemeler kullanılarak inşa edilir. Örneğin yatak, bir sandıktan veya taş ayaklardan ve yapısal destek olarak kullanılabilir katmanlı dikey yönelimli ahşap panellerden yapılır. Daha sonra çok ince bir çubuktan yapılmış katlanabilir bir hasır ile örtülür (Şekil 3.39). Yatak, gündüzleri uyumanın yanı sıra oturma yeri olarak da kullanıldığı için çok işlevlidir. Mobilyaları yükselterek hava sirkülasyonu sağlarlar. Bu da alanın serin kalmasına olanak tanır. Ayrıca Afar göçebeleri her zaman mümkün olduğu kadar yere yakın dururlar. Soğuk hava her zaman sıcak olanın altında olduğu için, bu şekilde serinlikten faydalanma beklentisini en üst düzeye çıkartırlar.

Şekil 3.39. Afar evinde uyuma ve oturma alanı.

Depo; Depolama amaçlı, çekmece olarak kullanılan el yapımı asma kilitli ahşap çerçeve kullanılır (Şekil 3.40). Ayrıca konutun konstrüksiyonuna monte edilmiş bir deri tutucu da bulunmaktadır ki burası genellikle silahları saklamak için kullanılır. Burası çocukların ulaşamayacağı daha yüksek bir kotta düşünülür.

Şekil 3.40. Afar evinin depo yeri.

Giriş; Bir tarafta 80 cm yüksekliğinde ve 35 cm genişliğinde küçük bir kalıcı giriş kapısı olan “affa” bulunmaktadır. Kapı, “arafayta” olarak isimlendirdikleri bir hasırdır. Kuzeyden gelen kuvvetli rüzgârın içeri girmesini önlemek için kapı güney yönünde bulunur. Yine 50 gün sonra rüzgârın yönü değişir ve kadınlar kapının yönünü tekrar değiştirirler. Girişten içeriye temiz hava ve ışık girer ve aşırı sıcak günlerde temiz havanın içeri girmesi için bu hasır kısmen kıvrılarak toplanır (Şekil 3.41).

Konutta bulunan tek geleneksel açıklık, kapıdır. Kapının konumu, tamamen mi yoksa kısmen mi açılacağı iç mekânın değişen ısı durumuna göre değişiklik gösterir. Afar halkının çoğu rüzgâr ve güneşin yönünü analiz etme konusunda yerel bilgiye sahip olduğundan, kapıyı buna göre koyarlar. Ayrıca kapı, içeriye fiziksel ve görsel olarak bağlantıyı sağlayan tek yapı ögesi olduğundan, kapının yerini tespit etmede iklim koşullarıyla beraber mahremiyet olgusunu da göz önünde bulundurmaktadırlar.

Şekil 3.41. Afar evi girişinde kısmen sarılmış paspaslar (hasır).

Afar göçebeleri, zamana ve dış hava sıcaklığına göre evlerinin alt kısmını açarak havanın içeriye girmesini sağlarlar. Afar göçebeleri evin tabanının etrafındaki

kayaları yalnızca yapısal destek için değil, aynı zamanda hava filtreleme ve soğutma elemanı olarak da kullanılmaktadırlar. Öğle vakti şiddetli güneş olduğunda, hava filtresi ve soğutucu olarak kullanılabilecek kaya yığınının bulunduğu tabanın etrafındaki hasırları bir miktar kaldırırılar (Şekil 3.42).

Şekil 3.42. Afar evinin havalandırma Açıklıkları.

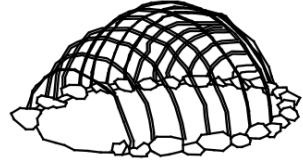
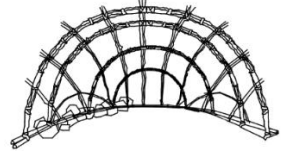
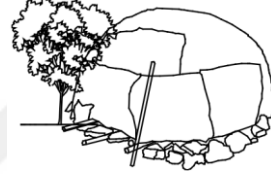
3.5.2.4. Yapım Tekniği

İnşaat süreci, konutun farklı elemanlarının bir araya getirilmesidir. İnşaat sürecinde şef inşaatçı evin kadınıdır, ancak konutun büyüklüğüne göre erkekler da yapıma katkıda bulunabilirler. Bir konutun birlikte inşa edilmesi süreci, topluluk üyelerini birbirine bağlamak için önemlidir. İnşaatın farklı aşamaları aşağıda Çizelge 3.2’te açıklanmıştır.

Çizelge 3.2. Afar evinin inşaat aşamaları

Açıklama	Şekil
Gerçek konut arsa alanının yerinin belirlenmesi, temizlenmesi ve işaretlenmesi sonrasında malzemeler sahaya getirilir. Daha sonra ince ahşap çubukların zemine tespit edileceği delikler işaretlenerek, yaklaşık 20-25 cm derinliğinde kazılır.	
İstenilen mukavemete gelinceye kadar çubukların birbirine bağlanması gerçekleştirilir. İki veya daha fazla kadın, bu çubukları kullanarak yapılar üzerinde çalışmaya başlar. Basit kemer şeklindeki bu ahşap çubuklar birbirine bağlanır ve yarım daire şeklindeki kemerli yapıyı oluşturulmaya başlanır. Daha sonra yapının desteklenmesi için tabana dairesel formda kayalar yerleştirilir.	

Çizelge 3.3. (Devam ediyor)

Açıklama	Şekil
Bu aşama, tüm ana yapısal bölümlerin belirlenmesi ve konutun formunun tanımlanması aşamasıdır. İnşaat sürecine katılan kişi sayısına ve konutun büyüklüğüne bağlı olarak bu işlem birkaç gün sürebilir. Çubuk demetleri arasındaki boşlukların boyutu, evde gerekli termal konfora bağlıdır.	
Rüzgâr kuvvetine karşı direnç de dahil olmak üzere daha fazla yapısal stabilite ve dayanıklılık için yatay bir uzunlamasına kemer ve buna göre demetler eklenir. Bu yapıya ek güç verecektir.	
Son olarak hasırların yerleştirilmesine başlanır. Bu aşamada, doğal olarak dokunmuş ortalama 8 adet hasır kullanılır. İçeride yaşamaya başlamadan önce evin zemin temizlenir ve mobilyalar oluşturulur.	

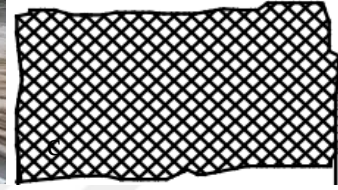
3.5.2.5. Yapı Malzemesi

Yapısal kısım için taze ağaç dalları toplanır ve kuru olarak bükülebilmeleri için bükme çerçeveleri üzerinde kurutulur. Çubuklar güneşte kurur ve bükülme şeklini korur (Şekil 3.43).

Palmiye ağaçlarının veya sazlıkların (uzun, ince yapraklı bir bitki) yaprakları hasır yapımında kullanılır. Palmiye ağacı yaprakları, geniş bataklık alanından hasat edilir. Yapraklar sadece hasır yapımında değil, aynı zamanda hasırı bir arada tutan ipin (halatın) yapımında da kullanılır (Şekil 3.44). Bunu da genellikle kadınların yapar. Bu hasırlar yapıya doğal halatlarla bağlanmaktadır. Hasırlar hazırlandıktan sonra iskelet üç kat üst üste binen matlarla kaplanır. Katmanlı doğal hasırlar (mat) soğutucu görevi görür, çünkü havanın doğal olarak dokunmuş bir dizi malzemenin içinden geçmesi sağlanır. Bu, konut içerisinden geçen hava sıcaklığının azalmasını ve evde konforlu bir ortam oluşmasını sağlar.

Şekil 3.43. Afar konut inşasında kullanılan kurutulmuş ve eğilmiş ağaç dalları.

Şekil 3.44. Palmiye ağaçlarının yapraklarının toplanması ve hasır dokunması.

3.2.3. Harar Bölgesi Yöresel Konutları

Harar, Etiyopya'nın doğu dağlık bölgesinde yer almaktadır. Etiyopya'nın Müslüman şehirlerinden biri olan ve 2006 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilen Harar'ın bölgesinin eski ismi “Jugol”dür. Coğrafi koordinatları $90^{\circ} 11' 49''$ - $90^{\circ} 24' 42''$ Kuzey enlemi ve $42^{\circ} 03' 30''$ - $42^{\circ} 16' 24''$ Doğu boylamıdır. Başkent Addis Ababa'nın 515 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Deniz seviyesinden 1750 metre yükseklikte bulunur. Harari Halk Bölge Devleti, Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti'nin 12 bölgesel eyaletinden biridir. Bölge, yüzölçümü ve nüfus bakımından Etiyopya'nın en küçük bölgesidir (Şekil 3.45). Bölgenin toplam alanı $343,2 \text{ km}^2$ 'dir. Bölge'nin toplam nüfusu 2007 yılında yapılan son sayıma göre 183.415'tir (Assefa, 2018).

Şekil 3.45. Harar bölgesinin konumu.

Harari bölgesinde sıcaklık, yaylalarda 10°C, alçak kesimlerde 26°C arasında değişmektedir ve mevsimler arasında çok az farklılık vardır. Bölgede yağış miktarı batıdan kuzeye doğru 700 mm ile 900 mm arasında azalarak değişmektedir. Bölgedeki arazilerin yaklaşık % 46,7'si ekilebilir olup, geri kalanı ise tarıma uygun değildir (URL17, 2023).

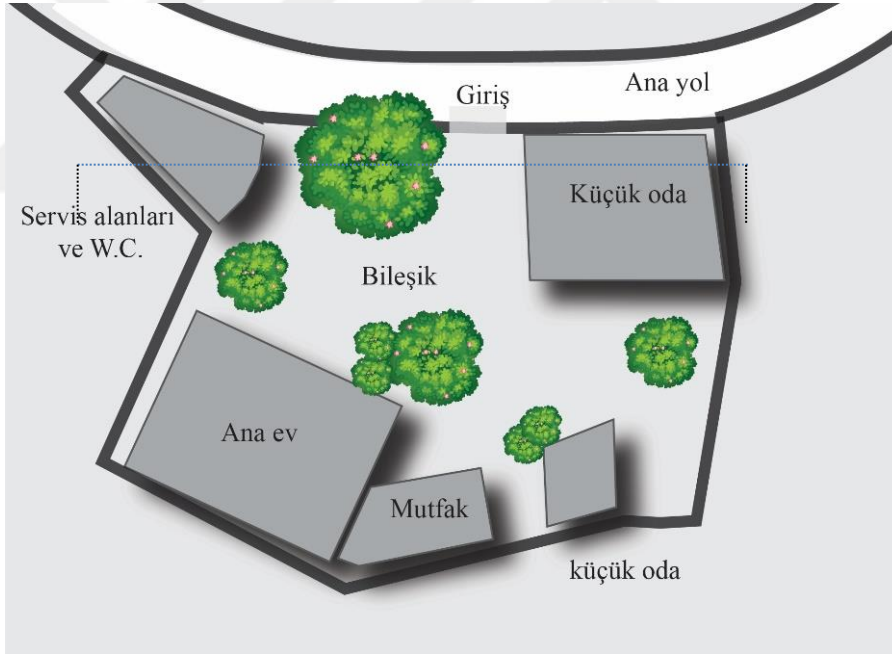
Geleneksel evler Harari şehrinin kültürel miraslarından biridir. Geleneksel evler Harari kimliğinin simgeleridir ve halklar onlarla büyük gurur duymaktadır (Revault & Santelli, 2004). Harar'da üç tip ev vardır; geleneksel şehir evi, Hint evi ve karma (karışık) tip evler. En yaygın kullanılan ev tipi geleneksel şehir evidir. Bu ev tipi toplumun kendine özgü geleneksel evidir ve yerelden gelişmiştir. Yöre halkı bu tür evleri ifade etmek için “ge gar” terimini kullanmaktadır. Harari dilinde “ge” kasaba, “Gar” ise ev “şehir evi” anlamına gelir. Evin her unsurunun kendi anlamı ve mesajı vardır (Meftuh, 2007).

3.5.3.1. Konutun Genel Özellikleri

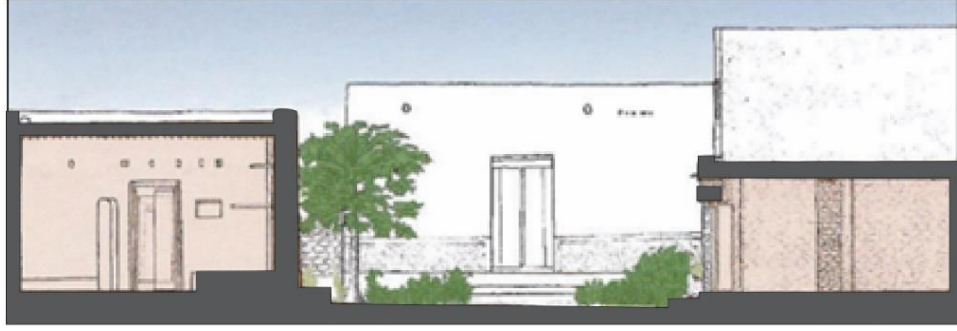
Yerleşke (ge abad), birkaç dikdörtgen evden oluşan bir gruptur. Yerleşkedeki binaların kat planı ve cepheleri hemen hemen aynı özelliktedir. Eski zamanlarda evin

her odası tamamı aynı ailenin üyeleri tarafından kullanılmaktaydı. Ancak Etiyopya askeri devletten (1974 - 1987) sonra, ülkenin zenginliğini her halka eşit olarak dağıtmak adına bu yerleşim içindeki bağımsız birimler alınarak, fakirlere verilmiştir. Bunun sonucu olarak günümüzde çeşitli sosyal gruplardan ve farklı kökenlerden gelen haneler, Harari bölgesini paylaşmaktadır (Revault & Santelli, 2004).

Ana ev olan “ge gar”ın zemin katında üç, üst katında ise iki odası vardır. Servis alanları, tuvalet ve mutfak ana evin dışında, avluda bulunmaktadır (Şekil 3.46 ve 3.48). Bazı yerleşkelerde mutfak alanı ana eve yakındır. Avlu, konutun toplanma alanı olarak hizmet vermekte olup, birçok farklı aktivitenin gerçekleşebileceği ortak bir alandır. Kadınlar avluda çalışıp, sıklıkla avluyu çevreleyen evlerin duvarlarına oturarak yemek hazırlığı, sepet örülmesi ve çamaşır yıkamak gibi işlerle meşgul olurlar (Şekil 3.48). Avluyu sokaktan kapılı bir duvar ayırmaktadır.

Şekil 3.46. Bir Harari konutunun kat planı.

Şekil 3.47. Harar konutun kesiti.

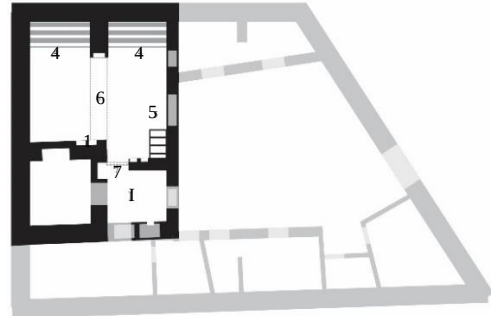
Şekil 3.48. Harar konutunda avludan görünüm.

3.5.3.2. Konutun Mekânsal Bileşenleri

Ana evde salon (gidir gar), kadınlara ait eşya deposu (kirtat), üst depo odası (dera), yiyecek depolama odası (kuti qala) ve genç çift odası (tit gar) gibi farklı türde alanlar ve odalar bulunur (Şekil 3.49 ve 3.50).

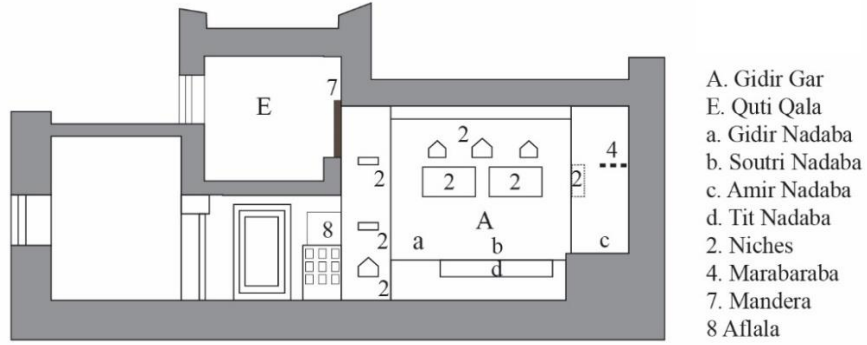

A: Salon (Gidir Gar)	F: Banyo
B: Üst depo (Dera)	G: Mutfak
C: Kadın Eşya Deposu (Kirtat)	H: Yatak odası 2
D: Tıt Gar	I: Quti nadaba "sedir"
E: Yatak odası	b: Soutri nadaba "sedir"

c: Amir nadaba	3: Nadaba dera
d: Tit nadaba	4: Marabaraba
e: Gebto her nadaba	5: Wontafinchi
1: Sedir	6: Hamil (kiriş)
2: Niches	7: Mandera

Şekil 3.49. Harar evinin kat planları ve elemanlar.

Şekil 3.50. Harar evinin kesiti ve elemanları.

Salon (Ge gar); Salon, ana evin en büyük odasıdır. Evin, misafir kabul odasıdır. Ana kapıdan içeri girişte doğrudan buraya girilip, bu oda aynı zamanda konutun merkezidir. Bu alandan geçmeden, diğer odalara ulaşamaz. Ana evin, dolayısıyla salonun giriş kapısının yüksekliği iki metreden, genişliği de bir metreden fazladır. Giriş kapısı, işlemeli alan tek dış mekân elemanıdır. Kapı dekorasyonu, ailenin sosyal statüsünü yansıtmaya açısından büyük önem taşımaktadır (Şekil 3.51).

Şekil 3.51. Harar ana evinde salon (ge gar) (URL18, 2023).

Eski kapılar tek gövdeli ahşaptan yapılmış, çift kanattan oluşmaktaydı. Daha yeni olanlar (19. yüzyılın sonundan kalma) bitkisel motifler oyulmak suretiyle süslenmişlerdir (Şekil 3.52). Bu tarz, bölgede Hint-İran tarzı olarak isimlendirilmektedir. Çünkü bu tarz kapılar 19. yüzyılın sonlarından itibaren Hintli tüccarlar tarafından bölgede uygulanmaya başlanmıştır (Meftuh, 2007). Zemin

kattaki odaların tek doğal ışık ve havalandırma kaynağı bu kapıdır. Üst kattaki odalar, üst katta bulunan küçük pencerelerden ışık ve temiz hava almaktadır.

Şekil 3.52. Harar evinde ana kapı ve süslemeleri.

Salon farklı aktiviteler için çoklu kullanım alanı olarak hizmet vermektedir. Yemek odası olarak yemek yeme, erkekler için gece vakit geçirme alanı, gündüzleri kadınlar için çalışma alanı (nakış, sepet örme vs.), aile için bir araya gelme ve eğlence alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca düğünlerde, cenazelerde, bayram kutlamalarında, mahalle toplantılarında ve diğer sosyal etkinliklerde de misafir burada kabul edilmektedir. Bu odanın farklı aktiviteler için seçilmesinin sebebi, odanın tamamen mobilyalı olması ve geniş bir hacme sahip olmasıdır. “Nadaba” adı verilen oturma platformlarının her birinin farklı bir adı vardır.

Salonda nadabalar (oturma ve uyumak için kullanılan yükseltilmiş platformlar), nişler ve marabraba (raf) gibi çeşitli unsurlar bulunmaktadır.

Nadaba: Oturma yeri olarak kullanılan yükseltilmiş platformlar platformlar (sedirler) “nadaba” olarak isimlendirilmektedir. Odanın iç alanının yarısından fazlasını kaplar. Sayıları beş olan, hiyerarşik yükseltilmiş koltukları oluştururlar (Şekil 3.53). Bunların tamamının kendine özgü isimleri vardır. Koltuklar ve odanın zemini de kırmızıya boyanmış olup, sembolik olarak kırmızı renk tonu, harar şehrinin egemenliğini korumak için savaşta ölen birçok kahramanın (ge usu) anısına yöneliktir. Kırmızı renk, çevrede bulunan kırmızı topraktan hazırlanmaktadır (Hecht,

2002). Beş farklı yükseklikteki çeşitli seviyeler üzerine inşa edilmiş olan nadabalar, paspaslarla ve halılarla kaplı olup, etrafları da yastıklarla çevrelenmiştir.

Şekil 3.53. Harar evinde nadabalar (Lafforgue, 2017).

Nadaba çeşitleri şunlardır:

Emir nadaba; Salondaki en büyük ve en uzun nadabadır. Diğerlerine göre en yüksekte bulunur. Geleneksel olarak mekânın odak noktasına yerleştirilir. Genellikle evin reisi tarafından kullanılır. Salondaki konumu nedeniyle, aile reisinin aile içindeki konumunu ifade eder; yani o evin direğidir. Bunun yüksekliği, koltuk sahibinin evde daha yüksek bir konuma sahip olduğunu gösterir (Şekil 3.54).

Soutri (samimi) nadaba; İki sütun arasına veya bir duvar nişine inşa edilmiş oturma sekisidir. Aile reisi ve eşinin geceyi geçirdiği yer burasıdır. Yaşlılar gündüzleri burada zaman geçirir ve dinlenirler.

Gedir nadaba; Kapının girişine yerleştirilen nadabadır. Misafirlerin mekâna girdiklerinde ilk gördükleri alandır. Aile üyesi burada Kur'an okur, evin kadın ve erkekleri dua ederler. Ayrıca, gündüzleri burada kitap okumaları yapılır, kahve ve nargile içilir.

Tit nadaba; Gedir nadabanın altında yer alan, tüm nadabaların en küçüğüdür. Ayrıca soutri ve gedir nadabaları arasında bir köprü görevi görmektedir. Çocukların misafirlere hizmet ederken oturdukları yerdir.

Gebti her nadaba (kadınların nadabası); Bu nadabayı yalnızca kadınların kullanmasına izin verilir. Kapı ile ana sütun arasında yer alır. Çünkü bayanların oturması için ayrılmış bir alandır, odanın geri kalanının manzarasından korunur ve mahremiyet sağlar. Genellikle yemeklerin yenildiği yer burasıdır. Geceleri de aynı şekilde kullanılır. Nadabanın zemini halı kaplıdır ve etrafı da yastıklarla çevrilidir.

Şekil 3.54 Harar evinde nadabalar.

Niş: Salonun duvarında farklı şekil, boyut ve derinlikte 11 adet niş bulunmaktadır. Nişler, nesnelerin saklanması ve teşhirine izin verir. Gidir nadaba (büyük oturma yeri) duvarında beş adet niş bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve bazı dini resimlerin yerleştirilmesi için iki adet dikdörtgen niş ayrılmıştır. Bunların üzerinde diğer üç niş bulunmaktadır. Bu nişler de form olarak dikdörtgen olmakla beraber, üzerleri kemerli geçişlidir (Şekil 3.55). Değerli eşyaların, lambaların veya seramik kapların yerleştirilmesi için kullanılırlar. Geleneksel olarak kaligrafi aletleri burada saklanırdı. Diğer 6 niş ise diğer duvarda yer alır ve eşyaları saklamaya yarar.

Şekil 3.55. Harar evinde nişler (Tele taqet ve eqed taqet) (Jaynem, 2019).

Marabraba; Her “Gebti” nadabasının (kadının nadabası) üst kısmında ahşap bir raf bulunur ve buna da “marabraba” adı verilir. Bu raf, yatay birkaç ahşap çubuktan yapılmış olup, müzik aletlerinin bulunduğu ve sergilendiği bir raf olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.56).

Şekil 3.56. Harar evinde marabraba örnekleri.

Kirtat (Depo); Kirtat, bir odadaki küçük bir alandır. Ana odaya kısmen açık olan bu kısım, depolama için kullanılır. Bu alanı ve salonu ayıran duvarda bazen havalandırmaya izin veren bir pencere yer alır. Bu pencere, çapraz ahşap çıtalardan yapılmış bir korkuluk ile kaplanmıştır (Şekil 3.57). Hastalanan kişinin kalabileceği ve tedavi görebileceği bu oda aynı zamanda yeni evlenen çiftlerin düğün odası ve ilk çocuğun doğumu için kullanılan yerdir.

Şekil 3.57. Harar evinde salon ve depo (kirtat) arasındaki ahşap bölme.

Dera; Dera, depoya (kirtata) bakan bir kapısı bulunan odadır. Burası, üst kattaki odanın altında bulunup, büyüklüğü de salonun (gidir gar) yarısı kadardır. Günlük eşyaları, özellikle de kadınlara ait eşyaları saklamak için kullanılır (Şekil 3.58). Bu mekân, genç evli çiftlerin gelin odası olarak da kullanılmaktadır. Odanın duvarında takı, şifalı bitkiler ve çeşitli eşyaların saklandığı dikdörtgen formu bir niş bulunur.

Şekil 3.58. Harar konutunda deraya giriş koridoru.

Quti qala; Quti qala üst katta bulunan büyük bir odadır. Geleneksel olarak bu oda tarlalardan elde edilen ürünleri (kahve, mango vb.) depolamak için kullanılmıştır. Odaya giriş, ön kapının yanında bulunan ahşap merdivenle sağlanmaktadır (Şekil 3.59). Bu odalar günümüzde ebeveynler veya çocuklar için ayrı bir yatak odası veya depolama alanı gibi farklı amaçlarla değerlendirilmektedir.

Şekil 3.59. Harar geleneksel konutunda quti qala ve ge gar.

Tit gar; Kadınların ya da çocukların kullandığı, ana evin karşı tarafında yer alan küçük bir odadır. Bu odanın zeminden yüksekliği 30 cm. kadardır. En büyük erkek çocuk, bu küçük odanın muhtemel sahibidir. Evin en büyük oğlu evlendiğinde avluda yeni bir ev inşa etmek için yeterli alan yoksa, yeni evli bir çift bu odayı kullanabilmektedir. Ancak avluda yeterli alan varsa daha büyük ve ayrı bir ev yapılır. Ev sahibinin ihtiyacının olmadığı durumlarda bu oda ev sahibi tarafından başkalarına kiralanabilmektedir. Başka aileler veya Hararili olmayan insanlar, günümüzde bu odaları kiralayabilmektedirler.

3.5.3.3. Yapım Tekniği

Geleneksel bir Harari evinin inşa süreci, “gobgoba” adı verilen çamur harcının temin edilmesiyle başlar. Çamur harcı evin dayanıklılığında önemli rol oynar. Çamuru uygun hale getirecek en iyi toprak türü, kumlu toprak ve kırmızı kilin su ile karışımıdır.

Evlerin daha dayanıklı olması için uzun süre bekletilmiş olan harç kullanılmaktadır. Bu amaçla çamur harcının karıştırılması, harç karışımının istenilen kıvama gelmesi, altı ay kadar sürmektedir. Duvar örgüsünde bağlayıcı malzeme görevini üstlenecek olan bu harç hazırlandıktan sonra evin inşaatına başlanır.

Öncelikle ahşap malzemeden oluşan strüktürel çerçeveler yerine yerleştirilir. Evde, “maxazu” adı verilen merkezi bir ahşap sütun vardır ki bu, “amhil” adı verilen merkezi ahşap kirişi taşır. Bundan sonra temel çalışmalarına başlanır. Temel ve duvar yapımında “hasken” olarak isimlendirilen bir tür kaba taş ve “widar” olarak adlandırılan daha küçük taşlar kullanılır. Daha iyi bir bağlantı oluşturmak için her 1 metrede duvarın içine yatay ahşap hatıl yerleştirilir. Temel işlerinde daha geniş ve ağır taşlar kullanılır. Temel çalışmalarının ardından duvar inşaatına geçilir. Burada da altta daha ağır ve büyük, üstte ise daha hafif ve küçük taşlar tercih edilir. Moloz taş yığma tekniği ile inşa edilen temel ve duvarlarda, bağlayıcı olarak daha önce belirtildiği gibi, hazırlanmış olan kırmızı kil ve kum karışımı çamur harcı kullanılır.

Merkezi sütunun üzerine çam ağacından yapılmış daha büyük boyutlu ve özel şekilli “hamil” yerel isimli kiriş döşenir. Bu kiriş, ortada ahşap sütuna otururken, yanlarda ise duvarlara mesnetlenir. Ardından ana kirişe dikey konumda yerleştirilmiş daha küçük kesitli kirişler kullanılarak tavan kirişlemesi tamamlanır. Tavandaki kirişlemenin arasında kalan boş kısımlar, yan yana dizilen ince ahşap malzemelerle tamamlanır. Bunun üzerine ise, küçük taş ve çamur karışımı uygulanır. Harar evinin çatısı düz bir çatıdır. Çatıda su sızdırmazlığını sağlamak için dam yüzeyine bir kat kuru ot uygulanır. Daha sonra dere yatağından elde edilen çim, testere tozu ve kil karışımından oluşan özel çatı çamuru harcı (gogoba) yüzeye serilerek, örtü tamamlanmış olur. Gogoba burada, duvardaki kullanımdan farklı olarak çatı kaplaması olarak su yalıtımı amacıyla kullanılmaktadır. Dam, yağmur suyunun akmasını sağlamak için hafif eğimlidir. Damın üzerinde, konutun izdüşümü boyunca yaklaşık 50 cm. yüksekliğindeki bir parapet, duvarı sızıntılara ve çatının erozyonuna karşı korur. Bu parapetin belli bölümlerine yerleştirilen oluklarla, çatıdaki suyun uzaklaştırılması sağlanır. Yılda iki kez, çatıda büyüyen otlar temizlenerek ve çatının üstüne yeni bir gogoba toprak katmanı uygulanarak bakım yapılır. Son olarak konutun cephelerinin yüzeylerini korumak amacıyla duvarlar volkanik kül harcıyla sıvanır.

3.2.3.4. Yapı Malzemesi

Harar'daki yerel evlerin tamamı yerel olarak mevcut olan malzemelerden inşa edilmiştir. Bu malzemeler ve kullanıldığı yerler şöyledir:

Taş malzeme olarak, kireç taşı ve yöresel bir taş olan Haşi taşı kullanılmaktadır. Taş malzeme moloz nitelikte olup, yığma tekniğinde örülmektedir. Harç malzemesi için ana malzeme ise, kum ve kırmızı topraktır. Kırmızı toprak malzeme her yerde bulunmamakta olup, bölgede bulunan Kuyesa isimli alandan temin edilmektedir. Duvarı sıvamak için yörenin kendine has toprağı kullanılmaktadır. Yapının iç kısmında örtüyü taşıyan ahşap dikme ve kiriş malzemeleri için, yörede “zigba ahşabı” olarak bilinen, iğne yapraklı bir ağaç türü olan *Afrocarpus gracilior* ağacından elde edilen ahşap kullanılmaktadır.

Günümüzde halen kullanılmakta olan bu malzemeler, geçmiş dönemden bu yana cami ve türbe gibi diğer yapılarda da kullanılmıştır.

3.2.4. Gamo Yöresel Konutları

Gamo bölgesi, Etiyopya'nın güneybatısında, başkent Addis Ababa'nın yaklaşık 500 km. güneyinde ve Kenya sınırının da 200 km. kuzeyinde bulunmaktadır. 6° 14' 60.00" kuzey enleminde ve 37° 00' 0.00" doğu boylamında bulunan bölge, yaklaşık 7366 km²'lik bir alanı kaplamaktadır (Şekil 3.60). Gamo bölgesinin nüfusu 2007 yılında yapılan son nüfus sayımına göre 1.107.163 kişidir. İklimi ağırlıklı olarak nemli, sıcak ve ılımandır. Ortalama sıcaklık 13 °C'dir. Bölge her yıl yaklaşık 1200 mm yağış almaktadır. Gughe dağında nadir yerli bambu ormanları da dahil olmak üzere, 792 farklı bitki türü bulunmaktadır (URL19, 2019).

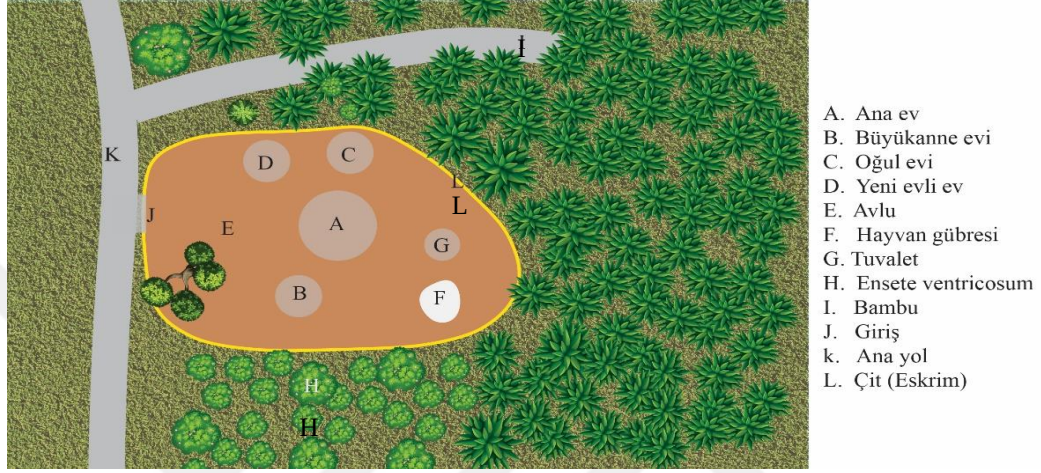
Şekil 3.60. Gamo bölgesi konumu.

3.5.4.1. Konutun Genel Özellikleri

Konut ve bileşenleri, bir tür sebze olan *Ensete ventricosum* ve “woyisha” olarak isimlendirdikleri bambu bitkisi ekili geniş bir alanın içerisinde yer almaktadır. Bu geniş ekim alanı ile konutun ve müstemilatların yer aldığı alan “qarrixa dirrissa” adı verilen bambu dokuma çitle çevrilidir. Çitle çevrili bu alan içinde “keeththas” adı verilen ana yaşam evi, yemek pişirmek için kullanılan geleneksel mutfak evi (ura), tahıl deposu (gottara), evin oğlunun konutu (nattu keeththa) ve misafir evi (imatta keeththa) gibi yapılar bulunmaktadır. Ana ev, giriş kapısına doğru yönlendirilmiştir. Aile sayısı arttıkça, alandaki ev sayısı da artmaktadır (Şekil 3.61 ve 3.64).

Bölgede yaklaşık 150 yıl önce pek çok yerleşke inşa edilmiş, bunların çoğunluğu günümüze kadar yıkılmadan ayakta kalmıştır. Mevcut evlerin büyük bir kısmı daha önce yaşamış olan aile büyüklerinden kalmış olup, bu sahiplik durumu nesilden nesile süregelmektedir. Bu durum, sosyal sürdürülebilirliğin gerçek bir örneğini göstermektedir. Ekosistem ile Gamo toplumunun yaşam tarzı arasında sürdürülebilir bir ilişki görmek mümkündür. Konut yerleşimin etrafında bulunan bahçedeki tarım alanlarından elde edilen hasatlar (muz, koço ve mısır) insan ve hayvanlar için tüm

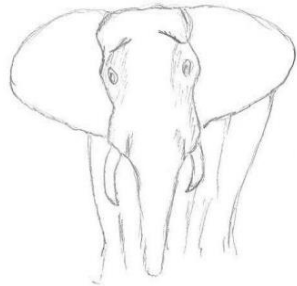
besin kaynaklarını sağladığı gibi aynı zamanda inşaat malzemesi olarak da kullanılmaktadır. Hayvanlardan kaynaklanan atıklar, zemin kaplaması ve ev dekorasyonunda kullanılmakla beraber, aynı zamanda bu atıklar gübre olarak değerlendirilerek tarım arazileri için doğal kompost amacıyla da değerlendirilmektedir.

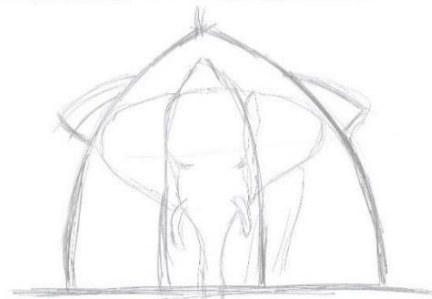
Şekil 3.61. Gamo konut kompleksi örnek yerleşimi ve bölümleri.

3.5.4.2. Ev Tasarım Konsepti ve Fikri

Evin tasarım fikri, doğrudan fil şeklinden ilham alınarak oluşturulmuştur, bu tasarım yerel büyüklerin sözlü tarihine dayandırılmıştır (Mengistu, 2013) (Şekil 3.62). Bu özel ev türü, bölgede yaşayan fillerin hafızasını canlı tutmak amacıyla inşa edilmiş olan “gamo evi” olarak adlandırılan bir konsepti yansıtmaktadır. Bölgede yaşayan filler, uzun bir süre boyunca yerel halkın günlük yaşamı ve savaşları için önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle de halk ile filler arasındaki etkileşim oldukça yoğun olmuştur.

a) Bir filin önden görünümü.

b) Gamo evinin ön cephe taslağı.

Şekil 3.62. Gamo evinin ön cephesinde filden esinlenen form gelişimi.

a) Fillin yandan görünüşü. b) Konutun form geliştirme taslağı. c) Dorzelere ait ev krokisi.

Şekil 3.63. Gamo evinin yan cephesinde filden esinlenen form gelişimi.

a) Ana ev.

b) Büyükanne evi.

c) Yeni evli bir çifte ait ev.

Şekil 3.64. Gamo köyünden ev örnekleri (Czarnoleski, 2020).

Gamo evi, cephelerin hem önünde hem de yanlarında fil şeklini andıran bir yapıya sahiptir. Ev, özellikle ön kısmında bulunan “zono” (fil) olarak adlandırılan giriş sundurma benzeri bir yapı ile dikkat çeker ki bu yapı, filin ağzını andırmaktadır (Şekil 3.63 ve 3.68). Bu düzenleme, fil figürünün sembolik önemini vurgulamak amacıyla tasarlanmıştır. Gamo evinin mimari estetiği, bölgeye özgü kültürel zenginliği yansıtan bir unsur olup, bu sembolik değer gelecek nesillere aktarılmalıdır.

3.2.4.3. Konutun Mekânsal Bileşenleri

Konutun iç mekânları, bambu bölmeli bir duvar (qurrixxo) ile sınırlandırılmış beş bölüme sahiptir: yaşam ve yemek odası (wuyige), yatak odası (qoli'aa), mutfak (urra), hayvanların yaşadığı (ahır) odası (mihhe aqqo) ve misafir odası (immatta aqqo). Ayrıca, zono adı verilen, yapıya dışarıdan eklenen, file benzeyen formda filin baş kısmını temsil eden giriş (misafir ve bekleme alanları) bulunmaktadır (Şekil 3.66).

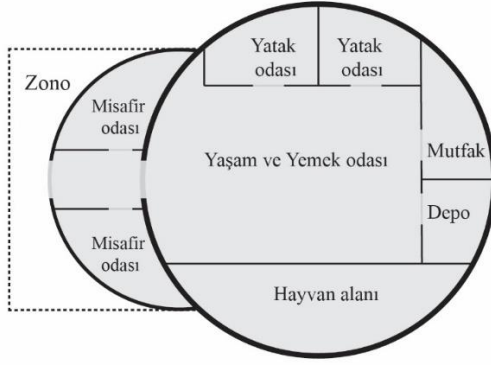
Oturma ve yemek alanları evin merkezine yerleştirilmiştir. Bu alan ahşap çerçeveli ve hayvan derisi kaplanmış sandalyelerle donatılmıştır. Oturma odasının merkezinde, tüm odaların ısınması için kullanılan bir ocak (choche) bulunmaktadır. Ocaktan çıkan duman, aynı zamanda bambuyu böceklerden ve çürümekten koruma amacına hizmet eder (Şekil 3.65).

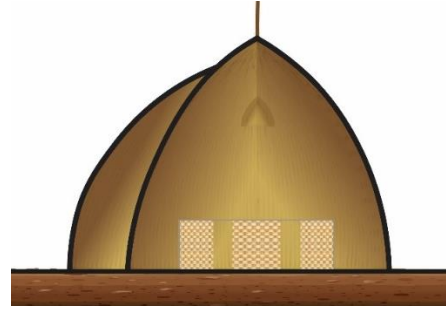
Şekil 3.65. Gamo evinin içi.

Uyuma alanları, yan yana yer almaktadır. Genellikle 2 ayrı uyuma alanı bulunurken bazı durumlarda evin büyüklüğüne göre tek ya da üç adet uyuma alanı da düşünülmüş olabilir. Yatak için ayrılan bölümler de kendi içinde dikey bölme duvarı (qurrixo) ile ayrılmıştır. Mutfak ve depo gibi diğer birimler ise, yaklaşık 1,5 m. yüksekliğinde bambu bölme duvarı ile bölünmüştür (Şekil 3.67). Hayvanlar için ayrılmış bölüm, at, sığır ve keçi gibi evcil hayvanlar içindir. Hayvanların ısısının evi ısıtmak için kullanılması amacına yönelik olarak, insanların yaşadığı mekânlarla hayvanların barındığı alan aynı ortamda düşünülmüştür.

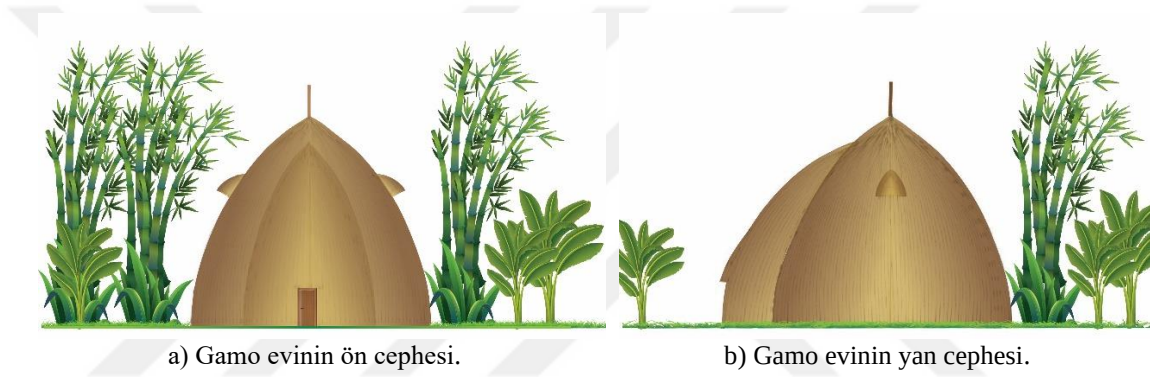
Gamo evi bu bileşenlerden meydana gelirken, evin erkek çocuklarından birisi evlendiğinde bu ana evin yanına, aynı mimari özellikte yeni bir ev inşa edilir. Ancak ataerkil yaşam devam ettiği için bu yeni evdeki bileşenler, ana ev kadar çok ve büyük olmaz (Şekil 3.69 ve 3.64 c).

Şekil 3.66. Gamo evi kat planı.

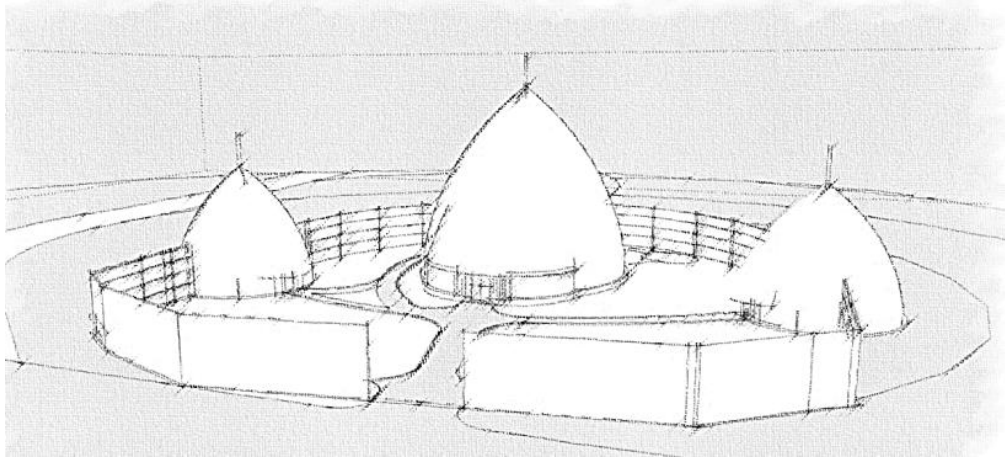
Şekil 3.67. Gamo evinin kesit görünümü.

a) Gamo evinin ön cephesi.

b) Gamo evinin yan cephesi.

Şekil 3.68. Gamo evinden plan, kesit ve cepheler.

Şekil 3.69. Gamo evinin parsel içerisindeki bileşenleri.

3.5.4.4. Yapım Teknikleri

Gamo evi, alt taban yüzeyinden üst çatı noktasına kadar yüksek kalitede bambu dokuma tekniği kullanılarak (dikey ve yatay bambu bölmelerinin ızgara biçiminde

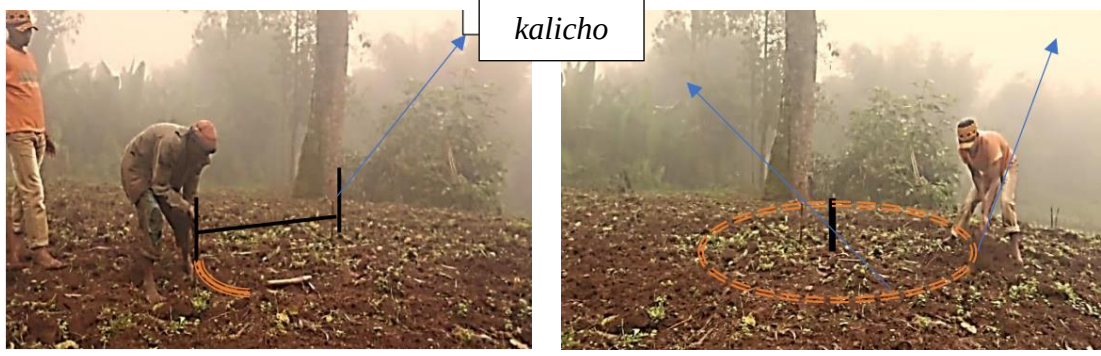
yerleşimiyle kullanımıyla) inşa edilmektedir. Bu ev, kullanıcıların yardım etmesi suretiyle, tanınmış geleneksel yapı ustaları tarafından inşa edilmektedir. Ev yapımı sürecinde, yer seçiminden evlerin tamamlanmasına kadar yaklaşık 25 ile 40 kişinin katılımı söz konusu olur.

Konutun yapılacağı yer seçimi, aile büyüklüğüne, ana yol ve tarım arazisine olan erişilebilirliğe bağlıdır. Ev sahibi yeni bir ev inşa etmek için yer seçtiğinde, sadece inşa edeceği konutu değil, bu alanın gelecekte çocukları için inşa edilecek ve diğer yeni evler için yeterli olup olmadığını değerlendirir. Erkek çocuk evlendiğinde, başka bir bölgeye taşınınca kadar bu ana evin hemen yanına yeni bir ev yapacaktır.

Yer seçildikten sonra, hazırlık çalışmaları yerel yaşlıların yardımı ve özellikle de tecrübe aktarımlarıyla birlikte başlar. Yapımda ilk iş, alanın düzeltilmesidir. İnşa işlerinde ölçü birimi ve ölçü aracı olarak mesafeleri el ve ayakla ölçme prensibine dayanan geleneksel ölçüm teknikleri kullanılır.

Gamo bölgesindeki insanlar, Dorze ırkına aittirler. Dorze evinin inşaatının başlangıcından bitişine kadar altı aşaması vardır. Bu aşamaların her biri tamamlandığında bazı yapı sahipleri küçük bir eğlenceyle, yiyecek ve içeceklerle kutlama yapar. Çünkü mal sahibi, ekonomik kapasitesini ve gelir düzeyini göstermek ister. Ancak bazı mal sahipleri ise bu geleneği, evin toplam maliyetini artırdığı ve dar gelirli insanlar için bunun fazladan bir ekonomik yük olduğu gerekçesiyle kabul etmedikleri için, böyle bir kutlama yapmayabilmektedirler.

İnşa evrelerinde ilk aşama yer temizliği ve hazırlığı olup, “bitta basse” olarak adlandırılır. Bu aşama, inşaat alanının temizlenmesiyle başlar. Ardından iki kısa ahşap (kalicho), birbirine tel ile bağlanarak pergel gibi kullanılmak suretiyle bir daire çizilir. Ahşap parçalardan birisi inşaat alanının merkezine sabitlenir ve ikincisi bir daire işaretler (Şekil 3.70). Bu yöntem, mükemmel bir daire elde etmelerine olanak tanır. Ev boyutu, geleneksel ölçü sistemleri tarafından belirlenir.

a) Alan temizleme, hazırlama ve tesviye.

b) Dairesel bir çizginin işaretlenmesi.

Şekil 3.70. Gamo ev inşaatı için saha hazırlığı ve temizliği (Ezo, 2019).

Sonraki aşama, “add’e” olarak adlandırılır. Dikey bambu elemanlar binanın tüm yanlarına 20 cm. aralıklarla dikilir ve yatay elemanların örülmesi için kullanılır. Bunlar tam bir bambunun dörtte biri büyüklüğündedir ve dışa dönük bir konumdadır (Şekil 3.71). Bu aşamada evin yüksekliği ve açıklığı belirlenir. Ayrıca yatay bambu elemanlarının dokumasına da başlanır.

Şekil 3.71. Gamo evinde Add'e direğinin çevrelenmesi ve yatay bambu elemanların dokunmaya başlaması (Ezo, 2019).

Üçüncü aşama “qisse” olarak adlandırılır. Bu iş için de tam bir bambunun dörtte biri kullanılır. Bu işlem, dışarıya dönük bir konumda değil, iç kısmına dönük ve dikey elemanın (add'e) yanında bulunur (Şekil 3.72) ve yapıyı güçlendirme amacı taşır.

Şekil 3.72. Gamo evinde Add'lerin yanlarına eklenen Qisse'ler (Ezo, 2019).

Sonraki aşama “qoshshe” olarak adlandırılan, duvar ve çatı bambusu örme işlemidir. Duvarın yüksekliği arttıkça, yukarı kısımlarda rahat çalışabilmek amacıyla bir iskeleye ihtiyaç duyulur. Bu iskele de bambu kullanılarak evin içinde inşa edilir ve buna “eqqo mitta” adı verilir (Şekil 3.73).

Şekil 3.73. Gamo evinde duvarın örülmesi ve iskele yapısının eklenmesi.

Yapı tamamlandığında, üst kısmın kapatılması gerekmektedir. Bu üst kısım, bambu sapları bağlanarak yapılır (Şekil 3.74). Bu iş, yöresel olarak “qoyixxe” olarak isimlendirilir.

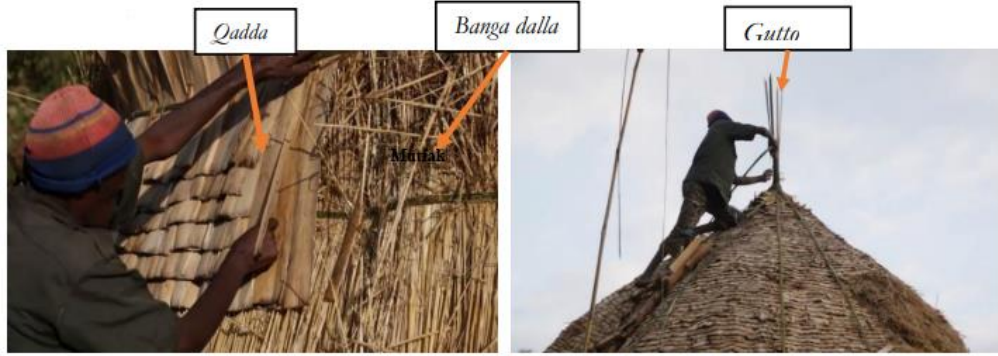
Şekil 3.74. Gamo evinde konut çatısının tepe noktasının tamamlanması.

Sonraki aşama, giriş kapısının önüne verandaya benzeyen bir karşılama giriş yapısı eklemektir (Şekil 3.75). Bu yapı “zono” olarak adlandırılır ve bu evin misafir yatak ve oturma alanları olarak kullanılır.

Şekil 3.75 Gamo evinde zono kısmının örülmesi.

İnşaatin sonuncu aşaması, bitirme aşamasıdır. Yöresel olarak “pollo” diye isimlendirilen bu aşamada bambu duvarın dış yüzeyine bambu yaprağı (qadda) ve bir tür sebze olan Ensete ventricosum bitkisinin kurumuş yaprakları eklenir. Ayrıca geleneksel olarak çatının üstüne çubuk görünümünde ve “gutto” olarak isimlendirilen bir parça yerleştirilir (Şekil 3.76).

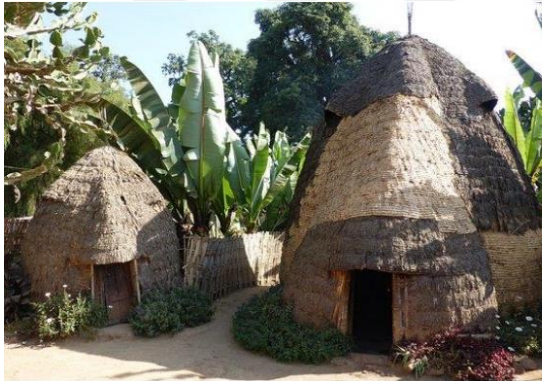
Şekil 3.76. Gamo evinde çatı bölümünü kaplayan bambu yaprağı ve çatının üst kısmına gutto eklenerek evin bitirilmesi.

Dorze evlerinin en önemli özelliklerinden birisi de bu evlerin bir yerden başka bir yere insan gücüyle taşınabilme yetenekleridir (Şekil 3.77). Konutun yeri değiştirirken, yüksekliği her seferinde biraz azalır. Çünkü ev zeminden, bambunun zemine gömülü kısımları kesilerek ayrılır. Ev bir yerden başka bir yere taşınırken, Dağılarak bozulmaması için, insanlar onu uzun bambu direklerle desteklerler. Ev taşınmadan önce, evin verandası (zono) ana yapıdan ayrılır ve bu kısım ayrıca taşınır.

Şekil 3.77. Gamo evinin taşınması.

Konutlarda bakım olarak, çatı ve verandanın dışına kaplanan bambu yaprakları zaman zaman değiştirilir. Evler yaklaşık her 4 yılda 20 cm. kadar çökmeye başlarlar. Aynı zamanda malzeme zaman içinde sürekli suya maruz kaldığı için konutta bozulmalar görülmeye başlar. Bu nedenle bazı evlerin iki renkli olma eğilimi vardır (Şekil 3.78). Bazı bölgeler beyaz olur ki bu, konutun o bölümünün dış kaplamasının değiştirildiğini gösterir. Eski bölgeler ise daha koyu renkte kalır.

Şekil 3.78. Gamo evinde çatı kaplama malzemesinin değişimi.

3.5.4.5. Yapı Malzemesi

Gamo evi, “her şey dahil” veya “hepsi bir arada” ev tipi olarak adlandırılır. Evin sadece bambu ve bambu ürünlerinden yapılmasından dolayı böyle bir terim kullanılmaktadır. Bambu ağaçları, yerel hava koşullarının bambu ağaçlarının büyümesi için uygun olduğu bir bölgede, bol miktarda bulunur. Yapı elemanlarının tüm parçaları bambudan inşa edilmiştir. Malzemenin sadece küçük bir kısmı bambu harici bir bitkiden, yöresel bir bitki olan ve yerel halk tarafından “sahte muz” olarak

isimlendirilen ensete ventricosum bitkisinden sağlanmaktadır. Bitkisel malzemelerin konutta kullanıldığı bölümler ve bunların tüm yapı içindeki kullanım yüzdeleri, çizelge 3.3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3.4. Gamo evi yapı malzemelerinin türü, kullanım sıklığı ve ulaşılabilirliği.

Yapı Malzemeleri	Kullanımı (%)	Ulaşılabilirliği
Bambu yaprağı (Qadda)	18	Yerel olarak mevcut
Bambu sapı (Woyisha)	78	Yerel olarak mevcut
Ensete ventricosum (Sahte muz lifi)	0.5	Yerel olarak mevcut
Çimenleri örten çatı (Gatta)	1.5	Elde etmek zor (Maliyet gerektirir)
Diğer keresteler	1	Elde etmek zor (Maliyet gerektirir)

Konutta kullanılacak bambu malzemelerin hasat zamanı önemlidir. Hasat, kış mevsiminde yani ocak ayı başından şubat ayı sonuna kadar olan dönemde gerçekleştirilmelidir. Mevsimsel hasat, aynı zamanda yeni bambu bitkilerinin yerine dikilmesi için de kullanılır. Bu da genellikle kış döneminde gerçekleşir. Daha iyi dayanıklılık, erken yaşlanmayı önleme ve böcek saldırısına karşı direnç için bambu inşaat malzemesi dumandan geçirilir (Şekil 3.79). Bu işlem, pirinç samanı veya kurutulmuş hayvan gübresi gibi yanmış malzemelerden gelen dumanla bambuyu temas ettirme işlemidir. Duman bambuya nüfuz eder ve doğal bir koruyucu olarak işlev görerek, bambunun böcek saldırısına ve çürümeye karşı dayanıklı hale gelmesini sağlar.

a) Bambu inşaat malzemelerinin hasatı.

b) İnşaat için bambu hazırlıkları.

Şekil 3.79 Gamo evi inşaatı için malzeme hazırlığı.

Gamo'da bulunan bambunun yaygın olarak kullanılan üç türü çizelge 3.4'te gösterilmiştir.

Çizelge 3.5. Gamo topluluklarında (Dorzeler) yerel olarak bulunan bambu türleri.

Bambu Türü	Yaygın İsmi	Yüksekliği	Çapı
Phyllostachys aurea	Altın renkli bambu	10-12 m.	5-7 cm.
Bambusa multiplex	Gümüş şerit bambu	13,7 m.	3,81 cm.
Alphonse Karr	Pembe renkli bambu	7,6 – 10,7m.	1,27 – 2,54 cm.

BÖLÜM 4

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yöresel evler, profesyonelce (asıl işi mimarlık olan kişilerce) tasarlanmayan, sıradan, belki sadece elinden iş gelen insanlar tarafından diğer insanlar için yapılan yapılardır. Ayrıca bunları üreten insanlar kültürlerini, ekonomilerini ve yaşam tarzlarını da dikkate alır. Yöresel mimari, mimar veya uzman tasarımcının etkisi ve katkısı olmadan, halk ve köylü insanlar tarafından yapılan bina türlerine ilişkin yerel bir yapı inşa uygulamasıdır. Yerel mimari, farklı iklim koşullarında yaşayan insanların yüzyıllar boyunca edindikleri deneyimlerden evrilmiştir. Afrika yerel mimarisi, bir ülkenin kültürünün benzersiz bir bileşeni olup aynı zamanda en görsel kültürel öğelerinden; Mısır'daki piramitler, Etiyopya'daki 11 kayadan oyma Lalibela kiliseleri ve Axum obeliski gibi benzersiz yapılar buna örnek olarak verilebilir. Nesilden nesile geçen yerel geleneklerden türetilmiş yerel mimari, günümüzde pek çok yerde yöntemleri gelişmiş, modern mimari teknikleri ve malzemelerinin tercih edilmesi nedeniyle kaybolmaya yüz tutmuştur.

Etiyopya'da yaşam biçimini etkileyen en önemli faktör rakımdır; ülkenin fauna ve florası, rakıma göre değişiklik göstermektedir. Etiyopya, yerel malzemeleri kullanarak ve yenilikçi çözümler geliştirerek farklı iklimlerde farklı örnekleri vermiş olan uzun bir yerleşim geçmişine sahiptir. Etiyopya'nın farklı bölgelerindeki yerel yapı kültürleri, iklimlerin, rakımın, kültürlerin ve malzemelerin farklılığına bağlı olarak büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Etiyopya'da rakım, deniz seviyesinin 100 m. altından deniz seviyesinin 4500 m. üstüne kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu özellik, ülkenin farklı kesimlerinin farklı iklimlere, topraklara, bitki örtülerine, bunlara bağlı olarak da yerel konutlara ve yerleşim düzenlerine sahip olmasına neden olmaktadır.

Etiyopya'nın yerel mimari yapısının kentselleşme nedeniyle sürekli azaldığı bilinen bir gerçektir. Bu zengin yerel mimari teknikleri kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Etiyopya'nın yerel mimari tekniklerinin korunması ve yaşatılması için bu tekniklerin incelenmesi ve belgelenmesi bir ihtiyaçtır. Günümüz modern yapılarında da yerel mimari tekniklerinin ve deneyimlerinin doğrudan ya da dolaylı olarak yaşatılması arzulanan bir durumdur. Bu tarihi ve kültürel becerinin kaybolmasını önlemek için, yeterli ve etkili bir akademik çalışma yapılması gerekmektedir. Bu tezin ana konusu, Etiyopya vernaküler mimarisinin konut bağlamında analizini yapmaktır. Bu bağlamda, ülkenin farklı kesimlerinde bulunan nitelikli geleneksel bina örnekleri incelenerek evlerin karakteristik, geleneksel, yapısal ve mekânsal özellikleri araştırılmıştır. Bu çalışmanın neticesinde, Etiyopya'nın yöresel konutlarının özellikleri, malzeme bulunabilirliği, iklim, yerel teknoloji, sosyal koşullar, din ve kültür gibi faktörlere bağlı olarak bölgeden bölgeye büyük farklılık gösterdiği görülmüştür.

Etiyopya'nın yerel mimarisini gruplandırmak, ülkenin geniş etnik ve kültürel çeşitliliği nedeniyle ciddi zorluklar içermektedir. Bununla beraber, Etiyopya vernaküler mimarlığının önemli örneklerini oluşturan geleneksel konutları dört ana bölge ve yöre başlığı altında toplamak mümkündür. Bu bölgeler, taş yapılarıyla ön plana çıkan Tigray bölgesi, hafif göçebe yapıları ile dikkati çeken Afar bölgesi, ahşap, taş ve toprak malzeme karışımı ile inşa edilen konutlara sahip olan Harar bölgesi ve bambu malzemenin farklı tekniklerle kullanılması ile inşa edilen konutlardan oluşan Gamo bölgesi olarak sıralanabilir.

Tigray bölgesinin geleneksel evleri olan ve “hidmo ev” olarak da tanımlanan konutlar, taş ve ahşap gibi bölgede çokça bulunan yerel yapı malzemelerinden inşa edilir. Günümüzde, hidmo evleri giderek daha az popüler bir seçenek haline gelmektedir ve buna bağlı olarak hidmo evleri hakkında yeterli bilgiye sahip yerel yapı ustalarının sayısı giderek azalmaktadır. Modernleşme nedeniyle bölgede daha çok çimento ve tuğla malzemelerle inşa edilen konut sayısı artmaktadır.

Tigray bölgesinin topoğrafyası doğal olarak eğimli olduğu için konutları sınırlayan parseller de genellikle eğrisel duvarlarla çevrilmiştir. Bu, Tigray yerel mimarisinin

topografyaya uygun olarak şekillendiğini göstermektedir. Ev, su geçirmez toprakla kaplanmış düz damlarla örtülmüştür. Duvarı yağmur suyunun sızmasından korumak için üstünde bir taş saçak bulunmaktadır. Bu, yöresel yapı ustalarının o yöreye ait sorunlara yerel çözümler sunduğunu gösteren bir örnektir. Kalın duvar ve çatı, ısıl konfor anlamında evin içinde rahat bir ortamın oluşmasına yardımcı olur, mekânı gündüz serin, geceleri ise sıcak tutar. Bu yapılarda çatıya çıkan taş merdivenler bulunur ve dam, koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanların geceleri barınma alanı olarak ve saman depolama yeri gibi farklı amaçlar için kullanılır. Ev, süslemeleri olmayan, basit şekil ve formda inşa edilmiştir ve konut tasarımı, güzellik yerine işlevsellik üzerine odaklanmıştır.

Hidmo evi, iki katlı bir binadır. Zemin kat üç odaya sahiptir, salon ise evin merkezi bir alanıdır ve aynı zamanda giriş kapısı buraya açıldığı için giriş alanı olarak hizmet verir. Bu mekân yaşam, yemek yeme ve misafir kabul etme alanı olarak da kullanılır. Burada oturma amacıyla kullanılan, duvar boyunca yerleştirilen platform şeklinde ögeler (medeb) bulunmaktadır. Salonun sağ veya sol tarafında bir yatak odası, yatak odasının karşısında da bir depo bulunmaktadır. Üst kata merdivenlerle erişilir ve bu kat tahıl ve tarım ekipmanları depolamak için kullanılır. Duvarın üst kısmında bulunan küçük dikdörtgen pencereler, eve iyi bir havalandırma sağlar. Geleneksel mimaride temel amaç, kolay ve işlevsel binalar üretmek olduğu için, Tigray evlerinde bu amacı yerine getirmek amacıyla düşünülmüş olan çok sayıda çözüm dikkati çeker.

Sıcak ve kuru bir iklime sahip olan Etiyopya'nın kuzeydoğusunda, göçebe bir halk olan Afar halkı bulunmaktadır. Temel geçim kaynağı hayvancılık olan halk, hayvanların besin kaynaklarının durumuna göre sürekli yer değiştirmeleri gerektiği için, göçebe bir yaşam tarzını benimsemeleri neredeyse bir zorunluluktur. Bu yaşam biçimi kalıcı konutların yapılmasının önündeki en önemli engel olduğu için bu insanların kalıcı bir yerleşim yerleri bulunmamaktadır. Bu bölgenin konutları, taşınabilir özelliği bulunan kubbeli çadırlardır. Bu yaşam ve barınma tarzı, Afar halkını dünya genelindeki diğer pek çok halklardan farklı kılar. Bununla beraber belirli zorlukları beraberinde getiren bu yaşam biçimi, Afar halkı için çok büyük kültürel önem taşır. Bu tür yaşam, halk için kimlik ve tarih sembolü olarak görülür.

Afar bölgesi geleneksel konutları, plan özellikleri açısından incelendiğinde, uyuma ve yemek pişirme ihtiyaçları için tek bir mekân kullandıkları görülür. Bu, ip olarak hayvan derisinden elde edilen sağlam şeritlerle bağlanmış çubuk iskelet yapısına sahip, basit kubbeli bir yapıdır ve palmiye yaprakları örgülerle kaplanmıştır. Evlerin tüm bileşenleri, gerektiğinde kolayca sökülüp takılabilecek ve paketlenerek taşınabilecek şekilde özenle yapılmıştır. Bu konut yapımı ve organizasyon tekniği, Afar halkının değerlerine bağlılıklarını, sürdürülebilir yaşam kültürünü ve başarılarını yansıtır.

Güneşe ve rüzgâra bağlı yön tayini yöntemleri, konar göçer Afar halkının yerleşim yerlerini seçmek için kullandığı önemli yerel yöntemlerdendir. Yerleşim yerinin seçiminden, binaların inşasına kadar olan süreçte güneşin hareketlerinin ve rüzgârın hızının bilgisine sahip olmaları gerekmektedir. Bu değişkenler hem doğal aydınlatma hem de havalandırma açısından geleneksel Afar konutlarında kritik bir rol oynar. Tüm bu özellikleri bünyesinde taşıyan Afar evleri, doğal ve çevre dostu olarak inşa edilmişlerdir.

Göçebe mimari, antropometrik kurallar çerçevesinde şekillenmiştir. İnsanı önceleyen bu uygulamaların mimaride kullanılması, insanların binaya uydurulmasını değil, mekân tasarımların insan vücuduna uygun olması prensibine göre hareket edilmesi anlamına gelir.

Etiyopya'nın doğusunda, tarihi bir şehir olan Harar bulunmaktadır. Harar, Afrika'nın en eski İslam şehirlerinden birisi olup, bölge Müslümanları tarafından İslam'daki en kutsal dördüncü şehir olarak kabul edilir. Harar, İslam kültürünün etkisini ve Afrika geleneklerinin birleşimini yansıtan benzersiz bir mimari dokuya sahiptir ve bu, şehre özgün bir karakter kazandırır. Şehir, Etiyopya tarihindeki önemli İslam kültürünün tüm özelliklerini taşır.

Harar geleneksel evleri, kalın duvarlı, düz çatılı, dikdörtgen ve beyaz boyanmış evlerdir. Kalın duvarlar ve çatı, gündüz güneşin ısını tutar ve bunu gece yavaşça ve eşit olarak salar, böylece daha soğuk olan geceleri binaların sıcak kalmasına yardımcı olur. Bu sistem evi pasif güneş enerjisi kullanan bir yapı haline getirir.

Yerel mimari, toplumun kültürel ve dini inançlarını yansıtan sembolik ve estetik öğeleri içerir. Harar ev tasarımı hem Afrika hem de İslam geleneklerini yansıtır. Sonuç olarak, ev inşaatı sırasında mahremiyet açısından erkek ve kadınlar için ayrı bir alan sağlama, kutsal kitapları olan Kur'an-ı Kerim gibi dini ekipmanlar için bir bölüm ayırma ve evi dini motiflerle süsleme gibi dini prensiplere göre tasarlanmış yaşama alanları bulunur. Örneğin, büyük ahşap giriş kapıları çoğunlukla İslam süsleme sanatlarına çok sık karşımıza çıkan çiçek motifleri ile süslenmiştir. Yerel mimari her zaman toplumun inancı ile bütünleşmiştir. Kültür, yerel mimarinin şekillenmesindeki en önemli faktörlerden biridir.

Evlerin içi iyi düzenlenmiş, halılarla kaplanmış ve el işçiliği ürünleri ile süslenmiştir. Misafirleri ağırlamak için farklı seviyelerde oturma platformları bulunur. Harar geleneksel yapıları, yerel halkın kültürel kimliğini ve mirasını yansıtır. Evlerin iç tasarımı detaylı desenler ve canlı renklerle benzersiz bir ambiyans oluşturur. Harar evleri sadece barınma yerleri değil, aynı zamanda şehrin kültürel seviyesini de yansıtan sanatsal eserlerdir.

Günümüzde bölgede yerel kültürü yansıtmayan binaların inşaatı yaygınlaşmaya başlamıştır. Örneğin evleri kültür dışı renklerle sıvama, ahşap kapıları metal kapılarla değiştirme ve çimento gibi geleneksel olmayan inşaat malzemelerinin kullanılması şehrin tarihi dokusuna zarar vermektedir. Etiyopya Harar bölgesi hükümetinin yönergelerine uygun olarak denetimleri artırarak ve bina inşaatına dair kuralları güncelleyerek yerel mimarinin korunmasını sağlaması gerekmektedir. Bununla birlikte Harar kültürünün devamının sağlanması amacıyla, yerel halka yerel ve geleneksel kültürüne uygun olan malzemeleri uygun fiyata temin etmesi gerekmektedir.

Gamo halkı Güneybatı Etiyopya'da yaşamakta olup, Gamo evleri de yerel olarak bulunan malzemeler ve yerel yapı kültürü ile inşa edilir. Gamo evleri bir avlu içinde yer alır. Avlu, Ensete ventricosum ismi verilen bir çeşit ağaç, sebze ve bambu bitkileri ile çevrilidir. Gamo yerleşimlerindeki her element, yerleşimlerin içinde geri

dönüştürülebilir. Bu elementlerin geri dönüşümü olmasaydı ekosistemdeki yaşamları sürekli olarak var olamazdı ya da alışılmışın dışında bir bozulma olurdu.

Gamo bölgesinin tarihinde insanlar ve filler arasında bir bağlantı vardı. Bu nedenle geçmişi hatırlamak için Gamo evinin biçimi doğrudan bir filin biçimine benzer. Yerel mimari, yerel geleneklerin ve mirasın yansması olarak kabul edilir. Kültür, Gamo yerel evlerinin arkasındaki en önemli etkilerden biridir. Kültür, bir grup insanın geleneksel değerlerini bir kuşaktan diğerine aktaran, geleneklerini ve normlarını karakterize eden benzersiz bir yaşam tarzıdır. Gamo yerel mimarisi, Gamo insanların tarihinin ve kültürünün bir ürünüdür.

Gamo toplumlarında yüzyıllardır insanlar doğayla uyum içinde yaşamışlardır. Yiyeceklerini, evlerin çevresinde bulunan bahçelerden temin etmişlerdir. Bununla birlikte bölgede bulunan malzemeleri kullanarak geleneksel yöntemlerle konutlar inşa etmişlerdir. Gamo toplumları, hayatlarını etraflarındaki yaşam döngüsüyle dengelemeleri gerektiğine inanır ve ona göre hareket ederler. Bu özellikleriyle doğal ve sürdürülebilir, çevre dostu bir hayat sürme kavramının hayata geçirilmesinin öncülerinden sayılabilirler.

Yerel mimari, yerel iklim, topografya ve yaşam tarzına uygun olarak inşa edilmiş evler, ahırlar, barakalar ve diğer yapıları içerebilen geniş bir yelpazeyi kapsayabilir. Ayrıca insanlar bunu kendi toplumlarının kültürel değerlerini, geleneklerini ve tarihini dünyaya anlatmak için kullanırlar. Etiyopya yerel mimarisi, genellikle zaman içinde deneme yanılma süreci yoluyla geliştirilen, belirli bir bölgenin yerel, geleneksel mimarisini ifade eder. Bu mimari genellikle işlevseldir ve bunu kullanan insanların ihtiyaçlarını, doğal kaynaklarını ve kültürel değerlerini yansıtır. Etiyopya yerel mimarisi, doğal çevreyle yakın ilişkide olup, yerel olarak mevcut malzemelerle geleneksel inşaat tekniklerinin kullanılmasıyla karakterize edilir.

Etiyopya'nın yerel mimarisi, yerel malzemelerin kullanımı ve doğal çevre ile yakın ilişkisi, genellikle daha modern ve profesyonel olarak tasarlanmış binalardan daha sürdürülebilir ve kaynak açısından verimli bir yaklaşım sunar. Etiyopya'da yöresel evlerin genellikle topluluk üyeleri tarafından inşa edilmesi ve bakımının yapılması,

topluluk içinde sahiplenme ve gurur duygusunu teşvik eder, ayrıca sosyal uyumun güçlenmesine katkıda bulunur. Etiyopya'nın farklı tipteki geleneksel evlerinin korunması ve muhafaza edilmesi, ülkenin tarihini ve kimliğini koruma açısından kritik bir rol oynar.

Etiyopya gibi geniş topraklara sahip ülkeler, coğrafi çeşitliliklerinden kaynaklanan iklim, topografya ve malzeme farklılıkları gibi etkenlerle, yerel mimarinin benzersiz özelliklerini ortaya çıkarmış ve bu alandaki zenginliği desteklemiştir. Ayrıca, kültür ve inançlara dayalı çeşitlilikler, Etiyopya'da yerel mimarinin çeşitlenmesine ve gelişmesine imkân tanımıştır. Bu zenginliklerin sürdürülebilirliği, sadece yerel halkın bu yaşam tarzını benimsemesi ve korumasıyla mümkün olmuştur.

Ancak günümüz dünyasının hızla değişen siyasi ve ekonomik dinamikleri, yerel kültürlerle yönelik bir tehdit oluşturabilir. Özellikle Etiyopya gibi doğal kaynaklar açısından zengin Afrika ülkelerinde, yeni kaynakların keşfi, geleneksel yaşam biçimini ve yerel mimariyi potansiyel olarak tehlikeye sokabilir. Bu durum, sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda etnik açıdan da bir tehdit oluşturabilir. İnanç sistemleri ve gelenekleriyle ayrılan yerel topluluklar arasında etnik çatışmaların ortaya çıkması, sadece toplulukları değil, aynı zamanda geleneksel kültürleri de olumsuz etkileyebilir.

Bu nedenle, hükümetlerin bu potansiyel sorunlara karşı hassasiyetle yaklaşması ve topluluklar arasında barışı ve işbirliğini teşvik etmesi önemlidir. Sadece bu şekilde, Etiyopya'nın zengin tarihini, kültürünü ve geleneklerini onurlandırmak ve gelecek nesillere bu değerli mirası aktarmak mümkün olacaktır. Bu süreç, sürdürülebilirlik ve kültürel zenginliğin korunması adına hayati bir rol oynamaktadır.

ETİYOPYA YEREL MİMARİSİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Affa	: Afar evlerinde küçük kalıcı giriş kapısı.
Afgebela	: Geleneksel Tigray evlerinde yarı açık bir alan olarak konutungiriş yönünde uzatılmış çatı.
Arafayta	: Kapalı bir girişte kullanılan küçük hasır örtülü minder.
Banga dalla	: Saman veya kamış malzeme.
Bet-meadi	: Tigray evlerinde mutfığa verilen isim.
Bukko	: Tigray evlerinde iskele kurmak amacıyla aynı yükseklikte sıralanmış delikler.
Choche	: Gamo evlerinde şömine.
Damigogo	: Tigray'nın geleneksel yemeği injera'nın hazırlandığı alan.
Debri	: Tigray evinde tahıl depolama alanı olarak hizmet veren üst oda.
Dera	: Harar evlerinde günlük kullanılan nesnelerin saklandığı alan.
Gadim	: Tigray evlerindeki ahşap direkler.
Ge abad	: Harar evlerindeki Yerleşke arazi.
Ge gar	: Harar evlerindeki ana ev.
Gidir gar	: Harar evlerinde yaşam ve misafir ağırlama alanı (Salon).
Gogoba	: Harar evlerinin inşasında kullanılan çamur.
Gottara	: Gamo evlerinde tahıl depolama alanı.
Gudataa	: Afar evlerinde sert hava koşullarından korunmak için küçük hayvanların tutulduğu alan.
Gutto	: Gamo evlerinde çatısının üst eklenen bir çubuk parça.
Hamil	: Harar evlerinde büyük giriş.
Hasken	: Harar evlerinde duvar yapmak için kullanılan moloz taşlar.
Immatta aqqa	: Gamo evlerinde konuk evi.
Kech abbas	: Afar kabile liderleri.
Keeththas	: Gamo'daki ana yaşam evi.
Kirtat	: Harar evlerinde kısmen açık, evli çiftlerin evi.
Maifso	: Tigray evlerinde kapı.

Marabaraba	: İnce ahşap raf.
Maxazu	: Harar evlerindeki merkezi direk.
Medeb	: Tigray evlerinde oturma veya yatma amaçlı bir platform.
Medeb-lilo	: Duvara monte edilen malzemeleri koymak için kullanılan bir raf.
Mendeq	: Tigray'daki bir duvar yapımı.
Meshkot	: Bir pencere.
Mibuts	: Tigray evlerinde ahşap tavan.
Midri-bet	: Zemin kat.
Mihhe aqqo	: Gamo evlerinde sığınmak için kullanılan sığır odası.
Nattu keeththa	: Harar'da oğlun evi.
Oyide	: Gamo'da hayvan derilerinden yapılmış ahşap çerçeve sandalye.
Qadda	: Bambu yaprağı.
Qatsela	: İç duvara su girmesini önlemek için kullanılan büyük yüzeyli ince taş.
Qeyih hamed	: Kırmızı toprak.
Qoli'aa	: Gamo evlerinde bir uyuma alanı.
Qurrixo	: Gamo evlerinde küçük dikey bölme duvar.
Quti qala	: Harar evlerinde tarım ürünleri depolama alanı.
Selen	: Kuru ot yapımı doğal yapı malzemesi.
Kirtat	: Harar evlerinde bir tür girinti, küçük bir alan.
Quti qala	: Harar evlerinde üst katta bulunan geniş bir oda.
Ura	: Gamo evlerinde geleneksel mutfak.
Widar	: Harar evlerinde duvar yapımında kullanılan küçük taşlar.
Woyisha	: Bambu ağacı gövdesi.
Woyisha mita	: Bambu ağacı.
Wuyige	: Gamo evlerinde yaşam ve yemek alanı.
Zono	: Gamo evlerinde misafirlerin beklediği alanlar.

KAYNAKLAR

Abbink, & Getachew, “Among the Pastoral Afar in Ethiopia: Tradition, Continuity and Socio-Economic Change”, *Africa: Journal of the International African Institute*, (2003).

Alisa, L., “Ethiopia’s Enduring Cultural Heritage”, *The Metropolitan Museum of Art*, New York, (2023).

Asfawossen, Metasebia, & Aberra, “Geotourism in Ethiopia: Archaeological and Ancient Cities, Religious and Cultural Centres: Yeha, Axum, Wukro and Lalibela”, *Shema Books*, Addis Ababa, (2008).

Assefa, N., “Ethiopia - Harar Urban HDSS INDEPTH Core Dataset 2012-2016”, *Harar Bureau of Finance and Economic Development*, Harar, (2018).

Astatke, E., “Drainage systems and water resource of ethiopia and the horn”, *Thehaider*, (2022).

Browning V., “A life among AFAR”, *Pan macmillan*, Sydney, (2008).

Brunskill, R. W., “Illustrated Handbook of Vernacular Architecture”, *Universe Books*, (1971).

Bulgarelli, G., “Ethiopians and the houses they live in/Gli Etiopi e le abitazioni dove vivono”, *Praeger Publishers*, New York (1971).

Caulk, R., “Harär town and its neighbours in the nineteenth century”, *Journal of African History*, Sayı: 369–386, (1977).

Community, N. G., “Aksum Krallığı”, *National Geographic*, (2022).

Congress, L. o., “Country profile: Ethiopia”, *Ethiopia Federal Research Division*, (2005).

Crabben, J. v., “Dungur Palace Aksum Ethiopia Reconstruction”, *World History*, (May, 2021)

Diana, L., “An ethnoarchaeological study of powerful place in Tigray Ethiopia”, *University of Calgary*, (2010).

Diane, I. “Building Power in Rural Hinterlands: An Ethnoarchaeological Study of Vernacular Architecture in Tigray, Ethiopia”, *Springer*, Tigray, (2007).

Enrique Sevillano Gutierrez, Victoria Murtagh, & Eug, “Detailed shelter response profile Ethiopia: local building cultures for sustainable and resilient habitats”, *HAL open science*, (2018).

Erlich, H., “Ethiopia and the Middle East” *Lynne Rienner*, London, (1994).

Ezo, A., “Documenting and conserving the disappearing of typical gamo highland vernacular architecture”, *Addis Ababa Science and Technology University*, Addis Ababa (2019).

Fattovich, R., “Reconsidering Yeha, c. 800–400 BC”, *Researchgate*, (2010).

Framalicious, “The Fasilides bath in Gondar before Timkat, Ethiopia”, *Shutterstock*, Gonder, (2019).

Frey, P., “Learning from vernacular: Towards a new vernacular architecture”, *ACTES SUD*, Paris, (2010).

Fulea, E. B., “The vernacular architecture and thermal comfort standards of the pastoral afar in Ethiopia”, *Lessons for Contemporary Buildings*, (2021).

Gebremedhin., “Some Traditional types of Housing in Ethiopia, Shelter in Africa”, *Oliver, P*, London, (1971).

Girma, K., “Environment and Society in Ethiopia”, *Routledge*, New York, (2017).

Gordon, & Carillet, “Lonely Planet Ethiopia & Eritrea”, *Lonely Planet Publications*, Beijing, (2003).

Gruber, P., & Kingshuk, D., “Construction Aspects in Ethiopia’s Architectural Traditions: A Comparative View”, *Journal of Traditional Building, Architecture and Urbanism*, (2021).

Gür, Ö., & Şengül, E., “Sustainable Features of Vernacular Architecture; Housing of Eastern Black Sea Region as a Case Study. Kayseri”, *Kwame Nkrumah University of Science and Technology*, Kumasi, (2000).

Hay, M., & S. C. Munro-Hay “The Dating of Ezana and Frumentius”, *The Istituto per l'Oriente (IPO)*, (1988).

Hecht ED., “The city of Harar and the traditional Harar house”, *Journal of Ethiopian study*, (2002).

Hecht ED., “History of Harar and the Hararis. H. a.”, *The Harari People Regional State Culture, Heritage, and Tourism Bureau*, (Sayı: 237), (2015).

Hirbaye K. B., “The Spatial Heritage of Burji, Ethiopia: the case of Yebeno Kebele”, Master’s Thesis, *Ethiopian Institute of Architecture, Building Construction and City Development*, Addis Ababa, (2014).

HPNRS., “Nomination of Properties for Inclusion on the World Heritage List”, *AEPAUPM*, Paris, (2004).

Insoll, & Zekaria, “The Mosques of Harar: An Archaeological and Historical Study”, *Journal of Islamic Archaeology*, (2019).

Isaac, S., “The complete history of Gondar: Africa's city of castles (1636-1900)”, *African History Extra*, (2023).

Jacob, & Sylvia, “The Value Chain Development and Sustainability of Bamboo Housing in Ethiopia”, *South Eastern Kenya University (SEKU)*, Kitui (2011).

Kebbede, G., “Environment and Society in Ethiopia”, *Routledge*, New york, (2017).

Lafforgue, E., “Market in Harar old town”, *Flickr*, Harar, (2012).

Library, C. O., “Federal Research Division Country Profile. Ethiopia”, *Ethiopia Federal Research Division*, Addis Ababa, (2005).

Lingerih, S., & Yechale Mehret., “Management plan for Fasil Ghebbi world heritage sites”, *University of Gondar*, Addis Ababa, (2016).

Lucien, S., “Gelenek ve Mimari. Geleneksel Yapı, Mimari ve Şehircilik için Uluslararası Ağ”, *ResearchGate*, (2001).

Luna, W., & Kristen., “The Rock-hewn Churches of Lalibela”, *Academia*, (2014).

Lyons, D. E., "An Ethnoarchaeological Study of Gendered Technical Practice in Tigray”, *Journal of Archaeological Ethnographic and Experimental Studies*, (Sayı: 137-161), (2009).

Maulana, D., “Accepting your Nature”, *Medium*, New York, (jul, 2017).

Maxpusch., “aksumite architecture” *Fliphtml*, Hong Kong, (2017).

Meftuh, Z., “ጌድ ጋር, ጥንታዊ የሀረረ ቤት GEY GAR. ሀረረ”, *የህዝብ አ/ባ/ማ/ጉ/ቢሮ የጀጎል ቅ/ተ/ፃ/ቤት የተዘጋጀ*, Harar, (2007).

Michael, G., & Chorching, G., “Etiyopya Ekonomik Güncellemesi”, *World Bank*, Addis Ababa (2012).

Musa, G., “Ethiopia 2022 Conflict”, *Shelter Projects*, Mekelle, (2022).

Nobuhiro, S., & Alula, T. A., “Historical orientation of Yohannes IV Palace in Mekelle, Tigray State, Ethiopia, from the aspects of planning and building techniques”, *Architectural Institute of Japan*, Tokyo (2014).

Okazaki, R., “A study on the formation of an imperial city in Tigray, Ethiopia, at the turn of the 20th Century”, **J stage**, Mekelle, (2014).

Oliver, P., “Built to Meet Needs: Cultural Issues in Vernacular Architecture” **Routledge**, Paris, (2006).

Oliver, P., “Encyclopedia of Vernacular Architecture”, **Cambridge University**, London, (2006).

Rahman, F. U., “Ashlar Masonry and its Types” **The constructor building idea**, (2009).

Rapoport, A., “House Form and Culture”, **Englewood Cliffs**, Prentice Hall, (1969).

Revault, & Santelli., “Harar the muslim city of Ethiopia”, **Collection Architecture and Society**, Paris, (2004).

Rieger, A., & Jandl., “Tradition in Transition”, **Kurzbeschreibung**, Zuruck, (February, 2013).

Robert, L., “Solomon and the Queen of Sheba”, **Marife dini araştırmalar dergisi**, (1921).

Roland, O., “The Cambridge history of Africa: From c. 1600 to c. 1790”, **Cambridge University Press**, Cambridge, (1982).

Rudofsky, B., “Architectre without architects”, **Doubleday**, New York, (1964).

Samia, Z., “Population and Housing Census: Population Size by Age and Sex”, **UNFPA**, Addis Ababa, (2007).

Samuel, I., “The complete history of Gondar: Africa's city of castles (1636-1900)” **African History Extra**, (2023).

Santelli, S., “Harar: The fourth Holy City of Islam. In The City in the Islamic World”, Volume 1, **Pygmalion gerard Watelet**, (Sayı: 625–641), Harar, (2008).

Schröder, T., “Giving Meaning to the Concept of Sustainability in Architectural Design Practices: Setting Out the Analytical Framework of Translation”, **Researchget**, (2018).

Shanthi, Radhakrishnan, P., Sundarraja, & Radhakrishna., “Solar passive techniques in the vernacular buildings of coastal regions in Nagapattinam”, **Researchget**, India. (2011).

Sherr, E., “Political Structure of Ethiopia. Northeast African Studies” **Michigan State University Press**, (Sayı: 177-188), Michigan, (1990).

Shikha, & Brishbhanlali., “Vernacular to modern in the search of sustainable development”, **AZ ITU Journal**, (2014).

Shimizu., “Fundamentals of Hiilmo in Inderta: A Traditional House Type in Tigray Region, Ethiopia”, ***Graduate School of Media and Governance, Keio University***, Kyoto, (2019).

Shimizu, Ephrem, Okazaki, & Miyake., “Urban Formation of Mekelle, Ethiopia, as Application of Traditional Settlement Techniques”, ***Journal of Architecture and Planning***, Vol. 83, (Sayı: 1579-1589), (2018).

Takele, Y. S., “Cultural Heritage Management Practices- in the Medieval Rock-Hewn Churches of Lalibela”, ***Hill Publisher***, (2020).

Telele, E., “Fundamentals of Hiilmo in Inderta: A Traditional House Type in Tigray Region, Ethiopia”, ***Mekelle University***, Mekelle, (2019).

URL1: <https://www.al-islam.org> (Erişim tarihi: 15.11.2023)

URL2: [www.slideshare.net: https://www.slideshare.net/tripurarigoyal/dorze house of ethiopia](https://www.slideshare.net/tripurarigoyal/dorze-house-of-ethiopia) (Erişim tarihi: 24.06.2017)

URL3: [www.thehaider.com: https://www.thehaider.com/etch6/](https://www.thehaider.com/etch6/) (Erişim tarihi: 27.08.2020).

URL4. [tps://soluap.com/lalibela-the-african-king-who-carved-church-buildings-out-of-rock-many-centuries-ago/](https://soluap.com/lalibela-the-african-king-who-carved-church-buildings-out-of-rock-many-centuries-ago/) (Erişim tarihi: 15.11.2023)

URL5: [https://fineartamerica.com/featured/Gondar Ethiopia fasilides palace ken welsh. html](https://fineartamerica.com/featured/Gondar-Ethiopia-fasilides-palace-ken-welsh.html) (Erişim tarihi: 15.11.2023)

URL6: [https://roape.net/2020/03/12/the legacy of the past on ethiopia's modern political life/](https://roape.net/2020/03/12/the-legacy-of-the-past-on-ethiopia-s-modern-political-life/) (Erişim tarihi: 15.11.2023)

URL7: [www.uni-jena.de: https://www.uni-jena.de/en/220113-kulturerbereregister](https://www.uni-jena.de/en/220113-kulturerbereregister) (Erişim tarihi: 15.11.2023)

URL8: [https://en.wikipedia.org/wiki/Ezana_Stone#/media/File:Aksum,_iscrizione di re ezana, in_greco, _sabeo_e_ge'ez, 330-350 dc ca. 10.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Ezana_Stone#/media/File:Aksum,_iscrizione_di_re_ezana,_in_greco,__sabeo_e_ge'ez,_330-350_dc_ca._10.jpg) (Erişim tarihi: 15.11.2023)

URL9: <https://education.nationalgeographic.org/resource/kingdom-aksum/> (Erişim tarihi: 15.11.2023).

URL10: <https://id.pinterest.com/pin/826692075331615743> (Erişim tarihi: 15.11.2023).

URL11: <https://www.ethiovisit.com/debre-damo-monastery> (Erişim tarihi: 15.11.2023).

URL12: <https://www.teddyziontours.com/1-day-trip-to-monastery-of-debre> (Erişim tarihi: 15.11.2023).

URL13: <https://architexturez.net/file/buxton1947-7-jpg> (Erişim tarihi: 15.11.2023).

URL14: https://www.flickr.com/photos/rod_waddington/17045995530 (Erişim tarihi: 15.11.2023).

URL15: (http://www.tripadvisor.com/LocationPhotosg676757-w35_Harar_Harari_Region.htm l#49630874 (Erişim tarihi: 15.11.2023).

URL15: Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Afar_Region (Erişim tarihi: 16.11.2023).

URL16: <http://www.africaimagelibrary.com/-/galleries/east-africa/ethiopia//medias/f2c55ecc-1a11-11e0-b82d-d54fcdb9a457-afar-or-danakil-homestead-assaita-danakil-desert-fringe-eth> (Erişim tarihi: 16.11.2023).

URL17: [https://weatherspark.com/y/102279/Average Weather in Harar Ethiopia Year Round](https://weatherspark.com/y/102279/Average_Weather_in_Harar_Ethiopia_Year_Round) (Erişim tarihi: 15.11.2023)

URL18: <https://www.flickr.com/photos/68022967@N00/7351146156> (Erişim tarihi: 16.11.2023)

URL19: www.globalonenessproject.org (2019, 11 29).

URL20: <https://images.app.goo.gl/5xpbeVQaZgSuESqa8> (Erişim tarihi: 16.11.2023)

URL21: https://en.wikipedia.org/wiki/Encyclopedia_of_Vernacular_Architecture_of_the_World (Erişim tarihi: 15.11.2023)

URL22: https://en.wikipedia.org/wiki/Tigray_Region (Erişim tarihi: 1.6.2023)

URL23: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Harar,_Ethiopia_52020070994.jpg (Erişim tarihi: 15.11.2023)

Williams, F. M., “Understanding Ethiopia; Geology and Scenery” **Cham: Springer**, (2016).

Windmuller-Luna, & Kristen., “Monumental Architecture of the Aksumite Empire”, **The Metropolitan Museum of Art**, New York, (2000).

Windmuller-Luna, K., “Monumental Architecture of the Aksumite Empire”, **Met Museum** (April, 2015).

Woldeyes, Y. G., “Traditional painting of the four Zagwe Kings Yimrehane Kirstos Gebre Mariam Lalibela” **Researchgate**, (2018).

Zekaria, “The Mosques of Harar”, Unpublished PhD thesis, **Institute of Ethiopian Studies**, Addis Ababa, (1979).

Zifan, A., “Ethiopia map of climate”, **Wikimedia**, (Feb, 2016).

ÖZGEÇMİŞ

Anteneh Bogale BELACHEW, Ekim 2014 yılında Jimma Üniversitesi, Jimma Teknoloji Enstitüsü, Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde başladığı lisans eğitimini 2019 yılında tamamladı. 2020 yılında Karabük Üniversitesi Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı.

